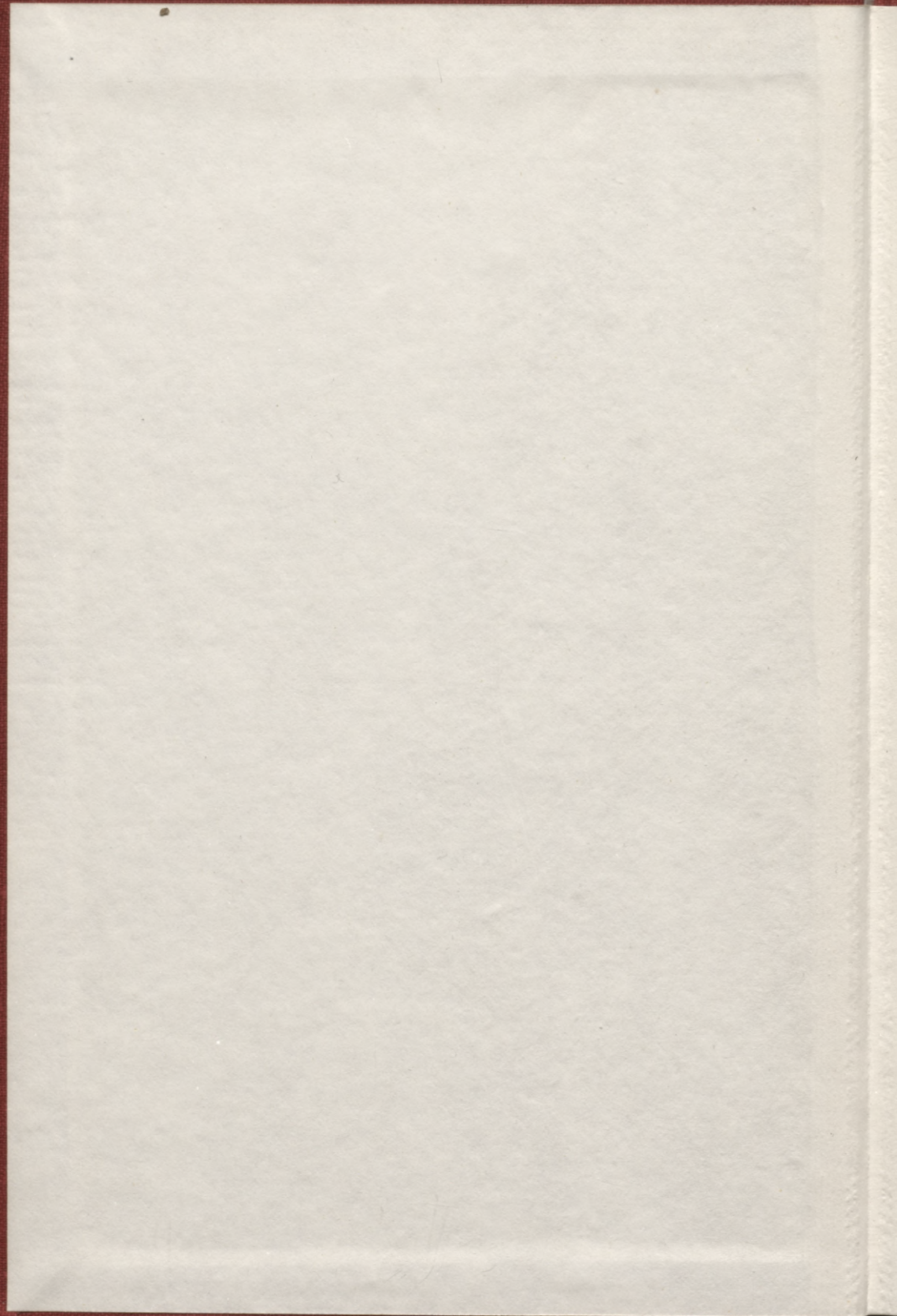
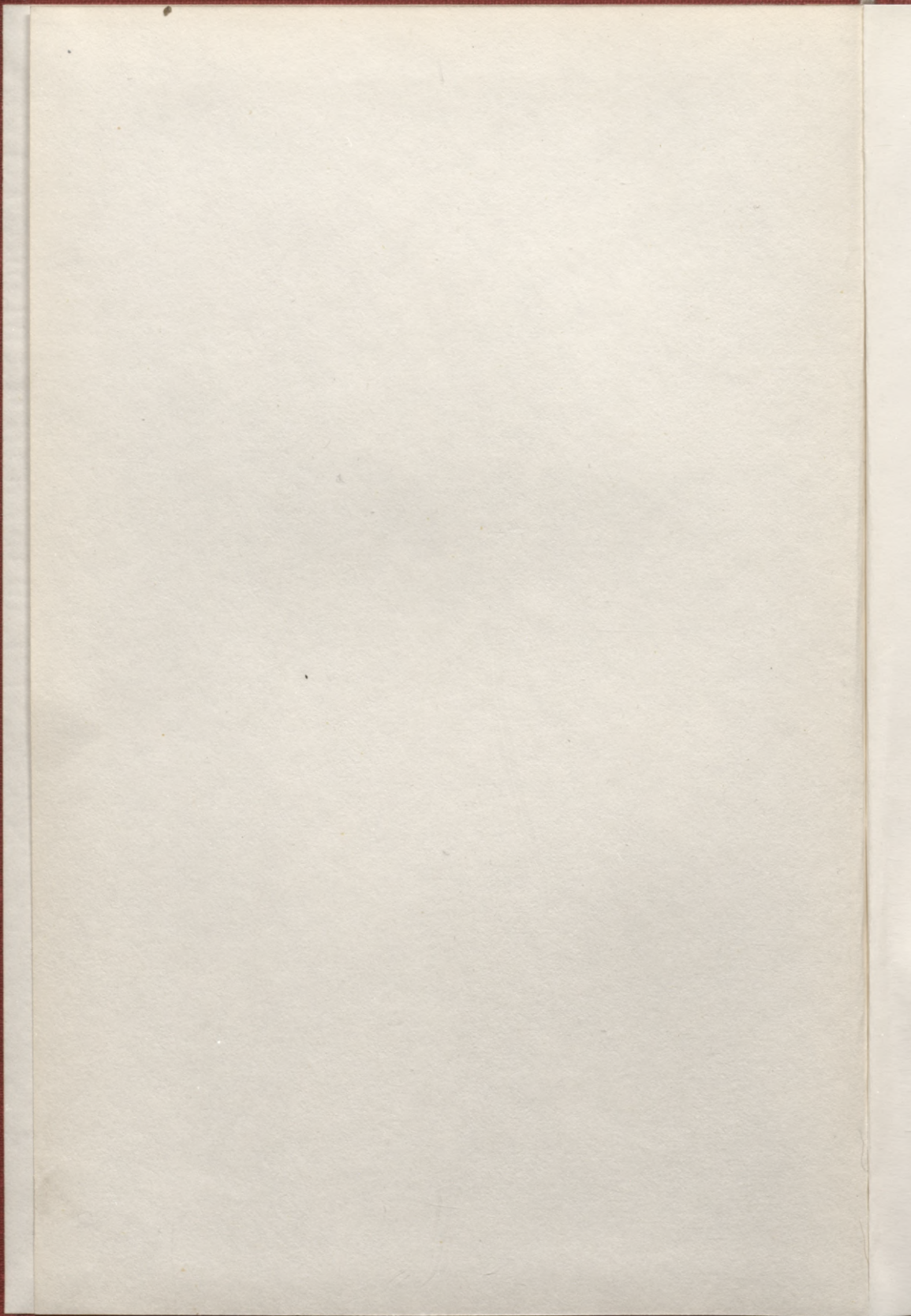

92-4
L 2

Dzīves šūpotnēs

1 x
-

Arnolds Aizsilnieks

Dzīves šūpotnēs

Dzīves šūpotnēs

Atmiņas

ARNDZIS

B, L

Ch. 2. 2. 2. 2.

92-4
2

duļķi L
3

Arnolds Aizsilnieks

**Dzīves
šūpotnēs**

Atmiņas

Daugava

55

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~94-13.925~~
0304052214

Normunda Hartmaņa vāks

© Arnolds Aizsilnieks 1979

Printed in Sweden

Rosenlundstryckeriet AB
Stockholm 1979

Dzīvīte, dzīvīte, šūpojos tevī . . .

Fr. Bārda

Private Affairs, London, 1851

No. 1234

Printed and Published by
W. G. & Co. 15, Abchurch Lane,
London, E.C. 4.

W. G. & Co.
15, Abchurch Lane,
London, E.C. 4.

levadam

Trimdā ir uzrakstītas un publicētas daudzas atmiņas. Visievērojamākās ir un pie tam lasāmas ar lielu aizrautību tās atmiņas, kuŗu rakstītāji stāsta, kā viņi savā dzīves posmā ir ietekmējuši apkārtējo vidi un ar savu aktivitāti veidojuši sabiedrisko un valsts dzīvi.

Diemžēl, man jābrīdina lasītājs, ka manas atmiņas sniegs pilnīgi pretējo ainu. Tās rādīs, cik strauji ir mainījusies tā vide un tā sabiedriskā dzīve, kuŗā man ir nācies pavadīt savu aprakstīto mūža daļu, un kā šī mainīgā vide ir veidojusi manu, t.i., atsevišķā cilvēka dzīvi.

Vides straujās maiņas sacel tādas vētras un viļņus, ka reti kad var izdoties uzminēt, ko tās nesīs atsevišķa cilvēka turpmākajos dzīves posmos: vai šie viļņi uz brīdi uzraus tevi savā galotnē, vai arī nogremdēs tevi dzelmes melnajā tumsā.

Protams, šinī vētru un viļņu dejā paspīd arī pa saules staram. Mēdz teikt, ka tikai optimists spēj pat vistumšākajā naktī saskatīt kādu gaismas stariņu pat tad, ja tāda nemaz nav. Pesimists, savukārt, cenšas ar visiem spēkiem šo optimista ieraudzīto gaismas stariņu izdzēst pat tad, ja tāda nemaz nav.

Dažu gaismas stariņu cilvēka dzīvē ienes nevien optimisms, bet arī humors, kas palīdz pārvarēt tumšos brīžus. Tāpēc lai lasītājs nebrīnās, ka manā dzīves stāstījumā iezagušās arī vairākas anekdotes. Dažam lasītājam varbūt liksies, ka viena vai otra no šīm anekdotēm ir veca. Lūdzu ņemt vērā, ka jaunpiedzimušam bērnam visas anekdotes ir jaunas. Šis fakts liecina, ka tā nav anekdote, kas kļuvusi veca, bet gan . . . Nujā, tāds jau ir visu mūsu liktenis.

Beidzot sirsnīgs paldies docentam Andrejam Johansonam, kas ar dažām retām seno gadu publikācijām no viņa bagātīgās bibliotēkas palīdzēja man atsvaidzināt atmiņas vairākos manas dzīves gadījumos.

Visbeidzot draudzīgs padoms manas grāmatas varbūtējiem recenzentiem. Ja jūs savās recenzijās gribat būt pilnīgi objektīvi, tad ieteicu jums manu grāmatu nelasīt, pirms recenzija nav uzrakstīta. Ja jūs tomēr to lasīsiet jau iepriekš, tad lūdzu ņemt vērā, ka manas grāmatas saturs atstās uz jums zināmu ietekmi — šis un tas tanī jūs satrauks un šis un tas varbūt patiks — un sakarā ar to jūsu spriedums par manu grāmatu vairs nebūs objektīvs.

Autors

Stokholmā, 1977. gada rudenī.

I. Bērna dienas

Rakstot par bērna dienām, būtu vispirms jāpastāsta, kad tās man īsti sākās. Diemžēl, tas man nav saglabājies atmiņā. Tanī brīdī, kad ierados šinī pasaulē, man neienāca prātā jautāt: Kāds šodien ir datums? Manu ierašanos neapsveica ar gaļām un svinīgām runām, bet gan ar pirmo pērienu manā dzīvē, t.i., ar plauku pa kailu dibenu. Protams, es sāku brēkt par tām varmācībām, kas notiek šinī pasaulē. Lietpratēji gan apgalvo, ka šis pirmais pēriens bijis nepieciešams, lai piedabūtu mani uzsākt elpošanu.

Ja nu var ticēt baznīcas grāmatām, tad iznāk, ka esmu dzimis 1898. gada 21. februārī, pēc jaunā stila, Zelgauskā, kas atrodas netālu no Madonas un kur mans tēvs toreiz rentēja Zelgauskas krogu.

Var rasties jautājums: kāpēc gan baznīcas grāmatas varētu apšaubīt? Vai tad tanīs var būt kļūdas?

Diemžēl, manā gadījumā vismaz viena kļūda bija iezagusies. Ierakstā par manu dzimšanu teikts, ka mans uzvārds ir Aizsalnieks, kaut gan mans tēvs bija Aizsilnieks. Tā kā es negribēju šķirties no sava tēva uzvārda, bet baznīcas grāmatas labot nevarēju, tad daudzos mana mūža sākuma gados es centos iedabūt dažādos dokumentos abus šos uzvārdus. Beidzot neatkarīgās Latvijas sākuma gados nolēmu atkratīties no man svešā uzvārda. Lai varētu valsts iestādēm iesniegt attiecīgu lūgumu, bija jāsameklē dzimšanas apliecība. Tādas izsniedza kāda iestāde Iekšlietu ministrijas namā. Kad ierados tur un izteicu savu vajadzību, iestādes ierēdnis man jautāja:

— Kādā baznīcā jūs esat kristīts?

— Esmu kristīts nevis baznīcā, bet krogū, — es viņam paskaidroju. Ierēdnis savieba seju un pazuda. Gaidīju labu laiku. Kad beidzot viņu pamanīju, jautāju, kā tad ir ar manu apliecību.

— Jūs vispirms iemācaities pieklājīgi atbildēt, — teica ierēdnis. Nesaprašanā paliku stāvot, jo biju taču teicis tīro patiesību. Pamazām

noskaidrojās, ka ierēdņa izpratnē baznīca un draudze bija viens un tas pats. Pateicu draudzes nosaukumu un dabūju apliecību. Drīz pēc tam valsts iestādes man atļāva saukties vienīgi tikai mana tēva uzvārdā, par ko paziņoja *Valdības Vēstnesī*. Tā arī mans vārds parādījās šinī prominentajā laikrakstā.

Atļaujiet atkal atgriesties Zelgauskā, kur man droši vien aizritēja jaukas dienas „pie cita vīra sievas krūts”, t.i., manas mātes klēpī. Diemžēl, tā laika atmiņas man ir galīgi izzudušas.

No Zelgauskas tēvs drīz vien pārcēlās uz Stalīdzāniem, ko tautas valodā sauca vienkārši par Līci un kas atradās uz Saikavas pagasta un Latgales robežas. Arī šeit tēvs rentēja krogu, bet viņš šeit nepalika ilgi, tikai kādu gadu vai divi. No šī laika posma man palicis atmiņā tikai kāds žīdu puika, ar kuŗu es gāju pagalmā rotaļāties.

No turienes tēvs pārcēlās uz dzīvi Saikavas pagasta Viesābu mājās, toreiz Cēsu apriņķī. Ar šīm mājām tad arī galvenokārt saistās manas bērnības atmiņas. Viesābi atradās kādus pāris km no Saikavas krogus, Aiviekstes upes pretējā, kreisajā pusē. Mans tēva tēvs bija Viesābus novēlējis savam vecākajam dēlam Andžam, uzliekot viņam par pienākumu izmaksāt manam tēvam kā mantojumu zināmu summu naudā. Tagad tēvs rentēja Viesābus no brāļa, atvelkot rentes maksu no sava vēl neizmaksātā mantojuma summas. Tā mans tēvs nosaimniekoja Viesābos līdz 1910. gadam.

Vēlākos gados esmu daudz lauzījis galvu, ko nozīmēja vārds „Viesābi” un kā tas būtu varējis rasties. Tad nejauši atcerējos, ka kādreiz redzēju Viesābiem piederošās zemes karti, ko bija izgatavojuši muižas mērnieki, un tur mājas nosaukums bija uzrakstīts „Weh-Sahp”. Tādā kārtā ir ļoti iespējams, ka mājas nosaukums ir radies no vācu un latviešu vārdu savienojuma.

No bērnu dienās dzirdētajiem stāstiem atceros, ka mana tēva, Jāņa Aizsilnieka, vectēvs esot bijis kalējs un atnācis uz Saikavu no Ļaudonas. Šeit viņš apprecējis atraitni, kas dzīvojusi Viesābos, un tā ticis par Viesābu māju īpašnieku. Mans tēva tēvs, Pēteris Aizsilnieks, bija apprecējis Edi Trekno, Saikavas saimniekmeitu. Viņa līdz pat lielam vecumam nodzīvoja kopā ar mana tēva ģimeni un stāstīja saviem mazbērniem, kā viņa jaunības dienās strādājusi muižas rijā. Turpretim vectēvs bija miris samērā agri kādā nelaimes gadījumā, un viņu es neatceros. Bez mana tēva un vecākā dēla Andža viņam bija vēl trīs meitas.

Mana māte Emma, dzimusi Kalniņa, bija turīgā Praulienas pagasta

Jānis Aizsilnieks, viņa sieva Emma, dzim. Kalniņa, un viņu mazais palaidnis Arnolds, kuŗa tālākās dzīves gaitas aprakstītas šinī grāmatā

Sīļu māju saimnieka un ūdens dzirnavu īpašnieka meita. Sīļu mājas atradās pie Saikavas pagasta robežas, Kujas upes malā, nepilnus 10 km no Viesābiem. Manas mātes tēvs bija pārnācis uz Praulienu no Zaubes apkārtnes, kur viņam vēl dzīvoja radi. Viņam bija trīs dēli un divas meitas. Viņu pašu, liekas, neesmu vairs redzējis. Viņa lielās mājas bija sadalītas starp dēliem, no kuŗiem vidējam piederēja ūdens dzirnavas. Lielākā saimniecība — Sīļi piederēja vecākajam brālim Jānim, pie kuŗa atsevišķā mājiņā dzīvoja arī viņa māte, dzimtā vārdā Hincenberga. Jāņa Kalniņa ģimene bija tā, ko mani vecāki no saviem radiem visbiežāk apciemoja. Manas dzīves gaitas vēlāk vairākkārt saistījās ar Jāņa Kalniņa vecāko dēlu Nikolaju Kalniņu, kas bija nepilnu gadu jaunāks par mani. Mūsu abu kopīgās izdarības sākās jau tad, kad ciemojos Sīļos un mēs abi gājām vēdzeles ķert dzirnavu upītē Ildziņā.

Kādu kilometru no Viesābiem atradās maza pareizticīgo baznīca, jo Saikavā dzīvoja arī daži pareizticīgi latvieši. Kaut gan tā bija vistuvākā baznīca, tanī tomēr nekad netiku bijis. Tuvākā katoļu baznīca atradās kādus 10 km no Viesābiem, Barkavā, Latgalē. Tā bija pirmā baznīca, ko esmu apmeklējis, jo tēvs reiz mani turp aizveda, lai parādītu, kas tur iekšā notiek. Tur bija daudz dievlūdēju, un baznīca bija pārpildīta.

Jāsaka, ka attiecības starp latgaliešiem un saikaviešiem toreiz nebija visai draudzīgas. Šķiet, ka tas bija stipri vien reliģiju dažādības

dēļ, kas savukārt varēja būt lielā mērā reliģiju sludinātāju nostājas rezultāts. Latgaliešus pie mums sauca par poļiem un katoļu baznīcu par poļu baznīcu. Latgalieši savukārt mūs sauca par „čiuļiem”.

Prātā nāk nostāsts, ka reiz kāds Saikavas jokdaris, tautā saukts par Jāņu Jāni, esot saderējis, ka viņš radīšot jucekli Barkavas baznīcā. Viņš uzvilcis platu mēteli, paņēmis zem tā sivēnu, iegājis baznīcā, noliecies it kā Dievu lūgdams un palaidis sivēnu vaļā. Pēc tam steigšus atstājis baznīcu, iesēdies ātrā zirgā, kas viņu gaidījis, un steidzies projām. Viņam zirgos dzinušies pakaļ vairāki katoļi, bet tiem neesot izdevies jokdari noķert.

Luterticīgo baznīca, pie kuņas piederēja mani vecāki, bija Ļaudonā, vairāk nekā 20 km no Viesābu mājām. Neatceros, ka šo baznīcu būtu kādreiz apmeklējis.

Viesābiem piederēja tuvu pie 60 ha liela zemes platība, uz kuņas atradās arī vēja dzirnavas. Tēvs dzirnavas iznomāja tālāk, bet pats nodevās lauksaimniecībai. Sakarā ar to arī manas pirmās dzīves gaitas noritēja šinī nozarē, sākumā palīdzot kopt un ravēt dārzus, bet vēlāk ganot cūkas un vēl vēlāk govīs.

Lielākā saimniecības ēka Viesābos bija rija. Ēkas vienā galā atradās īstā rija, kur notika nekultās labības žāvēšana. Tur bija iemūrēta liela krāsns un augšā pie griestiem bija ārdi (pie mums tos sauca par zārdiem) žāvējamās labības novietošanai. Ēkas otrajā daļā, kas bija krietni lielāka, atradās piederība, kur rijā izžāvēto labību kūla, lietojot gan spriguļus, gan arī zirgu vilktu rulli. Pēc tam salmus izkratīja un tā iegūtos graudus vētīja, lai atbrīvotu tos no pelavām. Šis labības kulšanas veids izbeidzās tikai tad, kad zemnieki sāka lietot ar „dampi” dzītās kuļmašīnas.

Vēlā rudenī un ziemā rijā žāvēja linu stiebriņus un pēc tam tos piederībā mīstīja, t.i., tos salauzīja, lai pēc tam varētu linus kulstīt — atbrīvot linu šķiedru no spaljiem. Linu mīstīšanai lietoja vienkāršu mašīnu, kuņu grieza gēpele, t.i. liels rats, kuņam bija piejūgts zirgs, kas to grieza. Puikas gados arī man šādos gadījumos bija jāiet uz piederību, lai dzītu zirgu un neļautu tam apstāties.

Ēkas ārpusē bija vairākas nojumes, kur uzglabāja salmus un dažādus lauksaimniecības darba rīkus.

Tādā kārtā toreiz rija bija zemniekiem svarīga darba vieta, kur notika dažu lauksaimniecības ražojumu pirmatnējā apstrādāšana.

Vēl līdz deviņdesmitajiem gadiem lauksaimnieki savus darba rīkus pa ziemu saražoja paši un, ja daudz, tad ar kalēja vai kāda cita amat-

Saikavas pagasta Viesābi: skats no ābeļu dārza, pagalms ar mūrētu laukakmeņu klēti un pagrabu

nieka palīdzību. Bet manos bērna gados sāka jau parādīties fabrikās ražotās lauksaimniecības mašīnas un darba rīki, piemēram, divlemešu arkli, atspeļu ecēšas, pļaujammašīnas u.c. Līdz vien kāds kaimiņš bija iegādājies kādu jaunu mašīnu, tā mēs, puikas, skrējām skatīties, kā tā strādā.

Interese par šiem jauninājumiem mums bija liela, tāpēc nebija ne-

kāds brīnums, ka, gana gaitās ejot, mani nodarbināja jautājums, kā izgudrot tādu mašīnu, kas atvieglotu arī gana darbu. Biju dzirdējis, ka asprātīgi puikas esot vecā ratu rumbā iebāzuši kādu cūkām patīkamam gardumu, aizbāzuši rūpīgi abus rumbas galus un nometuši cūkām, kas tad ilgi cīnījās, visādi viļājot rumbu, lai tiktu pie apslēptā garduma. Ganiņš pa to laiku varējis mierīgi sēdēt un atpūsties. Droši vien arī es būtu izmēģinājis šo metodi, bet neizdevās nekur atrast ratu rumbu.

Citi stāstīja, ka asprātīgi govju gani slepeni no saimnieces pievakuši sāli, iebēruši to kulītē, kuŗu piesējuši auklā. Rītos, kamēr vēl bijusi rasa, viņi staigājuši pa ganībām, vilkdami aiz sevis sāls kulīti. Govis meklējušas šo „sasālīto” zāli un citur nav gājušas. Šis izgudrojums bija vieglāk īstenojams, bet tā lietotāju bija viegli noķert: noēstas bija šauras strīpas, ko saimnieks varēja ātri pamanīt. Tāpēc arī šo metodi netiku lietojis. Bet domājis par šīm un līdzīgām metodēm, laikam, esmu daudz, jo tās vēl palikušas prātā un nav aizmirstas.

No lauku darbiem vislabāk atmiņā palikušas talkas, ko rīkoja lauksaimnieki, aicinot palīgā kaimiņus, lai ātri paveiktu smagus un nepatīkamus darbus, piemēram, mēslu vešanu, nokavētus darbus — linu plūkšanu, kartupeļu novākšanu u.c., vai arī tādus darbus, kas prasīja daudz lielāku darba spēku, nekā bija saimniecības rīcībā, piemēram, labības kulšanu, kad ieradās ar „dampi” dzītās kuļmašīnas. Kaimiņi strādāja nadzīgi, it sevišķi, ja laiku pa laikam saimnieks viņiem dzēja slāpes ar paša brūvēto alutiņu.

Talkās darbs bija saprātīgi iedalīts. Piemēram, mēslu vešanas talkās spēka vīri kūtī krāva mēslus ar dakšām vezumos, vecāka gadu gājuma vīrieši tīrumā rausa mēslus no vezuma gubiņās, kuŗas sievietes izārdīja vienmērīgi pa visu tīrumu. Puiku uzdevums bija pilnos vezumus vest uz tīrumu un tukšos ratus atpakaļ uz kūti. Zirgam skrienot atpakaļ uz kūti, vedējam bija jāprot ratos stāvēt kājās, jo sēdēt netīrajos ratos nevarēja. Pēc šādas talkas saimnieks jau nākamajā rītā varēja jūgt zirgus arklā, lai sagatavotu tīrumu ziemāju — rudzu un ziemas kviešu — sēšanai.

Vakaros pēc pabeigta talkas darba bija kopīgas vakariņas, un tad lielā alus krūze ātri ceļoja apkārt pa galdu. Tas izraisīja kopīgas dziesmas un pārrunas, bet dažkārt pat dančus. Jāsaka, ka alus brūvēšanā Saikavas pagasts bija diezgan ievērojams. Tur prata bez jebkādām mākslīgām piedevām izbrūvēt diezgan stipru alu, kas saimniekiem arvienu gulēja mucās pagrabā. Labākie alus brūvētāji prata no

miežiem tā pagatavot iesalu, ka viss iespējamais daudzums cietes tika pārvērsts cukurā. Iesalu aplēja ar verdošu ūdeni, pie kam ūdeni ņēma ar tādu aprēķinu, lai iegūtais šķidrums, t.s. misa, saturētu daudz cukura, bet ne tik daudz, ka tas kavētu rauga attīstību. Lai uzlietais ūdens izvilktu no iesala vairāk cukura un citu vielu, ūdenī meta vēl krāsnī nokarsētus, sarkanus akmeņus. Iesalam lika klāt vienīgi apīņus. Šādā ceļā iegūto sulu, ko sauca par pazlautu, nokāsa, salēja lielos kubulos, nedaudz atvēsināja un tad pielika raugu. Pa rūgšanas laiku vēl pazlautu labi apmaisīja, lai rauga sēnītes piekļūtu visam cukuram un to pārstrādātu alkoholā. Kad rūgšanas process sāka atslābt, alu pildīja mucās.

Pēc šāda apstrādājuma iesalam vēl otru reizi uzlēja verdošu ūdeni, notecināja to un arī raudzēja, tādā ceļā iegūstot ļoti vāju alu, ko sauca par patakām un ko lietoja ikdienā, lai dzesētu slāpes.

Saikavas saimniecībā bija parasts rudenī kaut cūkas un iegūto gaļu iesālīt vai žāvēt ziemei. Šādās dienās darbā bija iesaistīti arī bērni. Viņiem lika turēt trauku, kuņā lija nokautās cūkas asinis. Man šis darbs šausmīgi riebās, tāpēc šādās dienās paslēpos kaut kur kādā šķūnī un nelikos dzirdam, ka mani sauc, bet parādījos tikai tad, kad apkusa kaujamo cūku kviecienu. Cūku kaušanas dienas vakarā bija cūku bēres, uz kuņām bija aicināti kaimiņi, lai pamielotu viņus ar svaigu cūkas gaļu un alu, kā arī lai kopīgi padziedātu.

Par tā laika cūku bērēm palikusi atmiņā sekojoša anekdote, ko reiz pārraidīja arī brīvās Latvijas Rīgas radiofons.

Reiz saslimis vecs mežsargs. Viņa dēls atvedis ārstu, kas rūpīgi pārbaudījis slimnieka veselības stāvokli, pēc tam sapulcinājis slimnieka radus istabas pretējā kaktā, izplētis rokas un sērīgā balsī teicis:

— Man ļoti žēl, bet es vairs neko nevaru līdzēt.

Vecā mežsarga dēls sapratis nopietno stāvokli un smagi nopūties. Turpretim viena no vecā mežsarga meitām iesaukusies:

— Bet daktera kungs! Ja nu jūs neko vairs nevarat līdzēt, pie kā tad lai mēs griežamies?

Ārsts atbildējis mazliet aizvainotā balsī:

— Tiešām nezinu . . . nu, varbūt ataicinait mācītāju . . .

Šī doma likusies pieņemama, un ar to pašu zirgu, ar kuņu aizvests ārsts, vecā mežsarga dēls atvedis mācītāju. Mācītājs nostājies pie slimnieka gultas, noskaitījis lūgšanu un tad jautājis slimniekam:

— Kad nu jūs, mans draugs, tagad taisāties atstāt šo bēdu pasauli, sakait, vai jums nebūtu kas, ko jūs gribētu man uzticēt?

Vecais mežsargs savilcis pieri krunkās un pie sevis murminājis:

— Uzticēt? . . . Uzticēt? . . . Jā, ko tad? . . .

Mācītājs paskaidrojais:

— Vai tad jūsu dzīvē nav kas noticis, ko jūs tagad nožēlotu?

Vecajam mežsargam atkal pierē savilkušās gaņas krunkas, bet pēc brītiņa viņa sejā pavīdējis viegls smaids. To pamanījis mācītājs un teicis:

— Nu tad stāstait, kā tas notika.

Vecais mežsargs vājā balsī stāstījis:

— Tas bija toreiz, kad es vēl biju jauns, kad man bija tikai kādi divdesmit gadi. Bija vēls rudens, un kāds turīgs saimnieks aicināja arī mani uz cūku bērēm. Cūku bēres ievilkās dziļi naktī. Kad viesi taisījās doties mājup, saimnieks pienāca pie manis un teica:

— Jums mājas tālāk par citiem. Ceļi tagad ir lielu dubļu pilni, un ārā līst lietus. Ja jums nav jāsteidzas, palieciet pie mums pa nakti.

Šo priekšlikumu pieņēmu ar pateicību. Saimniekam bija divas jaunas meitas, kas laipni nodeva manā rīcībā savu istabu un savu gultu. Kad biju noģērbies, apgūlies un nodzēsis uguni, ienāca viena no meitām un jautāja:

— Vai jums nav auksti?

Teicu:

— Nē! Paldies. Ir silti un labi.

Meitene pazuda. Pēc brītiņa ienāca viņas māsa un jautāja:

— Sakait, vai jums nav auksti?

Atbildēju:

— Nē! Paldies. Man nav auksti.

Meitene pazuda. —

Šinī vietā vecā mežsarga stāsts pēkšņi apklusā. Mācītājs brītiņu gaidīja un tad jautāja:

— Nu ko tad jūs te nožēlojat?

Vecais mežsargs klusi atbildēja:

— Man žēl, cienīgtēvs, ka man toreiz nebija auksti . . .

Pēc šīs anekdotes atgriezīsimies atkal pie maniem zēna gadiem Saikavā.

Kā zēns piedalījos arī vairākās kāzās, kas parasti ilga kādas trīs dienas. Kāznieki turēja par savu pienākumu nest līdzī kā dāvanu gaļu, dažādus cepumus, alu u.c. Dienas pagāja ēdot, dzeļot, dziedot un pat dejojot. Naktis kāznieki pārgulēja kādā šķūnī, rijā vai pat

istabā uz grīdas, rindā cits pie cita. Kad kāzu rīkotāji uzskatīja, ka svinēšana jāizbeidz, tad vārīja skābu kāpostu zupu. Saskaņā ar vecu tradīciju kāzniekiem pēc šādas zupas iebaudišanas vajadzēja doties mājup. Bet skābu kāpostu zupas vārīšanu nav iespējams noslēpt — tā smaržo pa visu māju. Tad nu kāznieki izlietoja visādus trikus, lai vārīšanu kavētu un novilcinātu. Viens no parastākajiem paņēmieniem bija tāds, ka pāris uzņēmīgu puīšu uzrāpās uz mājas jumta un aizbāza skursteni ar maisu, kas bija pildīts salmiem. Virtuve pildījās ar dūmiem, un vārīšana bija jāpārtrauc, kamēr skursteni atkal atbrīvoja.

Parasti pirmie pie atvadu galda sēdās panāksnieki, t.i. līgavas radi. Tad apkārt galdam sastājās līgavaiņa radu sievas un apdziedāja panāksniekus ar spēcīgām tautas dziesmām, kas glabājās teicējas atmiņā. Vienās kāzās līgava, kas bija no Cēsu apkārtnes, gauži raudāja, ka viņas radiņi tiekot tā ķengāti. Taču viņa ātri iedzīvojās Saikavas tradīcijās un pēc dažiem gadiem jau pati bija labākā teicēja šādās apdziedāšanas reizēs.

Pa to laiku, kamēr panāksnieki ēda, daži vīrieši pagalmā centās visādi apgrūtināt panāksnieku aizbraukšanu. Visbiežāk novilka viņu ratiem riteņus un ap riteņu asīm satina lupatas. Kad panāksnieki bija ratos sasēdušies, lai brauktu, tad izrādījās, ka ratu riteņi negriežas un zirgs nevar ratus pavilkt. Tas atkal izraisīja daudz smieklu un jautrības.

Saikaviešiem netrūka arī dažādu gudru izteicienu. Piemēram, ja kādu mudināja, lai viņš kaut ko padara ātrāk, tad parastā atbilde bija: „Ātri tikai Leimaņu meitieši blusas ķeŗ.” Leimaņi bija liela un, šķiet, priekšzīmīga saimniecība Aiviekstes krastā. Kādēļ taisni šo māju sieviešiem parādīta šāda uzmanība, to tiešām nevaru izskaidrot.

No Viesābiem līdz Aiviekstes upei bija tikai pāris kilometru. Mans tēvs bija kaislīgs makšķerētājs un vasarā bieži vien devās jau sestdienas pēcpusdienā kopā ar mani uz Aivieksti. Pievakarē viņš ielika pāris šņores, kas šķērsoja upi, un pie tām piesēja mazākas aukliņas ar āķiem un zivju ēsmu. Nakti mēs abi pavadījām upes krastā pie uguns-kura. Ja lija lietus, tad izvilcām krastā laivu un gulējām zem tās uz svaigi nogrieztiem krūmu zariem. Vakariņās vārījām tēju, lietojot aveņu krūmu kātiņus tējas lapu vietā. Svētdienas rītā cēlāmiem agri, jo zivis makšķerēs vislabāki ķeŗas agrā rīta stundā. Mans tēvs prata savai makšķerei pievilināt krietni palielus šķaunačus (ālantus), sapa-lus un plaužus, kamēr man nācās apmierināties ar nelielām raudām un asariem. Šņores āķos ķeŗās zuši un dažreiz arī vēdzeles un asari.

Svētdienas pēcpusdienā bija arvienu krietns maisiņš zivju, ko nest mājās. Zušus tēvs parasti žāvēja, kādam nolūkam viņš dārzā bija ierīkojis īpašu žāvētavu.

Lielākās zivis Aiviekstē bija sami. Cilvēki stāstīja, ka bijuši gadījumi, kur sams saķēris arī daža peldētāja kāju. Peldētājs spēcīgi spēris ar otru kāju, līdz sams viņu palaidis vaļā. Tā kā sama zobi ir mazi, tad peldētāja kāja bijusi tikai noskrāpēta, bet lielāku ievainojumu neesot bijis. Mēs ar tēvu necentāmies samus ķert, jo sama gaļa — tā stāstīja — jāprot sagatavot, lai to varētu ēst. Citi stāstīja, ka noķerta sama vēderā atrasti pat beigti kaķi. Šo stāstu dēļ sami nebija pārāk pievilcīgs medījums.

Mans mātes brālis Jānis Kalniņš dažas vasaras nomāja taci Aiviekstē. Saikavas pagasta robežās tādi tači bija vairāki. Tie bija ierīkoti seklās vietās, kur ūdens tecēja strauji un kur upes vidū bija kāda saliņa. Uz tās bija būda, kur zvejniekam pārgulēt. Tacis bija īpašs aizsprosts šķērsām pāri upei, un tanī bija salikti īpaši tīkli, ko sauca par varzām. Tie bija ar gaŗām astēm, kas pakāpeniski kļuva arvienu šaurākas. Zutis, kas šādā tīklā bija ielīdis, straujajā ūdenī vairs atpakaļ nespēja tikt. Tīklus lika pa nakti un tos vairākkārt pārlūkoja, piebraucot ar laivu pie katra tīkla astes un to paceļot. Ja tanī bija redzams zutis, atraisīja tīkla galu un zuti iemeta laivā. Sestdienas vakaros ļoti bieži pie tača nomnieka salasījās draugi, līdz ņemot stiprākus padzērienus. Viņus pacienāja ar zušu gabaliem, kuŗus cepa uz iesma ugunskurā. Tādos gadījumos visus svarīgākos darbus nācās veikt man kopā ar brālēnu Nikolaju, kuŗu toreiz mēdza saukt vienkārši par Koļu. Mēs pārbaudījām tīklus, rūpējāmies par ugunskuru un cepām uz iesmiem zušu gabalus mielastam. Dažreiz gadījās, ka ieradās arī daži nelūgti viesi jau iereibušā stāvoklī, jo viņus vilināja jautrā sabiedrība, kas bija redzama no krasta. Tomēr tača saimnieks prata viņus aizvākt pavisam neuzkrītošā veidā. Viņš pameta mums, puikām, ar acīm, un mēs, cepdami zušus nelūgtajiem viesiem, vairākkārt pusceptos zušu gabalus apmērcējām upes ūdenī un tad cepām tālāk. Tie, kas ieēda šādi ceptu gabalu, ilgi nespēja nosēdēt uz vietas un drīz jau pazuda, jo māga šādu cepeti ilgi neturēja. Dažs labs no viņiem, droši vien, vēl dabūja mājās brāzienu no sievas, jo apģērbs bija steidzīgi jāmazgā.

Seklās vietas Aiviekstē, kur kādreiz bija tači, tagad vairs nav atrodamas. Meliorētāji jau sen šīs vietas ir padziļinājuši, lai Aiviekste aiznestu vairāk ūdens no Lubānas ezera un tādā kārtā atbrīvotu lauk-

saimniecības vajadzībām plašākus apvidus, ko ezers bieži pārplūdināja vai bija pārvērtis par purviem.

Viens no vecākiem Saikavas iedzīvotājiem man reiz jaunības dienās stāstīja, ka Aiviekstes upe senāk saukusies Sieksata un toreiz no Lubānas ezera iztecējusi citā vietā. Kad krievu kaņapulki reiz iebrukuši Baltijā, tad upi pie iztekas no Lubānas ezera aizdambējuši, lai, applūdinot ezera apkārtni, kavētu krievu spēku virzīšanos. Pēc tam upei radies tagadējais nosaukums, kas esot vārdu Aizsviesta (t.i. aizbērta) un Sieksata sajaukums. Cik šis stāsts pamatots, to, protams, man nav izdevies pārbaudīt.

Kaut gan tanī laikā Saikavā bija vairāki privāti veikali jeb „bodes”, kā tos toreiz sauca, tomēr lauku mājas apciemoja arī žīdu tirgotāji, kuŗu pastāvīgā dzīves vieta bija Trentelberga, kas tagad saucas par Gostiņiem. Daži žīdi brauca ar saviem zirgiem un nevien pārdeva preces, bet arī uzpirka ādas, sarus u.c. ražojumus. Citi, turpretim, bija t.s. pauninieki, kas pārdodamās preces nesa uz muguras. Par šiem žīdu tirgotājiem bija daudz nostāstu, no kuŗiem prātā palicis sekojošais:

Bijis reiz ceļojošais tirgotājs, kas saucies Joske. Lai stingri ievērotu košera noteikumus, viņš pats sev gatavojis ēdienu. Reiz viņš izvārījis putru divām dienām, bet izrādījies, ka atlikusī putras daļa nākamajā vakarā bijusi jau ieskābusi. Tā gaužām negaršojusi, bet viņš to tomēr aizsviest nevarējis, jo tā taču maksājusi naudu. Tad viņš paņēmis no savas paunas šņabja pudeli, ielējis glāzē krietnu malku, nolicis to sev priekšā un tad pats sev teicis:

— Joske, ja tu apēdīsi šo skābo putru, dabūsi šņabi.

Bet, kad putra beidzot ar mokām bijusi apēsta, viņš salējis šņabi atpakaļ pudelē un teicis sev:

— Re, kā Joske piemāna!

Tanī laikā Saikavas pagastu apceļoja ne tikai tirgotāji, kas bija žīdi, bet arī amatnieki, kas bija lielāko tiesu latvieši. Tie bija galvenokārt kurpnieki, skrodeři un šuvējas. Kad vienā saimniecībā visi pasūtīnājumi un labojumi bija pabeigti, saimnieks aizveda viņus uz nākamajām mājām.

Viens no maniem smagākajiem pārdzīvojumiem, ja nemaldos, notika 1904. gadā. Biju saaukstējies un smagi saslimu ar masalām un ar plaušu karsoni, kas ievilkās. Kad vietējais ārsts neko vairs nevarēja palīdzēt, mans tēvs ar māti aizveda mani uz Rīgu pie daktera Beldava. Viņš rūpīgi mani izmeklēja un paskaidroja, ka man plaušās

esot sakrājies daudz strutu. Viņš sūtīšot mani pie kāda ķirurga, lai pataisītu starp ribām kādu caurumu un noskaidrotu, vai strutas esot šķidrās vai biezas. Pēdējā gadījumā būšot jātaisa operācija, lai strutas iztīrītu. Bet, kamēr dakteris rakstīja vēstuli, kas nododama ķirurgam, es pēkšņi sāku smagi klepot un strutu piki vēlās man caur muti. Ieraudzījis to, dakteris saplēsa iesākto vēstuli un teica, ka, ja jau strutas pašas tīroties, tad pamēģināšot šo tīrīšanu pastiprināt ar medicīnu. Viņš parakstīja zāles, kas saturēja kreozotu. Rīgā uzturējās kopā ar vecākiem pie mana tēva māšas, kas toreiz dzīvoja Rīgā. Kādas nedēļas laikā man palika ievērojami labāk, un dakteris atļāva doties atpakaļ uz laukiem, kur es, cītīgi lietojot līdzpaņemtās zāles, pamazām atspirgu.

No 1905. gada revolūcijas man palicis atmiņā tikai nostāsts par to, ka kādu dienu pa lielceļu Aiviekstes labajā krastā Saikavas krogum tuvojies kāds revolūcionāru gājiens. Tanī laikā krodzinieks bija visai attapīgs, paresns vīrs. Ieraudzījis, ka gājiens apstājas pie krogus, viņš pats devies laukā, pieprasījis sev vienu no karogiem, nostājies gājiena priekšgalā un uzsaucis: „Nu, tad dziedāsim tagad ‘Bungas nu sitam un karogus nesam!’.”

Daudz smagāk atmiņā iespiedušies notikumi, kad Latvijā ieradās revolūcijas apspiedēji. Kādu vakaru izdzirdām lielgabalu dārdoņu un apvārksņa malā ieraudzījām sarkanu ugunsgrēka blāzmu. Tur revolūcijas apspiedēji nodedzināja Čaka māju Zeltiņos, kas atradās kādi pāris kilometri no mūsu mājām.

Kādu dienu mans tēvs pārradās satraukts mājās. Viņš bijis pagastmājā un atpakaļ nācis pa lielceļu, kas ved gar Saikavas muižu. Muižā patlaban bija ieradusies soda ekspedīcija, un krievu kareivji pārbaudīja visus, kas gāja gar muižu, vai viņiem nav ieroču. Kad krievs ķēries pie mana tēva pārbaudes, tēvs teicis: „Časov ņet!” (Pulksteņa nav!) Par to viņš no krieva bija dabūjis ar pātagu pa plecu, uz kuŗa bija palikusi liela sarkana svītra.

Dažas dienas vēlāk ieradās vairākas amatpersonas, paņēma tēvu un aizveda uz Saikavas muižu, kur notika revolūcijas dalībnieku pratināšana. Vēlāk noskaidrojās, ka mana tēva brālis bijis redzēts braucam vienos ratos ar Antonu Austriņu un dziedam revolūcionāras dziesmas. Un nu no mana tēva prasīja, lai viņš uzrāda, kur atrodas viņa brālis. Tēvs, protams, atbildējis, ka viņš to nezina. Bet kā viņš varot to nezināt, ja dzīvojot brāļa mājās? Tēvs teicis, ka viņš mājas rentējot no brāļa, bet renti nemaksājot, jo to novelkot no mantojuma

daļas, kas viņam pienākoties. Tāpēc viņam ar brāli neesot nekādu sakaru. Teikto izdevies pierādīt ar dažiem dokumentiem. Liels bija manas mātes un mans prieks, kad tēvs atkal pārradās mājās.

Mana audzināšana bija stingra. Pēriens ar žagariem bija svarīgs līdzeklis, lai mani pārliecinātu, ka nedrīkst darīt to, kas aizliegts vai nav labs. Bet bija arī citi līdzekļi. Atceros, ka, būdams mazs, rudenos visvairāk laika pavadīju lielajā dārzā. Tur bija ķirši, dažādas ogas un plūmes un vairākas šķirnes ābolu, sākot ar agrīniem un beidzot ar vēliniem ziemas āboliem. Šos gardumus tad nu es baudīju tik plašos apmēros, ka tikpat kā neko neēdu parastajās ēdienu reizēs. Lai mani pārliecinātu tā nedarīt, man stāstīja, ka tiem, kas ēdot daudz ābolu un citu augļu, izaugot gaŗš un tievs kakls, līdz beidzot galva nolūztot, un tad esot cilvēks beigts.

Otrs piemērs. Viesābos ēda pašceptu rudzu maizi, ko krāsni lika uz kļavu lapām. Katru rudeni bērniem bija jālasa kļavu lapas, lai to pietiktu līdz nākamajam rudenim. Lapas uzglabāja, saveŗot tās lielās virknēs uz auklas un pakarot pie griestiem. Viens cepums sastāvēja no vairākiem lieliem kukuļiem, un neiesāktos kukuļus glabāja klētī. Kad nogriezās maizes rikas parādījās galdā, es arvienu centos nolauzt rikas augšējo daļu un izvairījos no apakšējās daļas, kuŗai manuprāt bija nepatīkama kļavu lapu piegārša un dažkārt bija pielipuši pat kļavu lapu pelni. Lai mani no šī netikuma atradinātu, man jautāja, kā gan es varot ēst maizes augšējo garozu? Vai tad es nezinot, ka klētī kaķis mēdzot ar kailu dibenu sēdēt uz maizes kukuļiem? Es paliku domīgs, bet nevarēju saprast, kāpēc tad citi tam nepiegieŗ vērību.

Man ļoti garšoja lauku tirgos pārdodamie spīdigie klinģeri, kuŗiem es nekādi nevarēju gaŗām palet. Lai mani no tiem atbaidītu, man jautāja, vai es arī zinot, kāpēc tie spīdot? Lūk, cepēji tos nosmēŗejot ar saviem purduļiem, kas tek no deguna. Un tad man ēstgriba pārgāja.

Līdzīgu stāstu man bija jādzird daudz un arvienu tikai par to, kas man patika, bet nebija pa prātam mani audzinātājiem.

Mans tēvs bija liels putnu mīlotājs. Viesābu lielajā dārzā viņš bija kokos novietojis daudzus putnu būrīšus. Pavasaŗos, kad atgriezās melnie strazdi, dārzā notika lieliski koncerti. Putnu būrīšus taisīja no kokiem ar satrunējušu vidu, un tos atlasīja, zāģējot malku. Reiz pagadījās ļoti resns koks ar satrunējušu vidu, un tēvs no tā iztaisīja būrīti trim strazdu ģimenēm. Viņš ar dēlīti to pārdalīja divās daļās, ierīkojot „ieeju” divās pretējās pusēs. Bez tam būrītim uzlika jumtiņu un tanī ierīkoja telpu vēl vienai strazdu ģimenei ar „ieeju” no

trešās būrīša puses. Izrādījās, ka apdzīvotas bija tikai divas apakšējās būrīša daļas, kamēr jumta telpa stāvēja tukša.

Kad rudenī melnie strazdi aizceļoja, vairākos būrīšos apmetās uz dzīvi zvirbuļi. Pavasarī strazdi padzina zvirbuļus un tad strādāja ar lielu centību, kamēr iztīrīja būrīti no tām spalvām un šķiedrām, ko zvirbuļa ģimene bija savilkusi iekšā, lai pa ziemu mītne būtu iespējami siltāka.

Viesābu lielā dārza attālākajā galā bija vairāki dīķi, kas bija savienoti ar grāvjiem un apauguši ar kārkliem. Dīķos auga skalbes un mājoja karūsas. Tās gan bija mazas un tāpēc netika zvejotas, izņemot gadījumus, kad gribēju pacienāt savu kaķi. Bez tam dīķos dzīvoja un vairojās arī vardenes, kas vakaros sagādāja koncertus. Ziemā, kad dīķi aizsala, tie man noderēja kā manas pirmās slidotavas.

Vienā dārza stūrī tēvs audzēja kaņepes. No kaņepju šķiedras viņš ražoja izturīgas auklas un virves, bet kaņepju sēklas sievietes stam-pāja piestās un tā ieguva „kaņepju sviestu”, kas garšoja labi uz mai-zes. Diemžēl, trimdā vecie vidzemnieki vairs netiek pie šī garduma, jo daudzās trimdas zemēs aizliegts kaņepes audzēt, lai no tām nera-zotu narkotiku.

Klusajās pēcpusdienās, braucot pa lauku ceļiem, no tuvākām mā-jām bieži bija dzirdama īpatneja „mūzika”, kas mūsu dienās ir ga-līgi izzudusi. Tā radās, lauku sievietēm velējot mazgājamo veļu. Pa-rasti pie velētavas stāvēja divas sievietes un ar īpašu vāli daudzja slapjos veļas gabalus, pie tam stingri ievērojot ritmu un vienmērīgi mainot sitienu skaļumu.

Mans tēvs milēja grāmatas. Viesābos viņam bija īpašs grāmatu ska-pis, kuŗā bija arī vairāki *Austruma* gadagājumi. Kad ziemas vakaros bijām apgūlušies, tēvs arvienu pirms aizmigšanas vēl lasīja kādu grā-matu vai kādu rakstu no *Austruma*. Viņš lasīja skaļā balsī, lai dzir-dētu arī māte, kuŗas rokās es neatceros, ka būtu kādreiz redzējis grā-matu. Viens no nadzīgākajiem klausītājiem biju es, kaut gan daudz no lasītā nesapratu. Šie vakari manī radīja lielu interesi par grāma-tām un gribējās pašam reiz piekļūt pie tiem brīnumainajiem noslēpu-miem, kas tur bija atrodami.

Man varēja būt kādi četri vai pieci gadi, kad kādu dienu mani ve-cāki kaut kur aizbrauca un atgriezās tikai vēl vakarā. Viņi bija sa-runājuši kādu jaunu sievieti, lai tā mani pieskatītu. Viņa sāka man mācīt burtus, un jau tanī vakarā viss alfabēts droši sēdēja manā gal-vā. Lai lasītu, vajadzēja sākt boksterēt. Piemēram, ja bija vārds

„roka”, tad bija jāboksterē šādi: „r, o, ro; k, a, ka; roka”. Tas sāku mā nebija viegli, bet es drīz vien ievēroju, ka šāda boksterēšana uzbuļ daudz jocīgu vārdu. Viens no tādiem jocīgi salasāmiem vārdiem bija, piemēram, bezdelīga. Un tā radās interese arī boksterēt.

Boksterēšana tomēr nevilcās ilgi. Bet līdz ko sāku lasīt, viena no pirmajām grāmatām, ko man iedeva, bija katķisms, no kuŗa bija jā-mācās no galvas baušļi un lūgšanas. Un tos bija grūti paturēt galvā. Bija jālasa un jāatkārto daudzas reizes, un tomēr drīz vien aizmirsās. Turpretim aplīgošanas dziesmas, ko dzirdēju Jāņu dienā, palika galvā jau no pirmā dzirdējuma.

Garajos ziemas vakaros vīrieši piedarbā kuldīja linus, bet sievietes nodarbojās ar aušanu. Viesābu lielajā istabā, kuŗā dzīvoja kalpi, ziemā bija novietotas aužamās stelles, kas ražoja dažādus audumus. Blakus stellēm rūca ratiņi, kas vērpa dziju. Kamēr vēl nebiju aizsūtīts gulēt, man vajadzēja ar grāmatu rokā sēdēt mātes ratiņa tuvumā un vingrināties ar lasīšanu vai arī mācīties baušļus.

Neatceros, cik man bija gadu, kad mani mājās sāka gatavot uz „pārklaušīšanu”. Bija pienācis paziņojums, ka zināmā dienā Zibeņos, t.i. mājās, kas atradās kādi 5 km no Viesābiem, ieradīsies Ļaudonas mācītājs un ka turp jāved bērni pirmskolas vecumā. Lasīt es mācēju, arī baušļus zināju no galvas. Māte man gribēja iemācīt arī nodziedāt kādu garīgo dziesmu, bet es nevarēju noturēt meldiņu. Tāpēc viņa man iemācīja noskaidīt baznīcas dziesmu „Es solīt daudz nemāku, Ar tukšām rokām nāku . . .”

Bija atvesti kādi 15 bērni. Visi sagājām lielākā istabā, un aiz bērniem nosēdās viņu vecāki. Katram no mums lika noskaidrot kādu bausli. Es noskaidroju arī dziesmas pantiņu, kas atstāja iespaidu. Kādai meitenei lika nolasīt stāstiņu par svēteni. Mācītājs jautāja, kas svētenis tāds ir. Meitene nezināja. Prasīja man. Es teicu — toreiz es vēl runāju izlokšnē — „Tij ir storķa”.

Pārklaušīšana man veicās labi, un es dabūju no mācītāja grāmatu kā dāvanu.

Vietējā pamatskola, kas saucās Konrada skola, atradās tikai kādu kilometru no Viesābiem. To sāku apmeklēt, ja pareizi atceros, 1907. gada vasarā. Šķiet, mani sūtīja skolā vasarā, lai man nevajadzētu veselu nedēļu dzīvot skolā, jo katru vakaru varēju pārnākt mājās. Ziemā tas būtu bijis daudz grūtāk īso dienu, sala un sniega dēļ.

Ar to sākās jauns posms manā dzīvē, par kuŗu raudzišu pastāstīt nākamajā nodaļā.

II. Skolas gaitas

Mans tēvs bija beidzis tikai draudzes skolu, kas bija nākamā pakāpe pēc pagastskolas. Viņš vairākkārt izteicās, ka gribējis iet arī tālākās skolās, bet vecāki nelaiduši. Mani viņš solījās sūtīt tālākās skolās, ja vien tikai es pats gribēšot mācīties. Kādreiz, būdams jautrā prātā, viņš pat apgalvoja, ka, ja viņam pietrūkstot līdzekļu, viņš pārdošot pat savas bikses, lai samaksātu man skolu. Visi šie vārdi dziļi iespiedās manā sirdī.

Kad uzsāku savas skolas gaitas, tēvs sāka interesēties par skolām Rīgā un citās pilsētās, lai iespējami drīzāk varētu sākt sūtīt mani pilsētas skolās, pametot pagastskolu un apejot draudzes skolu. Beidzot viņš izšķīrās par Jēkabpils tirdzniecības skolu. Jādomā, tas notika tāpēc, ka tur mana skološana varētu izmaksāt lētāk, jo nekāda lielā turība jau manam tēvam ap to laiku nebija. Un tā 1908. gada pavasarī viņš jūdza zirgu un kopā ar mani devās tālajā ceļā uz Jēkabpili. Pa ceļam bija jāapstājas vairākās vietās, lai atpūtinātu un pabarotu zirgu. Apstāšanās parasti notika kādā krogū, kur nakts vidū pat bija iespējams pāris stundu nosnaust uz kāda sola.

Tirdzniecības skolā pārbaudīja manas zināšanas un atrada, ka mana krievu valoda ir pārāk vāja, jo skolas pirmajā sagatavošanas klasē jau visas mācības bija krievu valodā. Skolas inspektors (tā toreiz sauca skolas vadītāju) Ludis Bērziņš ieteica, lai pa vasaru pamācoties krievu valodu un atbraucot rudenī. Vasarā ņēmu krievu valodas stundas pie pagastskolas vadītāja. Kad tēvs mani aizveda pie viņa un lūdza man pasniegt krievu valodas stundas, par nodomu sūtīt mani uz pilsētu skolā izdzirda viens no pagastskolas jaunākajiem skolotājiem un skaļi noteica:

— Kas tad nu būs, ka visi cūku puikas sāks iet pilsētas skolās?!

Rudenī tēvs mani atkal aizveda uz Jēkabpili, un šoreiz mani uzņēma tirdzniecības skolas pirmajā sagatavošanas klasē.

Jēkabpils skats

Jēkabpils toreiz bija neliela pilsētiņa Daugavas kreisajā krastā. Iedzīvotāju skaits, kad es tur sāku skolā iet, bija nepilni 6000 un tikai 1914. gadā sasniedza 8200. Iedzīvotāji sastāvēja no latviešiem, žīdiem, krieviem, poļiem un vāciešiem. Žīdiem piederēja lielākā daļa tirdzniecības uzņēmumu. Krievi un vācieši ieņēma galvenokārt ierēdņu amatus. Jādombā, ka liela daļa krievu saradās Jēkabpilī no plostnieku un strūdzinieku vidus. Kamēr vēl nebija izbūvēts Rīgas-Daugavpils dzelzceļš, strūdzinieki vadīja liellaivas (strūgas) ar dažādām precēm pa Daugavu no Krievijas uz Rīgu. Tiklab strūgas kā plosti parasti apstājās Jēkabpilī, lai uzņemtu ločus, kas palīdzēja pārklūt pāri krācēm: tās Daugavā sākās pie Jēkabpils un beidzās tikai pie Doles. Beidzot jāatzīmē arī, ka apm. 3 km no Jēkabpils, Brodos, Krievijas valdība bija ierīkojusi krievu noziedznieku nometni, no kuras iemītniekiem arī varēja rasties kāda daļa no Jēkabpils krieviem.

Laba daļa Jēkabpils iedzīvotāju atrada nodarbošanos dažādos rūpniecības uzņēmumos. Lielākais no tiem bija Kugrēna mūzikas instrumentu fabrika, kas ražoja balalaikas un nodarbināja ap 250 strādnieku. Bija vēl otra tāda pati fabrika, kas nodarbināja ap 100 strādnieku, un bez tam vēl divas kokzāģētavas, dzirnavas, ķieģeļu un kaļķu ceplī u.c. Blakus šiem uzņēmumiem darbojās daudz dažādu amatnieku.

Sakarā ar raibo iedzīvotāju sastāvu Jēkabpilī bija arī daudz dažādu dievnamu: vairākas sinagogas, divas pareizticīgo baznīcas ar klosteri, viena katoļu baznīca, viena luterāņu baznīca un bez tam vēl vecticībnieku un baptistu lūgšanas nami.

Jēkabpils tirdzniecības skolā mācījās lielāko tiesu latvieši, bet gan drīz vai katrā klasē bija arī kāds krievs un viens vai pāris žīdu.

Iepretim Jēkabpilij, Daugavas labajā krastā atradās vēl mazāka pilsētiņa — Krustpils. Tagad tā ir pievienota Jēkabpilij.

Skolēniem tanī laikā bija jānēsā formas cepures, no kuņģam katrs varēja redzēt, kādai skolai kuņģis zeņķis pieder. Laikam bija domāts, ka tas palīdzēs atturēt skolēnus no nerātņībām. Mans tēvs, vezdams mani uz Jēkabpili, bija, labi domādams, apgādājis man jaunas pastaļiņas. Bet, kad es iznācu ar tām uz ielas Jēkabpilī, man aizmugurē tūdaļ parādījās daži žīdu puikas, kas man sekoja un kaut ko man nesaprotamu kļiedza. Noprātu, ka ar postalām skolēns Jēkabpilī nedrīkst uz ielas rādīties, un man bija jāmeklē citi apavi.

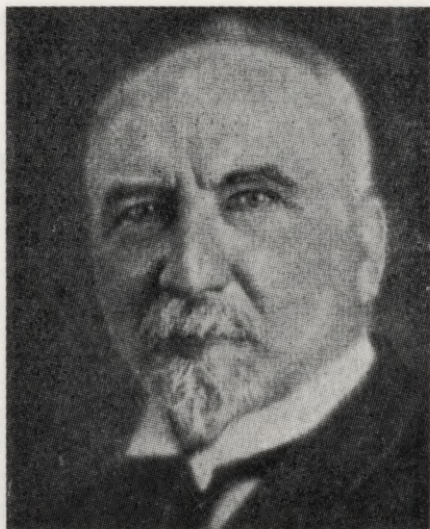
Toreiz bija parasts, ka skolēnus, kuņģu vecāki nedzīvoja Jēkabpilī, novietoja kādā latviešu ģimenē, kas rūpējās arī par skolēna uzturu. Atlīdzību skolēna vecāki maksāja pa daļai naudā un pa daļai ar ziņāmu daudzumu lauksaimniecības produktu, ko izlietoja ēdiena gatavošanai.

Pirmo ziemu tēvs mani nometināja kādā latviešu galdnieka ģimenē. Dzīvokļa lielā istaba bija pārvērsta par darbnīcu, kur pats galdnieks un viņa palīgi zāģēja, ēvelēja, urba, kala un veica citus galdnieka darbus. Galdnieka ģimene, kuņģā bez viņa pašā ietilpa viņa sieva un divas mazas meitiņas, pati dzīvoja nelielā blaku istabā, kur vienā kaktā bija novietota arī mana gultiņa. Mana dzīves vieta bija visādā ziņā patīkama, izņemot vienīgi to, ka tanī nevarēja klusi un mierīgi nodoties mācībām.

Pirmās skolas gaitas Jēkabpilī man bija bezgala grūtas. Pie sistēmatiska skolas darba es nebiju pieradis. Krievu valodu, kuņģā mācīja visus priekšmetus, izņemot valodas un ticības mācību, es prātu visai vāji un tāpēc bieži vien pat nesapratu, ko skolotājs man jautāja. Reiz zooloģijas stundā skolotājs lika man, lai es pastāstot par tīģeriem. Tā kā man stāstīšana neveicās, viņš jautāja, lai man palīdzētu: „Čem pitajetsa tigr?” (Ko ēd tīģeris?) Nezinādams, ko nozīmē krievu vārds „pitajetsa”, es nodomāju, ka skolotājs man jautā, kam tīģeris ir līdzīgs, un atbildēju „koškami”, t.i., ka viņš ēd kaķus.

Vēl daudz smagāks pārdzīvojums radās man, saskaņoties ar pašu skolas vadītāju Ludi Bērziņu. Katru rītu visiem luterticīgiem skolēniem bija jāsapulcējas skolas gaŗajā koridorā, kur skolas vadītājs noturēja rīta lūgšanu. Lūgšana sākās ar kopīgi nodziedātu pantu no kādas garīgas dziesmas. Šis pants bija iepriekšējā dienā pateikts, lai visi

Jēkabpils tirdzniecības skolas inspektors, vēlākais Latvijas Universitātes profesors Ludis Bērziņš

to iemācītos no galvas. Pirms dziedāšanas skolas vadītājs lika kādam no klātesošiem skolēniem noskaitīt dziedamā panta vārdus, lai tādā kārtā piespiestu arī laiskos to iemācīties. Bet, ja bija ienākušas sūdzības par kāda skolēna sliktu uzvešanos, tad, protams, pantu dabūja skaitīt šis zēns.

Kādu rītu bija ienākusi sūdzība par pēdējās klases trim brašiem zēniem, ka viņi iepriekšējā naktī kaut kur trokšņojuši. Skolas vadītājs lika viņiem, vienam pēc otra, noskaitīt pantiņu. Viņi to nespēja un tāpēc tika izraidīti no rīta lūgšanas. Laikam lai parādītu, ka dažkārt mazie knēveļi spēj vairāk nekā lielie spēka vīri, skolas vadītājs pagriezās pret mums, „pirmziemniekiem”, un lika man noskaitīt pantiņu. Nevarēju arī es. Viņš lika man pēc rīta lūgšanas ienākt pie viņa. Kad ierados, viņš man jautāja, kāpēc neesot iemācījies dziesmu?

Grūti bija atzīties savā nevižībā. Pēkšņi man radās, kā man pašam toreiz likās, ģeniāla doma. Es sāku taisnoties:

— Esmu no Vidzemes. Mūsu dziesmu grāmatā aiz tā numura tādas dziesmas nav.

Ludis Bērziņš ātri sameklēja dziesmas numuru Vidzemes dziesmu grāmatā, uzrakstīja to uz papīriša un pieteica, lai rīt es dziesmu zinātu.

Vakarā kārtīgi iemācījos dziesmu, atkārtoju to vēl no rīta, bet, kad atnācu skolā, pēkšņi bija aizmirsušies paši sākuma vārdi. Dziesmu grāmatas līdzī nebija. Prasīju vienam skolas biedram. Viņš ātri ap-

tvēra, kāda jautra situācija sagaidāma, un pavēlēja, ka neviens no skolas biedriem nedrīkst man pateikt dziesmas sākumu. Un neteica arī neviens, jo pavēles devējs bija klases spēcīgākais zēns, ar kuŗu nevarēja jokot.

Ar drebošu sirdi gāju uz rīta lūgšanu. Pienāca liktenīgais brīdis. Skolas vadītājs lika man noskaidrot dziesmu un, kad es klusēju, izraidīja mani no lūgšanas.

Bija atkal jāiet uz izskaidrošanas. Uz jautājumu, kāpēc es nezinu dziesmu, atbildēju, ka es to zinu un tūdaļ arī to noskaidrīju. Kāpēc es to neesot lūgšanas laikā skaidrījis? Teicu, ka pēkšņi piemirsās sākums, bet to dzirdēju, kad izraidīts stāvēju aiz durvīm.

Tā šis raibais piedzīvojums laimīgi beidzās.

Mans pirmais gads Jēkabpils tirdzniecības skolā vispār bija daudz jaunu piedzīvojumu un pārsteigumu pilns. Kad pirmā ceturkšņa beigās saņēmu skolas liecību, tanī bija trīs divnieki, t.i., nepietiekošas atzīmes trīs priekšmetos, ieskaitot, protams, krievu valodu. Skolas liecība bija jāparaksta tēvam. Nobijies pasniedzu viņam liecību un gaidīju smagu bārienu. Tēvs, likās, bija ļoti pārsteigts un ilgi klusībā pētīja manu liecību. Tad es sadūšojos pateikt, ka tik vājas sekmes man ir krievu valodas neprāšanas dēļ un ka turpmāk pielikšu visas pūles, lai iemācītos šo grūto valodu.

To arī darīju, un otrā ceturkšņa beigās manā liecībā bija vairs tikai viens divnieks — krievu valodā, bet trešā un ceturtā ceturkšņa beigās manā liecībā vairs nebija neviena divnieka. Pirmā mācības gada beigās tiku pārcelts uz otro sagatavošanas klasi bez jebkādiem papildu pārbaudījumiem, tomēr iegādājos vairākas krievu pasaku grāmatas un vasarā lasīju tās vaļas brīžos. Vasaru pavadīju pie vecākiem Viesābos un palīdzēju viņiem lauku darbos.

Nākamajā mācības gadā Ludis Bērziņš aizgāja no Jēkabpils tirdzniecības skolas uz Dubultiem, kur atvēra savu ģimnaziju. Taču Jēkabpils tirdzniecības skola, cik varēju spriest, turpināja savu darbību iesāktā garā un virzienā. Par skolas vadītāju kļuva līdzšinējais skolotājs, tautsaimnieks Jānis Kārkliņš. Tirdzniecības skolā viņš mācīja grāmatvedību un citus tirdzniecības priekšmetus, bet manā klasē arī franču valodu. Kā skolotājs Kārkliņš palicis labā atmiņā, jo visu izskaidroja saprotami un dzīvi. Kā skolas vadītājs (inspektors) viņš bija visai stingrs un viegli tika galā ar visiem skolēniem, kas pārkāpa skolas disciplīnu. Reiz, 1910. gadā, mūsu klasē sāka darboties jauns un, šķiet, nepiedzīvojis skolotājs, kam vajadzēja mācīt krievu valodu,

kuŗā, kā mēs to jutām, viņš pats nebija visai drošs. Viņa stundas pārvērtās par tīro jucekli. To uzzināja Kārķliņš, ieradās mūsu klasē un tur atkal ātri nodibināja kārtību. Protams, arī jaunais skolotājs drīz vien pazuda no mūsu skolas.

Otrais, 1909/10. mācību gads man pagāja daudz vieglāk. Dzīvoju šoreiz pie jau minētā latviešu galdnieka sievasmātes. Viņai bija mazs divistabu dzīvoklis. Vienā dzīvoju es un viņa pati, bet otrā trīs meitenes, kas mācījās sieviešu tirdzniecības skolā un bija krietni vecākas par mani. Saimniece gādāja par mūsu uzturu. Mācīšanās apstākļi man tagad bija daudz labvēlīgāki, jo neviens mani netraucēja un bez tam biju jau pieradis pie skolas rutīnas. Bez kādām grūtībām nobeidzu otro sagatavošanas klasi un nākamajā gadā varēju sākt mācīties jau pirmajā pamata klasē.

1910. gada pavasarī notika lielas pārmaiņas manu vecāku dzīvē. Bija izbeidzies rentes līgums, ko tēvs bija noslēdzis ar savu brāli. Mani vecāki atstāja Viesību mājas Saikavā, pārdeva savu lauksaimniecības inventāru un pārcēlās uz dzīvi Jēkabpilī, acīm redzot lai varētu skolot bērņus, jo pēc pāris gadiem bija jāsāk iet skolā arī manai vecākajai māšai. Jēkabpilī mani vecāki noīreja dzīvokli Janopoles ielā. Tanī bija divas istabas, plaša virtuve un vēl trešā istaba bēņņos. Pie mājas bija arī pakrietns sakņņ dārzs, kur audzēja kartupeļus un citus dārzājus ģimenes vajadzībām. Dzīvoklis bija apkurināms ar malku. Ūdens bija jānes no akas, kuŗu lietoja vairākas apkārtējās mājas. Mūsu mājas tuvumā atradās kokzāģētava, kuŗā tēvs dabūja darbu kā vienkāršs strādnieks. Kad sākās skolas laiks, vecāki pieņēma un bēņņu istabā novietoja pāris tirdzniecības skolas skolēnu, par kuŗu uzturu rūpējās mana māte. Viens no šiem skolēņiem bija Kārlis Doliētis, kas vēlākos gados izstudēja par ķirurgu un bija lektors Latvijas Universitātē.

Pēc pāris gadiem mani vecāki pārcēlās uz dzīvi Filozofu ielā, kur bija ērtāka mājiņa un klusāka apkārtne. Arī tur bija sakņņ dārzs kartupeļu un citu dārzāju audzēšanai. Vienā istabā, tāpat kā agrāk, vecāki mitināja dažus tirdzniecības skolas skolēņus.

Jēkabpils tirdzniecības skola bija sešgadīga. Bez divām sagatavošanas klasēm bija vēl četras pamatklases. Lidz otrai pamatklasei, to ieskaitot, mācīja vispārīzglītojošus priekšmetus, bet pēdējās divās klasēs bez tiem vēl nāca klāt arī speciālie tirdzniecības priekšmeti: grāmatvedība, tirdzniecības rēķini, preču zinības u.c.

Vairāki skolēni pabeidza tikai otro pamatklasi un pēc tam pārgāja

uz kādu reālskolu. Jādomā, ka tāpēc Ludis Bērziņš savā laikā bija gribējis tirdzniecības skolu pārveidot par reālskolu, bet krievu iestādes to nebija atļāvušas. No tiem, kas beidza visu skolas kursu, daudzi dažādās Krievijas pilsētās, izturot attiecīgus pārbaudījumus, iekļuva komercskolas pēdējā klasē, un pēc viena gada augstskolas durvis viņiem bija atvērtas.

Skolas brīv laikā mani vecāki rūpējās, lai es nestaigātu apkārt bez darba. Tāpēc pirmās divas vasaras pēc viņu pārnākšanas uz Jēkabpili es dabūju strādāt kokzāģētavā kopā ar tēvu. Tas nebija viegli tanī vecumā, jo vajadzēja strādāt pieaugušo strādnieku darba dienu, kas ilga savas 10 stundas. Sevišķi smaga bija sajūta, kad vajadzēja strādāt pie t.s. zeimerēšanas mašīnas, t.i. mašīnas, kas apzāģēja dēļiem malas. Mans pienākums bija ķert nozāģētās dēļu malas un sviest tās laukā pa durvīm; apzāģētos dēļus pievāca kāds pieaudzis strādnieks. Daudz vieglāks bija darbs, kad vajadzēja savākt, nest laukā un zināmā kārtībā sakraut jumstiņus, ko zāģēja mans tēvs. Kad vakaros pārnācu mājās, biju tā noguris, ka tūdaļ pēc vakariņām devos gultā.

Pēdējās divas vasaras Jēkabpilī man izdevās dabūt vieglāku darbu, kas gan deva mazliet mazāku izpeļņu. Starp Jēkabpilī dzīvojošiem tirdzniecības skolas skolēniem netrūka tādu, kam neveicās matēmatikā un kam rudenī šinī priekšmetā bija jāiztur pēceksāmens. Man, turpretim, matēmatika padevās ļoti labi, un tā es vasaras brīv laikā kļuva par minēto skolēnu mājskolotāju matēmatikā (rēķināšanā, algebrā un ģeometrijā). Tas jau bija vieglāks darbs, un mana darba diena kļuva daudz īsāka.

1914. gada sākumā arī mans tēvs izbeidza darbu kokzāģētavā un kļuva par bodnieku. Galvenajā ielā, gandrīz iepretim luterāņu baznīcai, atradās neliels pārtikas preču veikals, kas piederēja N. Skadiņam. Viņš taisījās pārcelties uz citu pilsētu un meklēja kādu, kas gribētu rentēt viņa māju un pārņemt veikalu. Tēvs pieteicās un noslēdza ar viņu attiecīgu līgumu.

Veikalā preču zortiments bija ļoti mazs, jo tajos laikos mazs bija pieprasījums pēc konserviem un nebija arī atsevišķās paciņās iesvērtu preču. Lielāko vairumu preču (piemēram, miltus, cukuru, sāli u.c.) bodnieks iesvēra pats tieši no maisa. Preču zortimentā ietilpa arī maize. Bez nelielām veikala telpām, kuŗās varēja apgrozīties tikai nedaudzi pircēji, rentētajā mājā ietilpa viena dzīvojamā istaba un paliela virtuve ar lielu maizes krāsni. Tur māte cepa veikalā pārdodamo

melno rudzu maizi. Mājas aizmugurē atradās arī pakrietns dārziņš, kur vecāki audzēja kartupeļus un citus dārzājus, arī ogas.

Bez veikaliem Jēkabpilī bija arī liels tirgus laukums, kur zināmās nedēļas dienās sabrauca daudz lauksaimnieku, lai pilsētniekiem pārdotu savus ražojumus. Klīda anekdote, ka kāda vāciete, kas vāji pratusi latviešu valodu, bija nolēmusi nopirkt sivēnu, lai pati to izaudzētu un nobarotu. Piegājusi tirgus laukumā pie kāda lauksaimnieka ratiem, viņa teikusi:

— Es grib vien maz cūk. Ne tād cūk, kād ir man vīr, bet tād cūk, kād ir es pat.

Protams, viņa nav domājusi tik traģiski, kā teikusi, bet, gluži vienkārši, nav gribējusi nopirkt kuilīti.

Tā pašā 1914. gada pavasarī nobeidzu tirdzniecības skolu ar samērā labām atzīmēm liecībā. Nu bija jādomā, kur un kā atrast darbu, jo tēvam nebija līdzekļu, lai varētu mani sūtīt kādā augstākā skolā. Bez tam tēvam bija jāgādā arī par abu manu māsu skološanu. Tās bija jaunākas par mani, un vecākā no viņām arī jau bija uzsākusi skolas gaitas. Šinī laikā es domāju par kaut jel kādu darbu, jo nebiju vēl izšķīries par savu nākotnes profesiju, kaut gan šad un tad pazibēja galvā dažādas domas par to. Viena no pirmajām šinī virzienā radās jau tad, kad vēl sēdēju uz skolas sola.

Tirdzniecības skola atradās Daugavas krastā privātiem nolūkiem celtā un tāpēc skolai maz piemērotā namā, kas bija novietots starp alus brūzi un lielāko Jēkabpils viesnīcu Belviju. Pēdējā atradās arī pilsētas lielākā sarīkojumu zāle, kurā notika teātra izrādes. Reiz gadā skola tur rīkoja savu vakaru, kurā parasti uzveda skolēnu izpildījumā trīs lugas, pareizāki, pa vienam cēlienam no trim lugām latviešu, krievu un vācu valodā. Kad biju jau sasniedzis „aktieŗa” vecumu, tad darbojos līdz Raiņa *Zelta zirga* izrādē un kādā Čehova lugā krievu valodā. Izrāžu režisors bija skolotājs Kārlis Lamberts, kas izraudzīja arī „aktieŗus”. Šāda pirmā skatuves drudža iekairināts, dažs labs no mums sapņoja vēlāk kļūt un arī kļuva par aktieri, piemēram, Herberts Zommers. Šis sapnis dažkārt apciemoja arī mani, bet aizrautība nebija tik liela, lai koncentrētu visu gribas spēku šinī virzienā.

Skolotāji tirdzniecības skolā mainījās diezgan bieži, kādēļ visus viņus atcerēties grūti. Atmiņā palikuši tikai tie, kas darbojās ilgāku laiku, kā, piemēram, Kārlis Corbiks (puikas savā starpā sauca viņu par Caurbiksi), kas mums mācīja vēsturi un arī koŗa dziedāšanu. Daudz mainījās vācu valodas skolotāji, un vienu gadu (1912/13. mā-

cības gadā) dabūjām tieši no Vācijas skolotāju, kas nevienu vārdu neprata ne krievu, ne latviešu valodā. Kā vācu valodas skolotājs viņš bija ļoti sekmīgs, bet skolēni drīz vien sāka izmantot viņa stāvokli dažādu joku dzīšanai. Atmiņā palicis šāds gadījums. Skolā bija tāda kārtība, ka katru dienu pēc pēdējās stundas viens no klases skolniekiem nolasīja krievu valodā lūgšanu, kuŗā izlūdzās Dieva svētību mūsu vecākiem un skolotājiem. Asprātīgi zēni šo lūgšanu papildināja ar jautrībām, piemēram, izlūdzoties svētību arī „skolniecēm, kas mūs maldina”, utt. Šo „lūgšanu” noskaitīja tad, kad vācietim bija pēdējā stunda. Vajadzēja nokārt galvu un sakost zobus, lai apvaldītu smieklus. Skolotājs pēc tam jautāja, kāpēc lūgšana šoreiz bijusi tik gaŗa. Viņam atbildēja, ka ir tādas dienas, kad pareizticīgie skaita gaŗākas lūgšanas, un skolotājs apmierināts aizgāja.

No visiem tā laika skolotājiem visdziļāk atmiņā iespiedies jau minētais Kārlis Lamberts, kas mums mācīja ģeometriju un arī latviešu valodu.

Latviešu valodai katrā klasē bija veltīta tikai viena stunda nedēļā. Šī stunda skolēniem nebija obligāta — žīdi un krievi to neapmeklēja, bet nebija neviena latvieša, kas no šīs stundas atrautos. Mana skolas laika sākuma gados latviešu valodu mācīja skolotājs Bērziņš, kuŗa priekšvārdu vairs neatceros, bet pēc tam, kā jau minēts, Kārlis Lamberts, pie kam abiem viņiem bija viena un tā pati metode, kas krasi atšķīrās no pārējo priekšmetu mācīšanas, acīm redzot, tāpēc, ka latviešu valoda bija neobligāts priekšmets.

Cik tagad saprotu, skolotāji latviešu valodas stundās centās nevis mums uzspiest gramatikas likumu vai literatūras vēstures faktu iekalšanu, bet gan vispirmā kārtā radīt interesi pašiem lasīt latviešu grāmatas. Skolotājs, piemēram, klasē nolasīja izmeklētas, reizē interesantas un skaistas vietas no kāda latviešu daiļliteratūras darba un pastāstīja mazliet par darba autoru. Daudz kas no tā, ko skolā mācīja, ir jau sen aizmirsis. Bet tās vietas, ko skolotājs lasīja no grāmatas, piemēram, no *Staburaga bērniem*, no stāsta *Kauja pie Knipskas* u.c. vēl šodien dzīvi tēlojas acu priekšā. Rezultāts bija tas, ka pēc šādām stundām mēs skrējām uz skolas bibliotēkas skapi, lai pierakstītos rindā uz attiecīgu grāmatu. Un lai nebūtu uz to jāgaida pārāk ilgi, skolotājs, kas pārzināja bibliotēkas skapi, prata ieteikt pa starpām izlasīt vēl arī kādu citu grāmatu. Mēs paši bijām tanī svētā pārliecībā, ka lasām latviešu grāmatas tikai sava prieka pēc, bet, kā tagad redzu, mēs, pašiem to neapzinoties, esam lasījuši, lai mācītos latviešu valodu. Ar

katru jaunu grāmatu bagātāks kļuva mūsu valodas vārdu krājums, nogludinājās mūsu dialekti, un mēs arvienu vairāk un vairāk pierādām pie gramatiski pareizām izteiksmes formām, nemaz „nekaļot” pašu gramatiku.

Vienīgie mājas darbi latviešu valodā bija domraksti. Skolotājs labākos no tiem lasīja klasei priekšā, tā radot sacensības garu. Sak, vai tad tiešām arī es nevaru uzrakstīt tā, lai to nolasa citiem priekšā ? ! Izsniezot domrakstus atpakaļ, notika kļūdu analīze, un tā bija vienīgā reize, kad skolotājs runāja par gramatiku. Bieži vien viņš lika mums pašiem uzmeklēt gramatikā, kāda būtu pareizā izteiksme kļūdainās vietā. Šķirstot tādās reizēs gramatiku, atmiņā palika daudz vairāk, nekā būtu uzkrājies, ja nodaļa pēc nodaļas būtu bijusi jāiekaļ.

Stāstot par šo metodi, prātā nāk, ka mūsu dienās tā atkal kļuvusi aktuāla, jo trimdas zemēs latviešu valoda jā māca blakus tām mācībām, kas notiek svešā valodā. Diemžēl, daudzi mūsu dienu latviešu valodas skolotāji šo veco metodi nepazīst un cenšas latviešu valodu mācīt pēc obligāto skolu šablona. Viņi aizmirst, ka trimdā nevienam nevar uzspiest, lai viņš mācās latviešu valodu. Tāpēc jārada un jāuztur bērnos dzīva interese mācīties latviešu valodu brīvprātīgi.

Tirdzniecības skolā mācīja vēl vienu priekšmetu latviešu valodā. Tas bija — ticības mācība luterāņiem. To mācīja Krustpils luterāņu mācītājs Valters. Viņš bija gados vecs, un viņa mācīšanas veids bija — likt, lai skolēni cik iespējams vairāk iekaltu dogmas: tev būs un tev nebūs! Šāda pieeja skolēnus neinteresēja, un mēs vairāk domājām, kā veco mācītāju izjokot, nekā par dogmu iekalšanu. Rezultāts bija tāds, ka šāda metode mūsu vidū radīja vairāk ateistu, nekā tas būtu panākts, ja skolā ateisms tieši būtu mācīts.

Vecajam mācītājam bija jā mēro krietns ceļa gabals, lai no savas baznīcas pāri Daugavai nokļūtu tirdzniecības skolā. Luterāņu baznīca bija arī Jēkabpilī, bet ar šīs baznīcas mācītāju tirdzniecības skolai nebija draudzīgu sakaru. Tāpēc pat iesvētīšanas mācībā skola mūs raidīja uz Krustpils baznīcu. Iemesli tam man nav zināmi. Klīda baumas, it kā reiz viens tirdzniecības skolas skolēns pieteicies iesvētīšanas mācībā pie Jēkabpils luterāņu mācītāja un tas viņam teicis: „Ak, tad jūs nākat no tās zirguzagļu skolas!” Šis mācītājs bija vācietis, un latvieši maz apmeklēja viņa dievkalpojumus. Atceros, ka reiz, kādā baznīcas svētku dienā, zvanīja baznīcas zvani un atvērtās baznīcas durvis velti gaidīja dievlūdžējus. Tanī brīdī man gadījās iet baznīcai garām kopā ar diviem skolasbiedriem. Pamanījuši, ka baznīca tukša,

mēs uz ātru roku vienojāmie mācītāju pajokot. Visi trīs iegājām baznīcā, iepriekš norunājuši, ka tad, kad mācītājs sāks sprediķi, divi no mums atstās baznīcu, lai mācītājs sprediķo vienam. Pēc brītiņa tomēr ienāca pērminderis un mums paziņoja, ka dievkalpojums nenotikšot mazā baznīcēnu skaita dēļ.

Taču tie nebijām mēs, skolēni, vien, kas centās sagādāt šim mācītājam neērtības. Kad 1914. gada vasarā Jēkabpili sasniedza ziņa, ka izcēlies kaŗš ar Vāciju, tirgus laukumā bija salasījies krietns pulks cilvēku, kas klausījās patriotiskas runas par tēvzemes aizsargāšanu. Tad ņēma vārdu vēl viens runātājs un nāca ar priekšlikumu ataicināt uz laukumu mācītāju, lai viņš izlūgtos Dieva palīdzību sakaut vāciešus. Grupa vīru kopā ar runātāju devās pie mācītāja un aicināja viņu minētajā nolūkā uz tirgus laukumu. Mācītājs nevarēja atteikties. Un tā no mācītāja mājas uz tirgus laukumu devās pulciņš gājēju ar mācītāju amata tērpā un ar bibeli rokā gājiena priekšgalā. Pa ceļam piedrojas vairāki ziņkārīgie, un tirgus laukumā bija daudz tautas, kas gribēja dzirdēt, kā vācietis lūdz Dievu palīdzēt sakaut vāciešus. Tā bija mācītājam ļoti smaga diena. Par viņa tālāko likteni kaŗa laikā man nav nekas zināms.

Tā beidzās mans dzīves posms, kas bija saistīts ar Jēkabpili.

Beidzot jāatzīmē, ka neatkarīgās Latvijas laikā Jēkabpils tirdzniecības skolas vairs nebija, bet tās vietā radās citas skolas.

Jēkabpils tirdzniecības skolas bijušie skolēni tomēr 1939. gada vasarā sarīkoja savas skolas 35 gadu dibināšanas atceri. Bija sanācis krietns skaits agrāko skolēnu. Starp bijušajiem skolotājiem bija ieradies arī skolas dibinātājs profesors Ludis Bērziņš un vēlākais skolas inspektors profesors Jānis Kārkliņš. Viņi abi un arī skolotāji saņēma daudz sirsnīgu pateicības vārdu.

Svinībās piedalījās arī vairākas L. Bērziņa dibinātās privātās Jēkabpils sieviešu tirdzniecības skolas bijušās audzēknes. Viņas sagādāja lielu pārsteigumu, dažam labam agrākajam skolēnam ieraugot savas kādreiz iemīļotās jautrās meitenes vietā mollīgu, nopietnu daudzbērnu māti. Biju priecīgs, ka mani šāds nepatīkams pārsteigums neskāra, jo manu jauno dienu sapņu meitene, Mildiņa, nebija ieradusies, un es savās atmiņās viņu varēju paturēt tikpat jaunu un mīļu kā toreiz, kad gāju vēl Jēkabpils tirdzniecības skolā.

III. Patstāvīgās dzīves sākums

No Pirmā pasaules kara, kas izcēlās 1914. gadā, mēs Latvijā sākumā daudz neko nemanījām. Kad vasara gāja uz rudens pusi, mani sameklēja tirdzniecības skolas skolotājs K. Corbiks un paziņoja, ka Ludis Bērziņš meklējot kādu no tirdzniecības skolas absolventiem, kas gribētu strādāt L. Šmitčena un L. Bērziņa Dubultu ģimnaziju kancelejā pie dažādiem rakstu darbiem. Uz šo darbu es pieteicos, un Corbiks solījās sniegt par mani labu atsauksmi. Drīz pēc tam saņēmu paziņojumu, ka jāierodas darbā. Alga rubļos nebija liela, bet bez tās man bija apsoltīts brīvs uzturs skolas internātā un brīvs dzīvoklis.

Tā kādā dienā ieradās pa dzelzceļu Dubultu stacijā, un ormanis mani aizveda uz ģimnaziju. Mani novietoja internātā, kur dzīvoja vecāko gada gājumu zēni un kas atradās tanī pašā namā, kurā dzīvoja arī Ludis Bērziņš ar savu ģimeni. Man ierādīja ērtu un klusu istabiņu, un es biju ar savu jauno dzīvi apmierināts. Skolas kancelejā, ko vadīja skolotājs Jānis Bērziņš, noritēja mans darbs. Es rakstīju uz mašīnas visas vēstules un dažādus oficiālos ziņojumus, galvenokārt krievu valodā. Tāpat gatavoju skolēnu sarakstus, viņiem apliecības, kā arī īpašas izziņas, kas viņiem bija nepieciešamas, lai, braucot pa dzelzceļu, viņi varētu iegūt biļetes par pazeminātu cenu. Vairāki skolēni bija no tālām Krievijas malām un, ja viņi svētku laikā gribēja apciemot savus vecākus, brauciens bija visai garš.

Ar internāta uzturu es biju apmierināts, kaut gan daži izlutinātākie skolēni paklusām šķendējās. Mēs visi, ieskaitot arī Ludi Bērziņu un viņa dzīves biedreni, ēdām pie viena galda internāta ēdamistabā. Maltītes sākās ar lūgšanu: „Mūsu dienišķo maizi dod mums šodien.” Pie galda Ludis Bērziņš sniedza skolēniem tekošo informāciju par nodarbībām skolā, kā arī izlietoja gadījumu, lai iemācītu kādu teikumu latīņu valodā.

Mans pirmais un, šķiet, vienīgais nepatīkamais pārsteigums radās

jau pēc dažām nedēļām. Kādam turīgu vecāku dēlam bija jāsagādā atsevišķa ērta istaba, bet internātā vairs nevienas brīvas istabas nebija. Lai šo jautājumu atrisinātu, viņam atdeva manu istabu, bet mani pārcēla dzīvot uz lielāku istabu, kur jau bija novietoti vairāki skolēni. Man tanī laikā bija tikai 16 gadu, un tāpēc droši vien skolas vadībai šķita, ka man nebūs grūti sadzīvot ar mana vecuma skolēniem.

Jāatzīstas, ka man šis izkārtojums gaužām nepatika, kaut gan es neko neprotestēju. No darba brīvajā laikā gribējās būt vienam, lai varētu nodoties grāmatu lasīšanai vai koncentrēties kādai citai nodarbībai. Tomēr mans „dzīvokļa” jautājums drīz vien atrisinājās sakarā ar citiem notikumiem.

Jau Jēkabpilī būdams, biju sācis lasīt *Jauno Dienas Lapu*, kas man tīri labi patika. Turpināju to lasīt arī Dubultos. Kādā laikraksta numurā atradu rakstu par Jāni Asaru, kas man ļoti imponēja, un arī viņa ģimetni. Šo ģimetni izgriezu, uzlīmēju uz baltas papīra lapas un piekāru pie sienas virs savas gultiņas. Asara ģimetni drīz vien bija ievērojis Ludis Bērziņš un uzsāka ar mani sarunu, uzmanīgi kritizēdams Asaru un mēģinādams mani pierunāt, lai es ģimetni noņemtu, jo tā neiederas skolas internātā. Es, protams, cik spēdams, aizstāvēju Asaru un teicu, ka es taču neesmu internāta skolēns. Rezultāts bija tas, ka pēc pāris dienām mani pārcēla uz atsevišķu istabiņu, kas bija ierīkota verandā, blakus ēdamistabai. Verandā gan bija iemūrēta krāsns, bet lielie logi, kas izveidoja divas no četrām sienām, tomēr laida cauri daudz vēsuma, it sevišķi aukstajās ziemas naktīs. Bet toties man bija savs mierīgs stūrītis, kur mani neviens netraucēja.

Jau pirmajās dienās devos uz Dubultu jūrmalu. Jūru redzēju pirmo reizi savā mūžā, un tā uz mani atstāja lielu iespaidu. Tāpēc daudzas no savām brīvajām stundām pavadīju, staigādams gar jūrmalu. Tā bija tukša, jo vasarnieki bija jau aizbraukuši. Šinīs pastaigās sāku domāt par savu nākamo dzīvi. Apkārt man bija daudz jauniešu, kas centīgi mācījās un sapņoja par studēšanu. Vai tad man tiešām būtu visu mūžu jāpaliek par mašīnrakstītāju? Un tā es pamazām sāku studēt ģimnazijas mācību programmu, lai noskaidrotu, kādas zināšanas un kādos apmēros man vēl trūkst, lai varētu sākt domāt par kādas vidusskolas gala eksāmenu. Pamazām savās vakara stundās iesāku jau arī dažus priekšmetus mācīties. Kā vienu no pirmajiem paņēmu vēsturi un sāku lasīt un iegaumēt tur apskatītos notikumus, no kuņģiem šo un to vēl atcerējos no Jēkabpils laikiem. Klusībā cerēju nākamajā mācības gadā, kad pats jau būšu šo un to paveicis, uzsākt sarunas ar

Ludi Bērziņu, kā man rīkoties tālāk. Taču visiem šiem sapņiem pārvilka krustu Pirmā pasaules kara ielaušanās Latvijā. Bet par to pastāstīšu mazliet vēlāk.

Spriežot pēc saviem novērojumiem, man jāsaka, ka savu ģimnaziju darbību Ludis Bērziņš bija labi noorganizējis, pieaicinādams darbā spējīgus skolotājus, kuŗu sadarbība visumā bija laba. Sarežģīto internāta saimniecību teicami kārtoja Luda Bērziņa laulātā draudzene. Visi pārpratumi ar skolēniem un skolēnu disciplīnas pārkāpumi, ja tādi radās, tika veikli un sekmīgi nokārtoti, kaut gan tas ne katru reizi bija viegli izdarāms, jo skolas jauniešiem arī netrūka asprātības. Prātā palicis sekojošs, visai nepatīkams gadījums.

Bērziņa kundze bija novērojusi, ka zēniem sāk nākt vēstules ar Dubultu pasta zīmogu. Radās dibinātas aizdomas, ka notiek sarakstīšanās starp internāta zēniem un sieviešu ģimnazijas skolniecēm. Kādu dienu pie pusdienu galda Bērziņa kundze paziņoja, ka turpmāk internāta zēniem visas vēstules, kas būs ar Dubultu pasta zīmogu, pašiem jāatplēš un jāparāda viņai, kas ir vēstules rakstītājs. Pēc pāris dienām pienāca vēstule ar Dubultu pasta zīmogu, kas bija adresēta visiznesīgākajam internāta audzēknim. Kad Bērziņa kundze lika viņam atplēst šo vēstuli un parādīt, kas to rakstījis, jauneklis ar izmisīgu seju mīļi jo mīļi lūdās, lai šoreiz vēl atļaujot saņemtu vēstuli neatplēstu. Un jo vairāk un izmisīgāk jauneklis lūdās, jo nepiekāpīgāka bija Bērziņa kundze, tāpēc ka aizdomas par vēstules rakstītāju auga. Beidzot jauneklis izmisīgi teica, ka, ja viņam vēstule jāradā, tad viņš to nemaz negrib saņemt. Viņa klātbūtnē vēstuli atplēsa Bērziņa kundze pati. Var iedomāties viņas pārsteigumu, kad viņa vēstulē izlasīja: „Kas šo vēstuli atplēš, tam garš deguns.” Vēstuli bija parakstījis cits internāta audzēknis ar savu īsto vārdu.

Abi zēni saņēma krietnu bārienu, un ar to vēstuļu jautājums pamazām apklusā.

Tālāk jāatzīmē, ka Dubultu internātos rūpējās arī, lai audzēkņi racionāli izmantotu savu brīvlaiku. Skolotāji daudz darīja, lai iesaistītu audzēkņus dažādās sporta nodarbībās. Ludis Bērziņš savukārt centās attīstīt arī citāda veida nodarbības. Šinī ziņā ir raksturīgs sekojošais fakts. Viens no skolēniem, Pēteris Tīrzītis, bija sācis siet grāmatas. To pamanījis Ludis Bērziņš, un drīz vien pie skolas bija iekārtota grāmatu sietuve ar visiem vajadzīgajiem darba rīkiem un materiāliem. Tur vairāki skolēni Tīrziša, bet vēlāk speciāli algota grāmat-sēja vadībā pavadīja brīvos brīžus, iesiedami savas grāmatas. Grā-

matsietuve pie tam atmaksājās, kaut gan skolas bibliotēkas un skolotāju vajadzībām tā sēja grāmatas par lētu maksu. Es to varu teikt tāpēc, ka man bija uzticēta grāmatsietuves grāmatvedība un kase.

Pamazām pienāca 1915. gada pavasaris. Skolēni aizbrauca, un sāka parādīties vasarnieki. Pie Luda Bērziņa viesojās viņa draugi, kuŗu vidū bija valodnieks Mülenbachs un vairāki citi. Pusdienās nācās sēdēt pie viena galda ar šiem viesiem. Viņu sarunas bija raitas. Starp viesiem bija arī viens (ja nemaldos, Adamovičs), kas stāstīja anekdotes, galvenokārt par mācītājiem. Prātā palikusi anekdote par Jelgavas mācītāju (Bernevicu?), kas mēdzis savos sprediķos palaist visādus jokus. Viņš ticis nosūdzēts superintendentam, kas vienu svētdienu ieradies noklausīties mācītāja dievkalpojumu. Mācītājs viņu pamanījis un savā sprediķī cita starpā teicis:

„Miļā draudze! Ja ikviens no mums tā rūpīgi pats sevi pārbaudīs, tad būs jānāk pie atziņas, ka ikviens no mums ir tikai tāds nastunēsējs ēzelis, kas smagi salīkst zem savas lielās grēku nastas. Bet tas lielākais ēzelis ir — mūsu superintendenta kungs, jo viņam jānes visas mūsu draudzes grēku nasta.”

Otra anekdote, kas palikusi atmiņā, bija šāda:

Reiz kāds apmeklējis savu draugu, pavecāku mācītāju, kas bijis vecpuišis. Mācītājs stāstījis, ka viņam visumā klājoties labi, kaut gan esot arī dažas sīkas neērtības. Uz jautājumu, kādas tad tās ir, viņš teicis: „Nu, piemēram, man garšo groks un es to labprāt šad un tad mazliet iedzertu. Bet kā lai es pie tā tieku? Ja es prasīšu no savas saimnieces, tad otrā dienā par to runās visa draudze.” Apmeklētājs teicis: „Tas taču izkārtojams ļoti vienkārši. To alkohola pudeli tu vari glabāt pats savā skapī. Bet no saimnieces paprasi tikai karstu ūdeni bārdas skūšanai un izlieto to grokam.” Pēc kāda laika apmeklētājs atkal iegriezies pie vecā mācītāja, bet neatradis viņu mājās. Prasījis saimniecei, kā mācītājs jūtas. Viņa teikusi: „Tā nekas. Tikai pēdējā laikā ir palicis tāds jocīgs. Pa divām un pat trīs reizēm dienā skuļ bārdu.”

1915. gada vasarā notika Vācijas uzbrukums Kurzemei, un drīz vien kļuva apdraudēti arī Dubulti. Dubultu ģimnazijas pārcēla uz Tērbatu. Sakarā ar šo evakuāciju bija jārēķinās ar skolu un internāta darbības sašaurināšanu. Rezultātā arī es kļuvu bezdarbnieks un devos atkal pie saviem vecākiem uz Jēkabpili.

IV. Varen plašajā krievu zemē

Kad 1915. gadā no Dubultu ģimnazijām atkal atgriezās Jēkabpilī, tad arī tur jau bija jūtamas sekas no vācu iebrukuma Kurzemē. Daudzi iedzīvotāji devās bēgļu gaitās. Tiem sekoja arī mani vecāki, likvidēja savu bodīti un pārcēlās uz Praulienas pagastu. Viņi apmetās mazā namiņā lielceļa malā, kas piederēja Siļu māju īpašniekam, t.i., manas mātes vecākajam brālim Jānim Kalniņam. Mani vecāki un es palīdzējām lauku darbos, jo laiks gāja jau uz rudens pusi. Te kādu dienu notika nepatīkams gadījums, pēc kuŗa es jutos vairāk kā neveikli.

Kā jau agrāk minēju, blakus Siļu mājām bija ūdens dzirnavas, kas piederēja manas mātes otram brālim. Tur parasti saradās malēji ar līdz paņemto labību un gaidīja savu malšanas kārtu. Lai gaidīšana būtu patīkamāka, kāds no malējiem reiz bija paņēmis līdz mucīņu pašbrūvētā alus. Ap šo mucīņu salasījās jautra grupa, kuŗā piedalījās arī mans tēvs un Siļu saimnieks. Alus mucīņa drīz kļuva tukša, bet grupas dalībnieki negribēja pārtraukt priekus. Viņi sameta naudu, un viens no viņiem aizbrauca uz tuvāko „kaktu krogu”, kas slepeni tirgojās ar pašbrūvētu alu, un atveda vēl mucu alus.

Kad par to uzzināja Siļu saimniece, viņa kļuva visai satraukta, jo viņai nepatika dzērāji un pret tiem viņa visādi cīnījās. Reiz kāds gudrs vīrs viņai bija iestāstījis, ka dzērājus varot atradināt no alkohola lietošanas, ja degvīna pudelē ielaižot dzīvu zutēnu, ļaujot tam tur noslīkt un kārtīgi izmirkēt, un tad ar šo degvīnu pacienājot dzērājus. Viņa pati apgādājusies degvīnu, likusi puikām noķert zutēnu, un tā brīnumzāles bijušas drīz vien gatavas. Kad nākamo reizi salasījušies „pudeļu draugi” un iztukšojuši savus krājumus, tad tiem par lielu prieku un pārsteigumu viņa likusi galdā savu brīnumzāli. Izslāpušie gari slavējuši padzēriena jauko garšu, pudele drīz bijusi tukša, bet gaidīto seku — nebijis.

Par savu pieredzi Siļu saimniece pastāstīja man un izmisīgi jautāja, vai tad es, kas esot krietnu skolas izglītību baudījis, tiešām nezīnot kādu līdzekli pret dzeršanu? Klausīdamies viņas stāstā, atcerējos, ka pērcu zinību stundās skolotājs reiz mums rādīja vemjamo akmeni, ko deva govīm, kad tās bija saēdušās linus. Viens no maniem klases biedriem toreiz tikai mazliet šai vielai pielika mēli un tūdaļ izskrēja no klases. Pastāstīju par to Siļu saimniecei, un viņa tūdaļ aizsūtīja kalponi uz aptieku, lai atnestu vemjamo akmeni, pastāstot aptieķniekam, ka tas vajadzīgs govij.

Kad ieradās vedējs ar jauno alus mucu, tad arī zāles bija klāt. Tās tad nu, nevienam nemanot, piejauca atvestajam alum. Daži, ieskaitot manu tēvu, jau pēc pirmā alus malka nav jutušies labi, ātri vien atbrīvojušies no iebaudītā malka un pazuduši no jautrā pulka. Bet bija arī tādi, kas ietiepīgi turpinājuši uzdzīvot. Viņu liktenis bija gaužām neapskaužams. Viena malēja zirgs pārvedis mājās miltu vezumu, uz kuŗa aizmidzis gulējis vedējs, bet uz miltu maisiem riebīgi bijis skatīties. Kāds cits Siļu mājās sēdējis uz mūrīša, vaidējis, ik pēc pusstundas skrējis laukā un svinīgi apsoliņies savu mūžu vairs alkoholu mutē neņemt. Tādu pašu solījumu bija devuši arī citi, bet pēc kādas nedēļas šis svinīgais solījums bija jau aizmirsies.

Nelaimīgs jutos arī es, jo baidījos, kā izturēšies pret mani šie vīri, ja uzzinās, ka tas bijis mans padoms. Tāpēc steigšus sāku meklēt iespēju doties tālāk uz Krieviju, lai tur sev atrastu jaunu darbu. Šinī sakarībā izdevās uzzināt, ka viens no Siļu kaimiņu radniekiem, Aigars, strādā Singera šujmašīnu fabrikas kantorī Podoļskas pilsētiņā, Maskavas guberņā. Sarakstoties ar viņu, uzzināju, ka tur būtu iespējams dabūt darbu arī man. Un tā 1915. gada vasaras nogalē devos gaŗā ceļojumā pa dzelzceļu.

Darbu man tiešām izdevās atrast Singera fabrikas kantorī. Cauŗām dienām man vajadzēja izdarīt visāda veida aprēķinus, ņemot palīgā Krievijā parastos skaitļošanas kauliņus, kuŗu lietošanas mākslu piesavinājos ātri. Uz dzīvi apmetos mazā istabiņā Aigaru īrētā namā un pie viņiem dabūju arī uzturu. Podoļskā dzīvoja tikai Aigars ar sievu, bet viņu pieauguši meita strādāja un dzīvoja Maskavā. Maskava nebija tālu, un tāpēc viņa un vēl daži Maskavas latvieši šad un tad pa svētdienām atbrauca ciemos. Vietējo draugu un paziņu, ar kuŗiem Aigari saietos, nebija. Tādos apstākļos mana dzīve ārpus darba fabrikā kļuva gaŗlaicīga. Lai to aizpildītu, pievērsos grāmatām.

Tanī laikā mani mazāk interesēja daiļliterātūra, bet vairāk grāma-

tas par sabiedriskiem jautājumiem. It sevišķi mani saistīja grāmatas par Ovena, Furjē un citu utopistu idejām, ka visa sabiedriskā dzīve pārveidojama, radot komūnas, kuŗās valdītu brīvība un cilvēku vajadzības būtu pilnīgi apmierinātas. Tanī laikā bija jau izdarīti mēģinājumi, nodibinot komūnas gan Amerikā, gan arī Krievijā pašā. Taču, kad sāku tuvāk iepazīties ar šo mēģinājumu rezultātiem, tad redzēju, ka visi šie pasākumi agri vai vēlu beidzās ar bankrotu. Tas mani vairāk nekā pārsteidza. Tāpēc centos uzzināt šo neveiksmju cēloņus. Krievu tautsaimnieks prof. Tugan-Baranovskis un citi, kas šo jautājumu bija pētījuši, atzina, ka galvenais iemesls slēpjas to cilvēku raksturā, kas komūnās saplūda. Kā visiem zināms, starp cilvēkiem ir daudz centīgu, uzņēmīgu un strādīgu personu. Nokļuvuši komūnā, viņi drīz vien pārlicinājās, ka, ārpus komūnas dzīvojot, viņiem iespējams savu dzīvi izveidot daudz pilnīgāk un ērtāk nekā komūnā. Un viņi bija tie, kas drīz vien no komūnas pazuda. No otras puses, starp cilvēkiem netrūkst arī laisku un neuzņēmīgu personu, kam nepatīk piepūle, bet toties ir lielas prasības pēc dzīves ērtībām. Šādi cilvēki bariem plūda uz komūnām, kas viņiem šķita vispiemērotākais dzīves veids. Sakarā ar to nebija jāgaida ilgi, līdz komūna sastāvēja no cilvēkiem, kam augstas un neatliekamas prasības no sabiedrības, bet maza interese pielikt savu enerģiju un iniciatīvu sabiedrības celšanai. Un līdz ko šie cilvēki ieguva pārsvaru komūnā („Pie ēšanas visi, pie darba neviena”), tā komūnas saimniecība sāka grimt un tuvojies bēdīgām beigām.

Komūna pastāv ilgāku laiku tikai tad, ja uz to spiež ārējie apstākļi. Kā piemērs noder Izraēlas „kibuci”, jo zemkopjiem jāturas kopā, lai varētu organizēti atvairīt pēkšņos arābu uzbrukumus. Tāpat savu laiku pastāvēja arī latviešu baptistu komūnas Brazīlijā; ieceļotājiem nebija nekādu izredžu labāk iekārtoties ārpusē, jo viņiem nebija pat vietējās valodas. Stāvoklis mainījās, sākot ar nākamo paaudzi, kas jau prata vietējo valodu un bija iepazinusies ar apstākļiem ārpus komūnas.

Vēlākos gados man kļuva skaidrs, ka analogiski iemesli tiem, kas liktenīgi komūnām, lielā mērā kavē arī t.s. mazattīstīto zemju saimniecisko uzplaukumu. Lielā daļā no tām ir saglabāties seno laiku nerakstītais likums, ka ikvienam, kam nav ko ēst, ir tiesība apmesties pie tā savas cilts locekļa, kam ir nepieciešamās uzturvielas, un pārtikt no tām. Pieņemsim, ka kāds no cilts locekļiem ir nolēmis kopt zemi, lai pats saražotu sev pārtiku, tad viņam taču jāiegādājas sēkla un

varbūt pat vērsis, lai apartu zemi. Bet vajaga tikai kādam no viņa cilts locekļiem to pamanīt, lai apmestos pie viņa un pieprasītu likt galdā uzkrāto labību, kas bija domāta sēklai, vai pat nokaut vērsi, kas bija domāts darbam, jo, lūk, atnācējs ir izsalcis un te ir barība. Rezultāts ir tas pats, ja kāds no cilts locekļiem iesāk darboties kā tirgotājs vai kādu preču ražotājs tirgum.

Cik nopietna šī problēma, to labi rāda daži atmiņā palikušie apraksti, ko lasīju, kad sāku studēt lauksaimniecību. Spāņu mūki savā laikā Dienvidamerikā cīnījušies, lai iemācītu dažām indiāņu ciltīm lauksaimniecību un tādā kārtā novērstu badu viņu vidū. Iemācīt lietot arklus ar iejūgtu vērsi nebijis grūti. Bet, kad indiānis aris, tad tomēr kādam mūkam arvienu vajadzējis sēdēt vagas galā un viņu uzraudzīt. Ja arot indiānim iegribējies ēst, viņš bijis gatavs nokaut iejūgtu vērsi, lai tiktu pie gaļas, atstājot tīrumu neuzartu. Tāpat indiāņus kaitinājusi labības kaisīšana zemē, jo to taču var apēst. Ka neapartu un neapsētu tīrumu dēļ nākotnē nebūs ražas, tas indiāņus neuztraucis: kad pienāks tā diena, tad redzēs, bet šodien katrā ziņā vajaga labi paēst, ja vien ir kas ēdams.

Cik daudz no šāda veida izjūtām, gan neapzināti, glabājas vēl arvienu daudzu mūsu laika cilvēku apziņā! . . . Kā piemērs var nodēvēt kaut vai neatkarīgās Latvijas valsts ierēdņi, kas dzīvoja pāri saviem ienākumiem, ietaisot lielus parādus, kuŗu kopsumma sasniedza vairākus miljonus latu.* Varbūt vēl skaļāks piemērs ir pēdējā laikā nesamērīgā algu dzišana uz augšu daudzās zemēs, kuŗai seko nesavaldāmais inflācijas karuselis.

Lai lasītājs man piedod šo nomaldīšanos no iesāktā stāstījuma par Podoļsku 1915. gadā. Tagad atgriezīsimies atkal pie tās.

Viens no Maskavas latviešiem, kas apmeklēja Aigaru ģimeni, bija Līdaks, kuŗa priekšvārds vairs neatceros. Viņš bija galvenais grāmatvedis kādā žīdu firmā, kas ražoja kuŗa materiālus. Arī tās nosaukumu vairs neatceros. Sarunās ar Līdaku noskaidrojās, ka es varētu dabūt darbu pie viņa Maskavā, pie kam man būtu jāstrādā tieši grāmatvedībā. Tas man iepatīkās, un tā es 1916. gada vidū pārcēlos uz Maskavu. Tur darbā ātri iedzīvojos, bet savā privātajā dzīvē sajutu lielu vientulību un sāku atkal domāt par izglītības turpināšanu. Iespējams, ka mani pamudināja apstākļi, ka darba vietas tuvumā apgrozījās daudz studentu un es pat gāju pusdienot uz vienu no studentu

* Sk. A. Aizsilnieks, *Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*, 820—821. lpp.

restorāniem. Meklēju, vai Maskavā nav kāda komercskola, kur mācības notiek pa vakariem un kuņģis es varētu iestāties kādā no pēdējām klasēm. Bet no šiem meklējumiem nekas neiznāca.

Tā pienāca 1917. gads, un jau pašā tā sākumā Krievijas valdība izsludināja mobilizāciju visiem 1898. gadā dzimušajiem. Iesaukšanas komisija atrada mani par kaņģdienestam derīgu, rūpīgi izmērīja mana auguma gaņģumu un paziņoja, ka man atkal jāierodas pēc pāris nedēļām. Pēc tam iesaukšanu vēl atlika, līdz izcēlās t.s. februāra (pēc vecā stila) revolūcija, kuņģas rezultātā Krievijas ķeizars atteicās no troņa un darbā stājās pagaidu valdība.

No šīs revolūcijas daudz neko Maskavā neredzēju, izņemot ielās smagos automobiļus ar apbruņotiem vīriem. Revolūcijas izdarībās nebiju ieinteresēts un nemeklēju ceļu uz tām.

Beidzot man kopā ar vairākiem citiem jauniešiem paziņoja, ka esam iedalīti huzāru (jātņieku) pulkā un ka mums jādodas ceļā uz Ostrogožskas pilsētu Voronežas gubernā. Daži iesauktie stāstīja, it kā mūsu grupa, kuņģā iedalīja vienāda auguma slaidus jaunekļus, esot bijusi domāta cara gvardei, bet sakarā ar cara gāšanu pēc tādas vairs neesot bijusi vajadzība.

Mūs sadzina preču vagonos, un tā devāmies ceļā uz Ostrogožsku. Tur mūs sadalīja pa vienībām, pie kam manā vienībā bija vēl trīs latvieši, ar kuņģiem es, cik iespējams, turējos kopā. Un tad sākās mūsu apmācība jāšanas mākslā. No sākuma mūs mācīja jā, nelietojot seglu kāpšļus, lai pieradinātos ar kājām turēties zirga mugurā. Šie vingrinājumi daudziem sagādāja jēlumus sēdamā vietā. Kad vingrinājums beidzās, „ievainotos” nostādīja rindā, pavēlēja nolaist bikses un noliekties uz priekšu. Tad nāca feldšēris ar joda tinktūras pudeli un pindzeli, lai apsmērētu ievainojumus.

Mūsu vada instruktors bija ukraiņis, kam, cik varēju spriest, bija liela pieredze jāšanas mākslas mācīšanā. Nekad nevarēšu aizmirst, kā viņš mums mācīja ielēkt skrejošam zirgam seglos. Viņš mums paskaidroja un parādīja, kā tas jādara, pēc tam piesēja zirgu pie virves, ko pats turēja rokā, un tad dzina zirgu sev apkārt. Zirga dzīšanai viņš turēja otrā rokā pātagu, gan īsā kātā, bet gaņģu, lai tā aizsniegtu zirgu. Pātagas galā bija krietns mezgls. Mēs bijām nostādīti rindā un mums vienam pēc otra vajadzēja doties pie zirga, paskriet kopā ar to pāris soļus un tad ielēkt seglos. Tos, kam neveicās ielēkt, nostādīja atsevišķā rindā, un tiem bija atkal jāmēģina lēkt no jauna. Kad pienāca mana

rinda, man, diemžēl, neizdevās ielēkt seglos. Instruktors dusmīgi paskatījās uz mani un lika nostāties neveiksmīgo rindā. Kad no jauna pienāca mana kārta lēkt, man atkal neveicās. Šoreiz instruktors vel-tīja man pāris spēcīgu krievu lamu vārdu un lika nostāties jaunā ne-veiksmīgo rindā. Kad atkal pienāca mana kārta lēkt, instruktors sa-vīcināja savu gaŗo pātagu, lai pamudinātu zirgu. Pēkšņi sajutu asas sāpes mugurā no pātagas mezglā un tūdaļ lēcu. Apbrīnojamā kārtā šoreiz mans lēciens sasniedza tādu augstumu, ka es ar mokām notu-rējos seglos, lai nepārveltos zirgam pāri. Izrādījās, ka visa lēkšanas māksla sastāvēja no tā, ka vajadzēja tikai trāpīt īsto lēkšanas mo-mentu, un tad zirgs pats tevi uzrāva sev mugurā. Pātaga bija cirsta tik veikli, ka tad, kad sajutu sāpes mugurā, bija arī īstais brīdis lēk-šanai. Pēc tam man uzlēkt zirgam mugurā vairs nebija nekādu grū-tību.

Šo gadījumu atceros arvienu, kad notiek debātes par miesas soda derīgumu vai nederīgumu. Mana pārliecība, kas iegūta rūgtas piere-dzes ceļā, ir tāda, ka miesas sods ir svētīgs, ja tas nāk īstā brīdī. Sa-karā ar to mans ieskats ir mainījies arī par daŗu labu pērienu, ko sa-ņēmu no tēva puikas gados.

Kad bijām jau kaut cik apguvuši jāšanas mākslu, tad sāka mūs tren- nēt dažādu ieroču lietošanā, pašam atrodoties zirga mugurā. Tie bija grūti vingrinājumi ar pīķi un zobenu.

Blakus militārām apmācībām mums bija daudz laika jāziedo arī savu zirgu kopšanai un tīrīšanai. Tas notika stingrā uzraudzībā, un neviens nedrīkstēja ne mirkli savā darbā apstāties. To drīkstēja vie- nīgi smēķētāji, kamēr tie nodarbojās ar savu smēķi. Biju nesmēķētājs un sajutu šādu kārtību kā lielu netaisnību. Tāpēc sāku simulēt smē- ķēšanu. Apsēdies lēnām pa kabatām meklēju savu tabakas maku un salocīto zīda papīru cigāretes tīšanai. Papīru ilgi grozīju, kamēr at- radu vēlamo stūri, kas noplēšams. Pēc tam papīrs bija atkal kārtīgi jāsaloka un jānoglabā. Tad sākās cigāretes tīšana. „Grūti” bija notrā- pīt īsto tabakas daudzumu cigāretei, un man vairākkārt nācās raisīt vaļā tabakas maku un siet to ciet, lai papildinātu vai samazinātu ci- gāretei vajadzīgo tabakas daudzumu. Kad cigārete bija satīta, tanī arvienu atrādu kādu mazu plīsumu, kas bija jāsalāpa. Atkal bija jā- meklē zīda papīrs un jāgudro, no kuŗa stūŗa noplēst ielāpu. Kad bei- dzot pēc ilgām „pūlēm” cigārete bija gatava, es to aizdedzināju un šad un tad pielīku pie lūpām, bet dūmus mutē nevilku. Kad biju pā- ris reizes nodzīsušo cigāreti no jauna aizdedzinājis, beidzot to aizmetu

neizsmēķētu. Bet pa visu šo laiku biju kārtīgi atpūties, kas arī bija galvenais nolūks.

Kādu dienu mums bija jāierodas, lai mums iepotētu tīfu un pēc tam arī koleru. Jādomā, ka toreiz potes bija vēl visai stipras, jo potētie dabūju paaugstinātu temperatūru. Daži slimoja pēc tam, bet es tiku samērā viegli cauri. Šīs potes, domāju, daudz palīdzēja manās tālākās dzīves gaitās.

1917. gada maija otrajā pusē saslimu ar saaukstēšanos. Feldšeris, pie kuŗa pieteicos, izmērīja temperatūru, kas bija paaugsta, un nosūtīja mani pie ārsta, kas mani ielika slimnīcā. Nākamajā rītā pie manas gultas pienāca cits ārsts, rūpīgi mani izmeklēja un pēc tam man nīkni jautāja:

— No kurienes jūs, tādu koleru, ir atsūtījuši?

— Vai man ir kolera? — pārsteigts jautāju.

— Nē! Es par koleru saucu cilvēku ar tik vāju veselību kā jums, — paskaidroja ārsts.

— Mani atsūtīja no Maskavas, — paskaidroju es.

Kad ārsts bija aizgājis, pie manas gultas pienāca apkalpotājs un uz manas tāpelītes uzrakstīja — tbc. No tā sapratu, ka man atrasta tuberkuloze. Tas man bija liels trieciens, bet drīz vien radās aizdomas, vai tikai ārsts nav pārskatījis. Tādā gadījumā bija jādara viss iespējamais, lai šo pārskatīšanos saglabātu.

Nākamajā rītā pie manas gultas pienāca cits ārsts, paraudzījās uz manas gultas tāpelīti un teica, ka man būšot jāiet uz ārstu komisiju pēc kādām 10 dienām. Līdz tam laikam man jāpaliekot slimnīcā. Es teicu, ka zinu, ka mana slimība nav ārstējama, un lūdzu ārstu, lai līdz ārstu komisijai mani izraksta no slimnīcas ar atzīmi, ka esmu atbrīvots no mācībām. Tā es vismaz varētu staigāt pa svaigu gaisu un nepielipinātu savu slimību citiem slimniekiem. Ārsts manu lūgumu ievēroja, pēc pāris dienām atstāju slimnīcu un izbaudīju vairākas brīvdienas. Braukāju ar laivu pa ezeru un mēģināju makšķerēt, bet bez sekmēm.

Ārstu komisijā procedūra bija īsa. Kad mani iesauca, pie galda sēdēja slimnīcas ārsts, kas paziņoja manu kaiti. Pie manis pienāca pavecis, privāti ģērbies ārsts, paklausījās, kas notiek manās krūtīs un noteica:

— Jā. Viņam tuberkuloze.

Ar to mans liktenis bija izšķirts. Pēc pāris dienām man izsniedza apliecību, ka esmu atbrīvots no kaŗadienesta sakarā ar tuberkulozi,

un paziņoja, ka varu braukt mājās. Bet tagad sāku uztraukties ne pa jokam. Stāvoklim tiešām jābūt ļoti nopietnam, ja manu slimību var tik ātri un vienkārši konstatēt.

Devos ceļā uz Latviju pie saviem vecākiem, bet pa ceļam uz pāris dienām apstājos Maskavā. Uzzināju, ka Maskavā atrodas dakteris Beldavs, kas mani bija ārstējis kā mazu zēnu, kad biju saslimis ar nopietnu plaušu slimību. Devos pie viņa. Īsos vārdos pateicu, ka ārstu komisija ir man atradusi tuberkulozi un lūdzu dot man padomu, ko darīt, lai vēl kādu laiciņu varētu šinī pasaulē nodzīvot. Beldavs mani rūpīgi pārbaudīja un tad jautāja, vai komisijas ārsti ir izmeklējuši manas krēpas. Paskaidroju, ka es nemaz neklepoju. Dakteris pasmaidīja un teica, ka tuberkulozes nu gan man neesot, bet esot visai smags plaušu katarrs. Viņš man parakstīja lielāku porciju zāļu. Tās Maskavā nopircis, devos tālāk uz Latviju.

Mani vecāki pa šo laiku bija atkal pārcēlušies uz Viesābiem, kur tēvs no sava brāļa tagad nomāja vēja dzirnavas. Pie dzirnavām bija piebūvēts šķūnis, un daļa no tā tagad bija pārbūvēta par dzīvojamo istabu ar virtuvi. Mana negaidītā ierašanās vecākus pārsteidza, bet viņi bija priecīgi, mani atkal redzot. Lauku gaiss un pastaigas pa mežu, kā arī līdz paņemtais zāles manu veselību ātri uzlaboja. Pēc kāda mēneša aizņēmos no tēvabrāļa zirgu un aizjāju pie tuvākā ārsta, kas toreiz atradās Ļaudonā. Viņš mani rūpīgi pārbaudīja un paziņoja, ka no plaušu katarras es tagad esot brīvs.

Pienāca rudens. Sakarā ar Rīgas krišanu vācu rokās Pēterā reālskola no Rīgas bija evakuēta uz Taganrogu pie Azovas jūras. Šo skolu bija sācis apmeklēt mans brālēns Koļa (Nikolajs Kalniņš) no Sīļiem. Lai varētu turpināt izglītību, viņam nu vajadzēja doties cauri plašajai Krievijai uz Taganrogu. Tā kā viņam tas bija pirmais šāda veida ceļojums, viņa vecāki pierunāja mani doties viņam līdz, lai tur atrastu sev kādu darbu.

Ģarais ceļojums pagāja bez sevišķām grūtībām. Brālēns tūdaļ uzsāka savas skolas gaitas, un es sāku meklēt darbu. Sākumā darba meklēšana neveicās. Pēc kāda laika uzzināju, ka kāda iestāde meklē darbiniekus, lai reģistrētu Taganrogas apgabala labību, kas atradās pie lauksaimniekiem, un normētu labības tirdzniecību. Pieteicos un tiku pieņemts darbā. Tā dabūju kopā ar citiem darba biedriem braukāt pa apkārtnes pagastiem. Lauku iedzīvotāji runāja ukraiņu valodu, un pagāja savs laiciņš, lai kaut cik pierastu pie šīs diezgan skaistās valodas, kurā saskatīju arī dažus latviešu valodai radniecīgus vārdus, pie-

mēram, „vin”, kas nozīmē „viņš”. Kamēr braukāju apkārt, notika aģitācija Krievijas Satversmes sapulces vēlēšanām. Novembrī komūnisti Pēterpilī padzina pagaidu valdību un nākamā gada janvārī ar latviešu strēlnieku palīdzību arī jaunievēlēto Satversmes sapulci, kuŗā viņiem nebija vairākuma.

Kad darbs provincē beidzās, dabūju vēl kādu laiku pastrādāt tanī pašā iestādē, lai no skaitīšanā ievāktajiem datiem aprēķinātu labības krājumus. Šis darbs tomēr drīz vien izbeidzās, un tā atkal kļuva bezdarbnieks. Reģistrējos darba biržā, kas bija jāapmeklē katru dienu, bet pagaidām bez sekmēm.

1918. gada februārī Vācija ieņēma Vidzemi. Vācu kaŗaspēks iespiedās arī Dienvidkrievijā, un kādā dienā vācu kaŗavīri soļoja arī pa Taganrogas ielām. Drīz vien pēc tam vācu militārās iestādes aicina pie sevis manu brālēnu un paziņoja viņam, ka no Baltijas vācu okupācijas varas pienācis raksts, kuŗā teikts, ka mana brālēna vecāki aicina viņu braukt mājās. Vācieši apgādāja viņu arī ar ceļojumā nepieciešamajiem dokumentiem. Mans brālēns tūdaļ arī aizbrauca, un es paliku viens.

Kādu dienu, kad atkal biju ieradies darba biržā, man iedeva cepurnieku kooperātīva adresi un pateica, ka tam esot vajadzīgs grāmatvedis. Aizgāju tur, un mani pieņēma darbā. Darbs nebija grūts, bet visai interesants. Kooperātīvam bija kādi desmit biedri, visi speciālisti savā arodā. Viņi ražoja cepures un piegādāja tās veikaliem, bet pieņēma arī speciālus pasūtījumus, atzīmējot rūpīgi pasūtītāja vēlēšanos gan krāsu, gan arī dažādu izmēru ziņā. Cepurnieki bija lieli psihologi un prata apmierināt pat visniķīgākos pasūtītājus. Ja pasūtītājs nebija apmierināts ar pagatavoto cepuri, tad atkal rūpīgi pierakstīja viņa vēlēšanos. Bet jo untumaināki bija pasūtītāja norādījumi, jo ilgāk viņam lika gaidīt uz labojumiem, aizbildinoties ar lielu darba steigu. Tas bija vajadzīgs, lai pasūtītājs iespējami vairāk aizmirstu, kāda izskatījās cepure un kādus norādījumus viņš devis. Kad pasūtītājs ieradās no jauna, viņam cēla priekš to pašu, agrāk ražoto un nelaboto cepuri, bet ar tādu žestu, it kā tagad tā pārtaisīta pilnīgi pēc pasūtītāja iegribas. Un pasūtītājs jutās apmierināts.

Interesantas bija arī kooperātīva biedru savstarpējās attiecsmes. Viens no biedriem reiz bija ar savu rīcību radījis aizdomas, ka ir viltojis kādu norēķinu dokumentu. Biedru sapulce nolēma: „Turpmāk Ivanu pie norēķinu dokumentiem nepielaišt!”

Ražošanas kooperatīviem, kāds bija arī šis cepurnieku kooperatīvs, ir tā īpatnība, ka tas savas darbības tīro atlikumu, t.s. peļņu, pēc attiecīgiem atskaitījumiem rezerves kapitālam sadala starp biedriem proporcionāli viņu gada laikā saņemtai algas kopsummai. Uz biedru pajām, t.i. dalības naudām, izmaksā gan zināmu procentu, bet tas nedrīkst būt lielāks par statūtos noteikto maksimu.

Sakarā ar šo jauno darbu sāku interesēties par kooperāciju vispār un apmeklēt kooperācijas kursus. No darba brīvajā laikā lasīju kooperācijas literatūru. No literatūras uzzināju, ka strādnieku ražošanas kooperatīvi, kāds būtībā bija arī cepurnieku kooperatīvs, dibinājušies gan Francijā, gan Anglijā, bet daudzu šāda veida kooperatīvu mūžs nav bijis ilgstošs. Ja šāds strādnieku kooperatīvs darbojas ar ļoti labām sekmēm, tad rodas daudz gribētāju, kas vēlas kļūt par biedriem. Turpretim esošie biedri labprāt negrib jaunus biedrus uzņemt, bet to vietā pieņem algotus strādniekus, un tā kooperatīvs pārvēršas par parasto akciju sabiedrību.

Kooperācijas kursus sevišķa uzmanība tika veltīta patērētāju kooperācijai. Tur uzzināju arī, ka patērētāju biedrību savienībām ir pārāk maz patērētāju biedrību instruktoru-revidentu, kuŗiem nepieciešamas noteiktas zināšanas grāmatvedībā, kooperācijas vēsturē un patērētāju biedrību organizācijas sistēmā. Tas mani ieinteresēja un sāku vākt tuvāku informāciju par šo arodu. Uzzināju, ka Patērētāju biedrību savienība Rostovā pie Donas pārbauda to personu zināšanas, kas vēlas kļūt par patērētāju biedrību revidentiem. No pārbaudes programmas spriedu, ka man vairs daudz zināšanu netrūkst, lai mēģinātu šo pārbaudi izturēt. Steidzīgi ķēros pie darba šinī virzienā un pēc tam devos uz Rostovu pie Donas. Pārbaudē man sekmējās labi, un pēc tam man piedāvāja revidenta vietu patērētāju biedrību savienībā, Kubaņā, Kaukaza pievārtē, vai arī Taganrogas patērētāju biedrību savienībā. Es izvēlējos pēdējo, jo tad man nevajadzētu mainīt dzīves vietu.

Sākās jauns darba lauks, braukājot apkārt pa provinci, bet nebija viegli pierast pie svešas tautas dzīves veida un ierašām. Kādu dienu, piemēram, sarunāju vienu zemnieku, lai viņš mani nākamajā rītā aizved uz dzelzceļa staciju, kas atradās kādus 10 km no tā ciema, kur biju apmeties. Liels bija mans pārsteigums, kad viņš jau ap pusnakti cēla mani augšā. Kad es negribēju celties, viņš man nopietni paskaidroja: „Jaunais cilvēk! Ja brauc uz vilcienu, tad ir labāk divas stundas agrāk nekā piecas minūtes par vēlu. Kā jūs to nesaprotat ? !”

Pamazām iemācījos saprast ukraiņu valodu un domāšanas veidu, pieradu arī pie ukraiņu ēdieniem: borščā, vareņikiem, arbuziem, svaiģiem un skābētiem, u.c.

Revidējamās patērētāju biedrības bija mazas lauku biedrības, kas atradās sādžās. Pa revīzijas laiku bija jāapmetas kāda zemnieka mājā. Tajā parasti bija tikai viena pakrietna istaba, kuŗā dzīvoja zemnieks ar savu ģimeni, pie kam vecāki cilvēki nereti gulēja uz krāsns. Tanī laikā Krievijas dienvidos plosījās izsitumu tīfs. Dažā labā sādžā, kur ierados, bija daudz slimnieku un kapos gaidīja liķu rindas, jo arī mācītājs bija slims. Ja arī atrada tādu māju, kuŗā slimnieku nebija, tad nereti gadījās, ka tādi radās jau pēc pāris dienām pēc manas ierašanās. Ja es tomēr nesaslimu ar šo sērgu, tad man droši vien jāpateicas par to potei, ko saņēmu, būdams kaŗadienestā.

Kādā sādžā, kur ierados uz revīziju, patērētāju biedrības grāmatvedis bija pops, t.i. pareizticīgo mācītājs. Kad atvēru grāmatvedības grāmatu, tur ieraudzīju 20 kapeiku naudas zīmi. Bīdīju to no grāmatas laukā un teicu grāmatvedim, ka viņam grāmatā aizmirsusies nauda. Viņš ielika naudas zīmi atpakaļ un teica, ka tai tur jāpaliekot, jo viņam grāmatā nesaskanot visu kontu debitu kopsomma ar visu kontu kreditu kopsommu. Starpība esot taisni 20 kapeikas. Tā kā viņš nevarējis atrast nekādu kļūdu, tad ielicis starpību pats no savas kabatas. Pārbaudot grāmatā izdarītos ierakstus, noskaidrojās, ka pieļautas vairākas lielas kļūdas, kas kopsummās viena otru lielā mērā izlīdzināja, atstājot tikai 20 kapeiku lielu starpību. Kad visas šīs kļūdas izlabojām, grāmatvedis tomēr dabūja atpakaļ savas grāmatā ieliktais 20 kapeikas.

Tautā stāstīja arī daudz anekdošu, un tās bija galvenokārt par popiem. No tām atmiņā palikusi sekojošā. Reiz popam prasījuši, cik daudz degvīna viņš var izdzert vienā vakarā. Pops atbildējis, ka tas atkarājoties no apstākļiem: kāds esot uzkožamais, vai matuška (t.i., popa sieva) arī esot klāt un kas par degvīnu maksājis. Ja uzkožamie esot labi, ja matuškas neesot klāt un ja kāds cits maksājis par degvīnu, tad viņš varot izdzert — neierobežotu daudzumu!

Privātā tirdzniecība Taganrogā atradās galvenokārt armēņu un grieķu rokās, bet žīdu bija maz. Mēdza teikt, ka tirdzniecības laukā viens žīds spējot to, ko 10 krievi, viens armēnis to, ko 10 žīdi, bet viens grieķis to, ko 10 armēņi.

Pa kaŗa laiku Taganrogā bija saplūdis krietns skaits latviešu, kas bija nodibinājuši pat savu biedrību. Satiekoties viņi arvienu pārru-

nāja jautājumu, kā tiksīm atpakaļ uz Latviju. Kad 1920. gada sākumā padomju vara atkal nodibinājās Taganrogā, latvieši sāka nopietni domāt par atgriešanos Latvijā. Ap jūlija beigām bija jau radusies grupa, kas gribēja doties ceļā. Noīrējām no dzelzceļa vienu preču vagonu, kuŗam vajadzēja mūs aizvest līdz Sebežai, pie kam maršrutu izvēlējamies tādu, lai nebūtu jābrauc caur Maskavu. Tanī laikā krieviem bija iemiļots šlāgers: „Jabločko, kuda kotišsja? Na Moskvu popadjoš — ņevorotišsja” (Ābolīti, kurp velies tu? Ja Maskavā tu nokļūsi — tad vairs neatgriezīsies!).

Ceļojums notika 1920. gada augustā un ilga daudzas dienas. Vairākos gadījumos mūsu vagonu iegrūda uz kādas stacijas rezerves slieķēm, kā mums likās, uz ilgāku palikšanu. Tad izveicīgākie vīri no mūsu vidus salasīja no mums dažādas mantiņas — arī dažus pārtikas produktus, ar kuŗiem bijām labi apgādājušies — un ar to palīdzību gāja pārliecināt stacijas priekšnieku vai dežūrantu, ka mums jātiek tālāk un pie tam iespējami drīz. Šie „argumenti” arvienu līdzēja.

Kad mūsu vagoni bija apstājies kaut kur Latvijas robežas tuvumā, nejauši uzzinājām, ka tanī laikā ar citu vilcienu no Maskavas atgriezās Latvijas delegācija, kas bija noslēgusi miera līgumu ar Krieviju. No delegācijas locekļiem savukārt uzzinājām, ka jau dažus mēnešus agrāk ar Krieviju ir parakstīta vienošanās par bēgļu atgriešanos Latvijā. Tas lielā mērā pacēla mūsu prātus. Tā kā mūsu grupai, kas bija braukusi privāti, nebija līdz nekādas atļaujas, tad krievu iestādes iesūtīja mūsu vagonu nelielā Krievijas pilsētiņā, kur mums bija jāuzturas dažas dienas, kamēr attiecīgās iestādes sastāda mūsu sarakstu un pārbauda mūsu līdzpaņemtās mantas. Pēc tam mūs atveda uz Sebežu un — pārlaida pāri robežai.

Izjutām dziļu prieku, kaut gan gaŗajā ceļojumā bijām krietni noguruši. Latvijā mūs novietoja karantīnā — kādā barakā, ja nemaldos, Rēzeknē. Tur bija jāpavada dažas dienas, kamēr pārbaudīja mūsu dokumentus un noskaidroja, kas mēs īsti esam par personām un ar ko esam Krievijā nodarbojušies. Tā kā man bija līdz apliecības no manām bijušajām darba vietām, tad sarežģījumu nekādu nebija, un varēju doties tālāk.

V. Kaŗavira gaitas Latvijā

1920. gada augustā, izkļuvis no karantīnas, devos atkal pie saviem vecākiem uz Viesābu mājām. Pa to laiku, kamēr biju Taganrogā, manu vecāku dzīvē bija notikušas lielākas pārmaiņas. Mana tēva brālis Andŗš bija miris. Sakarā ar to Viesābu mājas bija mantojis mans tēvs kopā ar divām māsām. Viena māsa bija paņēmusi Viesābu vēja dzirnavas ar nelielu zemes gabalu pie tām. Pārējo zemi tēvs bija sadalījis ar otru māsu, attiecīgi sadalot arī saimniecības ēkas, bet dzīvojamo ēku pārdalot uz pusēm. Tādā kārtā mans tēvs atkal bija kļuvis par lauksaimnieku. Mana vecākā māsa bija apprecējusies, bet dzīvoja pie vecākiem, jo viņas vīrs bija iesaukts kaŗadienestā. Tā kā arī mans gada gājums tanī laikā bija Latvijā iesaukts kaŗadienestā, tad jau nākamajās dienās arī man vajadzēja doties pie kaŗa apriņķa priekšnieka, kur man tomēr piešķīra vienu mēnesi brīvu „veselības uzlabošanai” vai, patiesībā, lai dotu iespēju pierast pie Latvijas apstākļiem.

Brīvais mēnesis man pagāja ātri. Šinī laikā sāku interesēties par darba dabūšanas iespējamībām mana aroda nozarē. Uzzināju, ka pie Centrālās savienības „Konzums” darbojas īpaša Kopdarbības nodaļa, kas veic kooperātīvo sabiedrību instruēšanas un revidēšanas darbus, kā arī izdod īpašu kooperācijas žurnālu *Kopdarbība*. Šo nodaļu vadīja tā laika ievērojamais kooperātors Vilis Siliņš.

Viņa lielais entuziasms kooperācijas darba laukā redzams no sekojošām rindām, ar kuŗām viņš 1920. gadā ievada žurnāla *Kopdarbība* pirmo numuru:

Kas tā ir par kustību, kuŗa pirms kaŗa apvienoja Latvijā pāri par simts tūkstošu cilvēku un kuŗas materiālās vērtības vairāku miljonu lielumā izlau-pīja pa kaŗa laiku neskaitāmie no austrumiem un rietumiem pār Latviju pāri ejošie kaŗapulkī; kuŗu ar saknēm gribēja izravēt vācu okupācijas vara, kuŗu nacionālizēja komunistu vara, kuŗu centās izmantot politiskas partijas savā

Centrālās savienības „Konzums” nams Rīgā, Dzirnavu ielā 68. Tanī atradās savienības galvenais kantoris, ieskaitot Kopdarbības nodaļu, un sākumā arī Latvijas kooperātīvu kongresu padomes birojs

labā un kuŗu vēl pēc visa tā var aplikt ar nesamērīgi augstiem nodokļiem dažas mūsu pašvaldības iestādes?

Kas tā ir par kustību, kuŗa pārdzīvojuši tik daudzas varas un kuŗa slēpj sevī tādu dzīvības spēku, ka, nodibinoties labvēlīgākiem tiesiskajiem apstākļiem, tā sākusi ārkārtīgi strauji atjaunoties un pēdējos pāris mēnešos pulcinājusi ap savu karogu vairāk piekritēju, nekā visas politiskās partijas kopā nemot?

Kas tā ir par kustību, pie kuŗas valdības griežas kritiskos brīžos pēc palīdzības un kuŗa sestā kuŗa gadā ir vēl tik kreditspējīga, ka ārzemēs tai uztic simtiem miljonu lielus kreditus?

Kas tā ir par kustību, kuŗa nesola zvaigznes no debesīm, bet aicina uz darbu, uz brīvprātīgi organizētu darbu un uzliek cilvēkiem pienākumus?

Kas tā ir par kustību, kuŗa cilvēkus sauc nevis uz savstarpēju cīņu, bet gan uz savstarpēju pašpalīdzību un kuŗas pelēkie darbinieki smej spēku un sajūsmu savam darbam nevis egoismā, bet šolidārisimā?

Kas tā ir par kustību, kuŗas pamata principi netiek mācīti ne mūsu pamat-, ne vidus-, ne augstskolās, kuŗai nav mācītu tehnisko spēku un kuŗa tomēr saimnieciski spēj konkurēt ar kapitālistiskiem uzņēmumiem?

Kas tā ir par kustību, kuŗas pamatos ir ne tikai saimnieciska lietderība, bet arī sociāla taisnība?

Tā ir kooperācijas kustība — un Vakareiropas zinību vīri šo kustību sauc par XIX gadu simtņa lielāko brīnumu un par vienīgo eksperimentu, kas XIX gadu simtenī izdevies.

No šī citāta kļūst saprotams, kāpēc daudzi uzskatīja Vili Siliņu par Latvijas kooperācijas dvēseli.

1920. gada rudenī žurnālā *Kopdarbība* parādījās sludinājumi, ka Centrālās savienības „Konzums” Kopdarbības nodaļa meklē kooperācijas instruktorus. Pieteicos arī es. Vilis Siliņš mani laipni saņēma, iepazinās ar manu līdzšinējo darbību Krievijā un apsolījās palīdzēt man ar darbu savā nodaļā, līdz vien būšot ticis brīvs no kaŗadienesta.

Kamēr vēl nebiju uzsācis kaŗadienestu, dabūju pagaidu darbu Latgales linkopības biedrībā „Linsēkla”, kas uzpirka Latgalē linus Latvijas Linu monopolam. Kad Rīgā pienāca vagoni ar liniem no Latgales, man bija jāiet uz linu noliktavām, kur Linu monopola brāķeŗi šķiroja saņemamos linus, un jāraugās šķirošanā, jo pieredze bija rādījusi, ka tādā gadījumā šķirošanas rezultāti ir labvēlīgāki linu piegādātājam.

Kad pēc mēneša ierados Rīgas kuŗa apriņķa pārvaldē, kuŗa klausības komisija atzina mani par kaŗadienestam derīgu. Kuŗa apriņķa pārvalde, cik nopratu, taisījās mani sūtīt uz kādu jātnieku pulku, kas atradās kaut kur pie Daugavpils. Nejauši viens no pārvaldes rakst-

vežiem iejautājās, vai es negribētu palikt par rakstvedi Rīgas kaŗa apriņķa pārvaldē, jo tur patlaban esot dažas brīvas vietas. Atbildēju, ka būtu pateicīgs par šādu iespēju. Rakstvedis devās pie savas priekšniecības, un tā es kļuvu par rakstvedi Rīgā. Man atļāva dzīvot privātā dzīvoklī. Uzturs gan, cik atceros, bija jāsaņem pārtikas produktu veidā. Tas nebija ērti, bet — bija labi, ka varēja palikt Rīgā. Tā vismaz man tanī brīdī likās.

Darbs kaŗa apriņķa pārvaldē nebija smags, un atlika pietiekami daudz laika arī privātai dzīvei. Šinī laikā es interesējos galvenokārt par kooperācijas attīstību Latvijā. Iepazinos ar *Noteikumiem par kooperatīvām sabiedrībām un to savienībām*, kas bija izdoti 1919. gada 5. septembrī. Pārlasīju iznākušos *Kopdarbības* numurus un citu kooperācijas literāturu.

Šai laikā arī kļuvu par *Kopdarbības* līdzstrādnieku. No 1920. gada 2. oktobra un līdz gada beigām *Kopdarbība* publicēja četrus manus rakstīņus par dažādām patērētāju kooperācijas problēmām un bez tam vēl tā paša laikraksta nodaļā „Paspārne” trīs feļtonus, kas parakstīti ar vārdu A. Dzelzapurvs. Lai lasītājs neņem ļaunā, ka iedrošinos vienu no tiem šeit no jauna iespiest. Jāpiezīmē, ka tas radās, lai parādītu kooperācijas darbinieku lielo sašutumu par to, ka toreizējā Latvijas prese gandrīz vai pilnīgi atstāja bez ievēribas Tautas bankas nodibināšanu, jo kooperācijas darbinieki šo banku uzskatīja par svarīgu locekli Latvijas kooperācijas sistēmā. Minētais rakstiņš skanēja šādi:

Tintes bads

Tas notika todien, kad dibināja Tautas banku . . .

Spēcīgam austrumvējam pūšot, Rīgā bija izšuvusi visa tinte. Ne piliena vairs nebija pāri palicis. Žurnālisti nokāra galvas, bezspēcīgi nolaida rokas, un pār viņu vaigiem kā negudras ritēja asaras. Bet ar asarām tomēr nevarēja uzrakstīt nevienas rindiņas par Tautas banku, šo svarīgo notikumu latvju tautas saimnieciskā dzīvē . . . Tantala moka bij tikai bāla ēna, salīdzinot ar šām žurnālistu bēdām . . .

Vienīgi man, paspārnes vientuļajam iemītniekam, bija palicis pāri viens vienīgs piliens šā dārgā šķidrums. Tīri nejauši viņu uzgāju un nevaldāms prieks mani pārņēma, jo vienīgi es varēju uzrakstīt to, kas nebija iespējams simtiem. Tikai es varēju apsveikt tautu šinī lielajā dienā . . .

Pārņemts no šīs tiksmainās pārākuma sajūtas, es noskrēju pie avīzes redaktora un, pie malas nogrūdis gaŗo reportieru rindu, aizelsies izstāstīju savu prieku. Redaktora vaigi noskaidrojās.

— Laimīgais! — izsacās viņš un spieda mani pie savas krūts. — Jūs esat glābējs īstā laikā! Uzrakstiet mums ievadrakstu par kinoteātra „Venera” šās

Latvijas Tautas bankas nams Rīgā, Brīvības ielā 24, Lāčplēša ielas stūrī. Tanī atrodas arī Latvijas kooperatīvu izdevniecības savienība un vēlāk arī Latvijas kooperatīvu kongresu padomes birojs.

dienas izrādi. Redziet, arī mums nav tintes... Khm!... Nu, tā banka... viņai nav vērts pēdējo tintes pilienu izrakstīt... Latvijā banku arvien ir bijis Dieva svētība un šī arī nav pēdīgā. Arī telpu mums trūkst. Gan jau kronikers par viņu tāpat no galvas nodiktēs burtlicim pāris vārdu „petitā”.

— Kā? Pie izliktiem bērniem, skandāliem izprieceas vietās, zādzībām ar ielaušanos, pašnāvībām aiz dzīves apnikuma un tamlīdzīgām lietām? — iešāvās man prātā, bet nespēju atbildēt, jo pa sarunas laiku varēja izžūt mans pēdējais tintes piliens un slavas dziesma kinofilmā „Šausmīgā kāzu nakts” paliktu neuzrakstīta.

Kādu dienu, iedams gar Kaŗa ministrijas namu, kas atradās Valdemāra ielā 10/12, ieraudzīju, ka šinī namā atrodas Kaŗavīru kooperatīva veikals. Gāju iekšā, lūdzu informāciju par šo kooperatīvu un tūdaļ arī pats iestājos tanī par biedru.

Šinī sakarībā lasītājam jāatgādina, ka pirmajos neatkarīgās Latvijas gados, it sevišķi, kamēr vēl valdīja kaŗa apstākļi, Latvijā bija liels patēriņa preču trūkums. Lai armiju un iedzīvotājus apgādātu, darbojās Apgādības ministrija, kuŗai bija tiesības uzlikt lauksaimniekiem dažādu produktu nodevas, izdarīt rekvizīcijas un iegūt sev līdz 25 % no visiem citiem ražojumiem valstī, kā arī no visām no ārzemēm ievestām precēm par cenām, ko noteica pati ministrija. Šīs preces

Apgādības ministrija piegādāja patērētāju biedrībām, cenšoties šādā veidā bremsēt inflāciju. Tāpēc īsā laikā saradās simtiem patērētāju biedrību, kuŗas sauca vienkārši par kooperatīviem. Tādus sev dibināja arī atsevišķo iestāžu darbinieki, pat Satversmes sapulces locekļi. Tāpēc nebija nekāds brīnums, ka toreiz par savu kooperatīvu sāka domāt arī iesauktie kaŗavīri un it sevišķi virsnieki, lai labāk apgādātu savas ģimenes.

Pirmais sākums šinī virzienā notika 1919. g. 9. novembrī, kad uz kapteiņa Spandega ierosinājumu nodibinājās Vidzemes divīzijas štāba kaŗavīru kooperatīvs. Sakarā ar šo pasākumu radās ierosinājums dibināt vispārēju kaŗavīru kooperatīvu, kuŗā ieplūstu arī minētais kooperatīvs. Šī vispārējā Kaŗavīru kooperatīva dibināšanas sapulce notika ar ģenerāļa J. Baloŗa piekrišanu 1920. gada 5. jūnijā. Tanīs telpās, Valdemāra ielā 10/12, kur atradās Kaŗavīru kooperatīva galvenais veikals, agrāk bijusi kāda privāta kafejnīca. Rīgā klīda baumas, ka, lai dabūtu prom šo kafejnīcu, tās durvju priekšā nolikta militāra sardze, kas nav kafejnīcā laidusi nevienu apmeklētāju. Kafejnīcai pēc tam nekas cits neesot atlicis kā izvākties, lai tās vietā ierīkotos Kaŗavīru kooperatīvs. Pēdējais attīstījās ļoti ātri, un tam bija vairākas nodaļas tiklab Rīgā, kā arī provinces pilsētās, piemēram, Liepājā, Daugavpilī u.c.

Kad nu 1920. gada rudenī arī es biju kļuvis par biedru Kaŗavīru kooperatīvā, tas decembra mēnesī sasauca pilnu biedru sapulci. Protais, uz šo sapulci ierados arī es. Dienas kārtībā bija paredzēti statūtu grozījumi, kas cita starpā paredzēja, ka turpmāk bez valdes jāievēl arī padome. Tā kā es jau biju paspējis iepazīties ar *Noteikumiem par kooperatīvām sabiedrībām un to savienībām*, tad redzēju, ka statūtu grozījumu projekts sastādīts, nerēķinoties ar šiem noteikumiem, un tātad nebija izredžu, ka attiecīgās iestādes šos grozījumus apstiprinās. Tāpēc, kad pilna sapulce apsprieda šo jautājumu, pieteicos pie vārda, aizrādīju uz nepareizībām un ienesu priekšlikumus, kas pārveidoja grozījumus tā, lai tie atbilstu pastāvošajiem noteikumiem. Manus priekšlikumus statūtu grozīšanas jautājumā pilnā sapulce pieņēma. Cēlu iebildumus arī pret to, ka kooperatīvu financē galvenokārt ar lieliem preču pirkumiem uz parāda, bet šos manus iebildumus pilnsapulce noraidīja. Kad pienāca kārta jaunās padomes vēlēšanām, tanī bez vairākiem virsniekiem un kaŗa ierēdņiem ievēlēja arī mani, vienīgo kareivi, t.i., kaŗavīru bez jebkādam dienesta pakāpēm.

Kad nācu ar saviem priekšlikumiem un iebildumiem, man bija jānostājas sapulces priekšā. Pārlaidis acis telpai, ieraudzīju, ka vienā no pirmajām rindām sēd arī mans augstākais priekšnieks — Rīgas kaŗa apriņķa pārvaldes priekšnieks pulkvedis A. Kreicbergs un nikni uz mani noskatās, bet nepiegriezu tam nekādu vērību, jo kooperatīvā organizācijā taču visiem biedriem ir vienādas tiesības. Izrādījās, ka biju ļoti maldījies. Jau nākamajā dienā pulkvedis Kreicbergs iesauca mani pie sevis un smagi izbāra, ka es bez viņa atļaujas esot iedrošinājies ierasties Kaŗavīru kooperatīva pilnā biedru sapulcē, iedrošinājies tur runāt un pat atļāvis, lai mani ievēl par padomes locekli. Es izlūdzos piedošanu, jo, teicu, man tiešām nebija zināms, ka man šādā gadījumā vajadzīga viņa atļauja, un apsoliļos izstāties no Kaŗavīru kooperatīva padomes.

Pēc dažām dienām Armijas saimniecības pārvaldes telpās, kas atradās Valdemāra ielā, iepretim Kaŗa ministrijai, sanāca Kaŗavīru kooperatīva jaunievēlētās padomes sēde. Par padomes priekšsēdētāju ievēlēja Armijas saimniecības pārvaldes priekšnieku pulkvedi Dambīti un par sekretāru proponēja mani. Paziņoju, ka šo amatu nevaru uzņemties, jo esmu atnācis, lai no padomes izstātos, tāpēc ka saņēmu stingru brāzienu no sava priekšnieka pulkveŗa Kreicberga par piedalīšanos pilnā sapulcē bez viņa atļaujas. Visi smējās, un kāds saimniecības pārvaldes kaŗa ierēdnis pat pateica: „Lai nu pulkvedis Kreicbergs ir kluss. Citādāk mēs viņam algu neizmaksāsim.” Aizrādīju, ka viņiem ir to viegli teikt, bet manā stāvoklī es esmu tas, kam jābūt klusam. Tad pulkvedis Dambītis paziņoja, ka manu lietu viņš nokārtošot pēc sēdes, un tā man nācās vien uzņemties padomes sekretāra pienākumus.

Pēc padomes sēdes pulkvedis Dambītis pasauca kādu no saviem ierēdņiem un lika uzrakstīt Rīgas kaŗa apriņķa priekšniekam, lai mani pārceļ uz Armijas saimniecības pārvaldi. Ar šo vēstuli devos pie pulkveŗa Kreicberga un tūdaļ saņēmu viņa piekrišanu.

Armijas saimniecības pārvaldē man sākās jauns dzīves posms. Man atļāva, kā agrāk, dzīvot privātā dzīvoklī, bet uzturu saņēmu pārvaldes ēdamzālē, ja nemaldos, trīs reizes dienā. Tiem, kam nebija nekādu dienesta pakāpju, kā, piemēram, man, pārvalde sarīkoja īsus rakstveŗu kursus, kuŗu noslēgumā bija jāraksta attiecīgs domraksts. Pārbaudē man veicās, un tā drīz vien es jau skaitījos jaunākais rakstvedis, ar „divām strīpiņām pie kakla”. Tā bija augstākā dienesta pakāpe, ko man izdevās sasniegt Latvijas armijā.

Kārtējais darbs Armijas saimniecības pārvaldē nebija grūts. Bez tā rakstvežiem pēc kārtas vēl vajadzēja dežūrēt pie pulkveža Dambīša kabineta durvīm, lai viņam pieteiktu un pie viņa ielaistu apmeklētājus. Tāpat pa nakti pārvaldē bija jādežūrē pie tālruņa un pie seifa. Dežūrētājs pie seifa parasti aizslēdza no iekšpuses istabas durvis un gulēja mierīgi līdz rītam.

Kaņavīru kooperatīva darbības rezultāti pastāvīgi pasliktinājās, it sevišķi strauji 1921. gada otrajā pusē, kad Latvijā bija izbeigusies inflācija un sākās deflācija. Sakarā ar lielajiem parādiem par preču pirkumiem Kaņavīru kooperatīvs šīnī laika posmā saņēma tādu triecienu, ka vairs nespēja atspīrgt un bija spiests 1924. gadā likvidēties.

Nokļuvis Armijas saimniecības pārvaldes dienestā, sāku pa vakariem apmeklēt īpašus kursus, kas bija paredzēti tiem, kas nebija no-beiguši vidusskolu un gribēja sagatavoties vidusskolas gala pārbaudījumiem. Kursi prasīja lielu piepūli, jo daudz no tā, ko savā laikā biju mācījies Jēkabpils tirdzniecības skolā, bija jau piemirsies. Stāvoklis kļuva sevišķi saspīlēts, kad kursi gāja uz beigu pusi un tuvojās gala pārbaudījumi, kas notika pie Izglītības ministrijas. Es izvēlējos reālskolas programmu. Taču laika trūkums bija tik liels, ka gandrīz vai nonācu izmisumā. Kādu dienu man radās traka ideja. Es aizgāju pie Armijas saimniecības pārvaldes ārsta, kas bija vēl samērā jauns cilvēks, izstāstīju viņam savas bēdas un lūdzu viņa palīdzību, lai es dabūtu kādu mēnesi slimības atvaļinājumu, jo no tā ir atkarīga visa mana tālākā dzīve. Viņš manu stāvokli saprata, paklausījās manā sirdī un manās plaušās, uzrakstīja savu atzinumu un nosūtīja mani uz ārstu komisiju. Tur mani vēlreiz pārbaudīja un piešķīra man vienu mēnesi gaŗu slimības atvaļinājumu. Tālāk griezos pie pulkveža Dambīša, ziņoju viņam par man piešķirto slimības atvaļinājumu un lūdzu atļaut man pa šo slimošanas laiku saņemt pārvaldes uzturu, jo man nav līdzekļu, lai varētu pa šo laiku pats sev uzturu sagādāt. Viņš bija tik laipns, ka manam lūgumam piekrita. Tā nu es ierados pārvaldē kārtīgi tikai ēdienu reizēs, bet visu savu pārējo laiku veltīju studijām un pārbaudījumiem. Laimīgā kārtā ar pārbaudījumiem man veicās labi, it sevišķi matemātikā, grūtāk jau vēsturē.

Tā vienā jaukā rudens dienā saņēmu Izglītības ministrijas aplieciņu, ka esmu izturējis reālskolas gala pārbaudījumus kā eksterns. Tūdaļ pieteicos Latvijas Universitātē uz Lauksaimniecības fakultāti, jo man šķita, ka Latvija būs galvenokārt lauksaimniecības zeme un

tāpēc agronomi būs tai visvairāk vajadzīgi. Iestāšanās pārbaudījumus
laimīgā kārtā izturēju un tā kļuva students.

1921. gada rudenī bija spēkā valdības rīkojums, ka kaņavīri, kas
iestājušies Latvijas Universitātē, uz viņu lūguma pamata atbrīvojami
no kaņadienesta. Pateidzos iesniegt šādu lūgumu arī es, un tā 1921. g.
28. augustā izbeidzās manas kaņavīra gaitas Latvijas armijā. Sākās
raibie studenta gadi.

VI. Anekdote par autoru pašu

Esmu jau paspējis pastāstīt dažu labu anekdoti par citiem cilvēkiem. Sakarā ar to lasītājs droši vien jautās, vai tad par pašu atmiņu rakstītāju nav neviena anekdote dzirdēta?

Protams, ka ir, pat vairākas, un pie tam dažas no tām tik liktenīgas, ka maz ir trūcis, lai tās neiezagtos manās nopietni domātajās biogrāfijās. Vienā jaukā dienā, piemēram, manā Stokholmas dzīvoklī atskanēja tālruņa zvans un burvīga balss man teica: „Es patlaban rakstu jūsu biogrāfiju publicēšanai laikrakstā. Lūdzu, pasakait, kurā gadā tas īsti bija, kad jūs sākāt studēt teoloģiju?” Teicu, ka teoloģiju nekad neesmu studējis. „Kā tad tā?” brīnījās dāma. „Man taču ir stāstījuši vairāki, ka jūs esat studējis teoloģiju!” Paskaidroju, ka tā ir tikai anekdote par mani un nevis īstenība.

Lai šī anekdote vēl kādreiz nemēģinātu iezagties manas dzīves īstenībā, atļaujiet to šeit izstāstīt, pie tam pirmā personā.

*

Tas bija toreiz — tā sākās šī anekdote — kad biju ieguvis vidusskolas nobeigšanas apliecību un man vajadzēja izšķirties, ko studēt. Savās pārdomās pakavējos pie vairākām profesijām, bet ikvienā no tām bija jāstrādā sešas dienas nedēļā un tikai septītā bija brīvdiena. Tas man šķita šausmīgi. Pēkšņi man prātā iešāvās mācītāja amats. Viņš taču strādāja tikai vienu dienu nedēļā un pārējās sešas dienas varēja mierīgi atpūsties. Ka mācītājam jāstrādā arī pārējās sešas dienas, par to man toreiz nebija ne mazākās jausmas. Un tā man likās, ka mācītāja amats ir vispiemērotākais taisni man, kas atpūtu vērtēja daudz augstāk par darbu. Tāpēc pasteidzos iestāties teoloģijas fakultātē. Tur tomēr bija daudz lekciju, bet es paspēju apmeklēt tikai dažas, jo studenta dzīvē netrūkst citu, daudz patīkamāku nodarbību.

Viss tas notika neatkarīgās Latvijas pašā sākumā. Pirms kara Latvijā, kā to visi labi zinām, lielākā tiesa mācītāju bija vācieši. Pa kara un revolūcijas laiku ļoti daudzi no viņiem bija gan paši aizbraukuši no Latvijas, gan kopā ar citiem vāciešiem evakuēti uz Krievijas iekšieni. Sakarā ar to Latvijā bija daudzas vakantas mācītāju vietas. Mācītāju trūka. Šo apstākli centās izmantot teoloģijas studenti, kas labprāt brauca uz provinci, lai tur noturētu t.s. proves sprediķus. Mani studiju draugi mēģināja jau pirmajā studiju gadā pierunāt arī mani, lai daru tāpat. Es tomēr baidījos uzņemties šādu pienākumu. Draugi centās mani pārliecināt, teikdami: „Nu padomā labi. Ja tev kā studentam sprediķis neizdosies, tam neviens nepiegiezīs ne mazāko vērību. Tu varēsi mēģināt atkal un atkal, kamēr tev izdodas. Bet, ja tu tagad nepraktizēies un pirmais sprediķis tev neizdosies, tad, kad būsi pabeidzis studijas, to atcerēsies visi un tu vairs kārtīgu mācītāja vietu nedabūsi.”

Es tomēr purināju galvu un teicu — nē!

Kādu dienu viens no maniem labākajiem studiju draugiem man paziņoja, ka viņš tomēr pieteicis manu sprediķi kādā attālākā Kurzemes draudzē, kur darbojoties vecs un laipns mācītājs, kas katru atbraucēju studentu pieņemot ar prieku. Mans draugs pateica man svētdienu, kad man minētajā draudzē jābūt, un man cits nekas neatlika, kā sākt domāt par savu sprediķi. Bet bija bezgala grūti atrast laiku sprediķa sagatavošanai. Būšu vaļsirdīgs un atzīšos, ka man it sevišķi patīka pasēdēt ar draugiem „pie alus mucas pagrabā”. Pēc manas pārliecības, tas bija jādara, kamēr vēl biju students, jo vēlāk, kad būšu mācītājs, to vairs nedrīkstēšu atļauties.

Kādu rītu pamodos ar šausmīgām paģirām un sirdsapziņas pārmetumiem, kas bija kā radīti sprediķa rakstīšanas noskaņojumam. Sēdos pie galda, un pēc dažām stundām mans sprediķis bija gatavs. Kad to pārlasīju un iedomājos to uzsvāru, ko es likšu atsevišķiem vārdiem, un tos žestus, ko es pie šo vārdu teikšanas lietošu, tad man šķita, ka baznīcā nevarēs būt daudz tādu, kas neraudās, jo pēc manas toreizējās izpratnes labs sprediķis bija tas, kurā klausoties baznīcēni raudāja. Tagad nu atlikās vairs tikai iemācīties sprediķi no galvas. Taču dienas bija tik pilnas ar visādām izdarībām, ka pie sprediķa iezubrišanas netiku.

Tā pienāca ceturtdiena, pēc kuŗas svētdienā man bija jāsaka mans liktenīgais sprediķis. Pievakarē nosēdos pie galda un sāku sprediķi kalt galvā, teikumu pēc teikuma. Pēkšņi pie manām durvīm klauvēja

dzīvokļa saimniece un sauca mani pie tālruņa. Tālrūnī atskanēja tā mīļākā un burvīgākā balss, kādu es toreiz pazinu, un teica: „Mīļais! Ķinītī ‘Moulin Rouge’ šovakar iet burvīga filma. Nāc! Aiziesim! . . .”

Šim aicinājumam man pie labākās gribas nebija spēka pretoties. Ķinītī gāja tanī laikā parastā mēmā filma, kuŗu pie klavierēm pavadīja kāds mūziķis. Skaistākie bija tumšie brīži, kas tomēr, diemžēl, bija bezgala īsi. Tiem sekoja gaišie pārtraukumi, kas šķita bezgala garī. Vienā tādā apgaismotā brīdī pienāca pie mums ķinīša apkalpotājs un jautāja, vai tad mēs uz mājām nedomājot iet? Teicu, ka mēs ienācām filmas vidū un gribam turpinājumā redzēt arī filmas sākumu. Apkalpotājs mums par lielu pārsteigumu paskaidroja, ka visas tanī vakarā paredzētās filmas izrādes esot jau notikušas un ka vairāk nekā nebūšot. Dīvaini, ka es to nemaz nebiju pamanījis! Bet — neko nevarēja darīt, jāiet vien bija. Un gājām arī.

Sāku pavadīt meiteni uz viņas mājām. Pa ceļam mums bija tik daudz runājamā, ka atjēdzāmies tikai pie viņas mājas durvīm. Uz ielas bija neērti stāvēt, un meitene teica: „Tagad es tevi pavadīšu kādu mazu gabaliņu.” Kad atkal atjēdzāmies, bijām nonākuši līdz manas mājas durvīm. Tagad man vajadzēja pavadīt viņu. Cik reizes tas tā notika, to tiešām nevaru pateikt. Zinu tikai, ka nakts sāka palikt arvien gaišāka. Bija jāšķīras.

Tas bija piektdienas rīts. Un tikai iedams atpakaļ uz savu māju, es atcerējos, ka vienam no maniem labākajiem studiju biedriem taisni šodien bija dzimšanas diena. Bija jāsameklē vēl pāris draugu, jāpaņem trumuļi un pannas mūzikas instrumentu vietā un jāiet pie dzimšanas dienas bērna, lai noķertu viņu vēl gultā un apsveiktu viņu ar „štenčinu”. Tas mums labi izdevās. Dabūjām katrs pa šņabim. Bet tas mājā jutās gaužām vientuļš, un nu vajadzēja dzert „uz otru kāju”, lai gādātu viņam sabiedroto. Bet tad pēkšņi abi iedzertie šņabji sāka mājā neganti plūkties, un tā bija jādzeŗ trešais, lai tas šos nemierniekus izšķirtu. Un tā tas turpinājās, līdz pēcpusdienā sākās īstā dzimšanas dienas svinēšana.

Kad sestdienas rītā gāju uz mājām, pēkšņi ievēroju, cik paviŗi Rīgas būvmeistari ir cēluŗi pilsētas ēkas; tās līgojās visas un vienā laidā. Es gan mēģināju piespiest plecus te pie vienas, te pie otras mājas, lai apturētu šo šūpošanos, bet tas neko nelīdzēja. Es taču nespēju viens pats un vienīgi ar saviem pleciem savaldīt visus Rīgas namus.

Tikko biju pārnācis mājās un paspējis tā īsti iesnausties un nedaudz iekrākties, kad jau saimniece mani modināja, lai ceļoties un sagatavo-

Münchner Hofbräuhaus

Aina no vēl vienas anekdotes par autoru pašu

joties, ka nenokavējot vilcienu. Es tak esot teicis, ka man šodien jābraucot, lai rīt sprediķotu. Neko nevarēja darīt. Saimniecei bija taisnība, un jādodas vien bija ceļā. Savu uzrakstīto sprediķi iebāzu kabatā un vēl pāris reizes pārbaudīju, vai tas tur tiešām ir, jo tagad pa ceļam man to vajadzēja mēģināt iekalt galvā. Stacijā sameklēju tukšu vagonu, apsēdos, izņēmu savu sprediķi un tūdaļ ķēros pie darba. Lasīju pa vienam teikumam, pēc tam aizvēru acis un centos to atkārtot no galvas. Kad vilciens sāka kustēties, pēkšņi izdzirdu jautrus smieklus. Tikai tagad pamanīju, ka man pretim bija apsēdušās divas skaistas meitenes, kas uzjautrinājās, redzot mani buřamies ap papīra lapām. Piepeši sajutu, ka man galvā šķetinās domas, kas nekādi nebija savienojamas ar sprediķa tekstu. Nekas cits neatlika, kā salocīt sprediķa lapas un paslēpt kabatā. Sākās sarunas ar meitenēm. Viņas izrādījās ļoti asprātīgas un katru manu atjautīgu domu viņas atsita kā tenisa bumbu. Šī vārdu rotaļa man tā iepatikās, ka biju aizmirsis visu pārējo, un kas to zina, cik tālu būtu aizbraucis, ja pēkšņi nebūtu izdzirdis konduktora balsi, kas izsauca manu staciju. No jaukajām ceļa biedrenēm bija jāšķīrās tik steidzīgi, ka nespēju uzzināt, kā viņas sauc un kur viņas dzīvo.

Stacijā mani jau gaidīja draudzes šķūtnieks, kuřam vajadzēja mani aizvest uz apm. 20 km attālo mācītāja muižu. Kā tas visiem zināms,

neviens pagasta šķūtīs nesūta savu labāko zirgu un labākos ratus. Vēl ļaunāk tas ir ar draudzes šķūtīm, kas nevienam nav obligātas. Bija atbraucis vecs onkulītis ar vecu zirgu, tādu, kas reti rikšo un ar ko brauc parasti tikai sievieši. Uz ieraduma pamata šis zirgs apstājās, līdz vien pretim nāca kāda sieviete, jo viņš gaidīja, ka tūlīt sāksies gaŗas sarunas. Es biju cerējis, ka vismaz šo ceļa gabalu es varēšu mierīgi nodoties meditācijai par savu sprediķi, bet no tā nekas neiznāca. Mans vaŗonis nepārtraukti runāja par politiku un stāstīja, kā viņš būtu rīkojies, ja būtu bijis zemkopības ministra vietā. Man bija pieklājīgi jāklusās, jo bija svarīgi, lai viņš gūtu pozitīvu iespaidu no manis un pierunātu arī citus rīt apmeklēt baznīcu.

Kad beidzot nonācām mācītāja muižā, vecais mācītājs mani laipni saņēma un tūdaļ aicināja pie cienmātiņas sagatavotā vakariņu galda. Pēc brīža mācītājs izņēma no skapja degvīna pudeli un ielēja katram no mums mazu glāzīti, jo tas — tā viņš paskaidroja — uzlabojot gremošanu. Pēc tam viņš pudeli ielika atpakaļ skapī un rūpīgi aizslēdza tā durvis. Cīnīdamies ar paģirām pēc vakardienas, noriju degvīna glāzīti vienā rāvienā un pēc tam ilgi un žēli raudzījos uz skapja durvīm, bet tās vairs neatvērās.

Pie vakariņu galda vecais mācītājs sāka šķendēties par mūsu dienu gauŗām samaitāto jaunatni, kas jūsmojot tikai par rupjo un varmācīgo sportu, piemēram, par boksu, kur daudzot viens otru dūrēm, par futbolu, kur spārdoties kājām, u.t.t. Tas novedīšot cilvēci postā. Kad viņš studējis, tad jau arī jaunatne jūsmojusi par sportu, bet par tādu, kas attīsta domāšanas spējas, piemēram, spēlējusi šachu. Mūsu dienu jaunatne kaut ko tādu vairs neprotot. Es sāku protestēt un visiem spēkiem aizstāvēju mūsu dienu jaunatni. Tad viņš pastāstīja, ka no tiem teoloģijas studentiem, kas pie viņa bijuši sprediķot, neviens nesot pratis šachu spēlēt, beigās noprasīdams: „Un kā ir ar jums? Arī jūs droši vien neprotat!”

Jutu, ka man jāaizstāv mūsu dienu jaunatnes gods. Tāpēc, kaut arī nebiju nekāds lielais šacha meistars, atbildēju noteikti: „Zināms, ka protu!”

Vecais mācītājs manāmi atplauka un teica, ka tas ir jauki. Viņa apkaimē šachu protot spēlēt tikai vēl veterinārārsts, bet tas dzīvojot kādus 10 km no mācītājmuiŗas, un nekad nevarot būt drošs, ka viņu satiksot mājās, jo viņš bieŗi braucot apciemot kādu slimu govī vai cūku.

Pēc vakariņām tūdaļ parādījās šacha galdiņš ar visām figūrām,

kuŗas mācītājs ar lielu mīlestību nolika katru savā vietā. Nu man vajadzēja parādīt, ka tiešām protu šachu spēlēt. Man iesāvās prātā traka doma — pamēģināt pretinieku sakaut ar tā saukto „bērna gambitu”, t.i., ar nedaudziem vilcieniem, tikai bija jāatrod, kā rīkoties, lai viņš šo nodomu nepamana. Izložējot dabūju baltos kauliņus un iesāku spēli ar parasto bandinieka gājienu: e2—e4. Jau pie pirmā vilciena pamanīju, ka mans pretinieks ļoti uzmanīgi vēro, kuŗā šacha galdiņa daļā es skatos, un pats tad koncentrēja savus skatienus turpat. Tā bija gudra taktika, lai uzminētu manu nākamo gājienu. Tāpēc es rūpīgi izvairījos skatīties uz tām figūrām, kuŗas biju nodomājis bīdīt. Ar šādu rīcību man tiešām izdevās novērst pretinieka uzmanību un jau ar ceturto vilcienu iedot viņam matu, parādot, ka arī mūsu dienu jaunatne kaut ko spēj.

Izrādījās tomēr, ka tā bija lielākā dumjība, ko varēju izdarīt. Vecais mācītājs bija nevien pārsteigts, bet arī stipri satriekts par šādu iznākumu. Protams, viņš gribēja spēlēt vēl vienu partiju, bet bija zaudējis ticību savām spējām. Un tā viņš paspēlēja vēl un vēl, un vēl... Manas tīši izdarītās kļūdas, lai tiktu no spēles vaļā, viņš nepieņēma, un, kad viņš beidzot ielika man matu, pulkstenis jau rādīja trešo rīta stundu. No spēles aizrautības atjēdzies, vecais mācītājs noteica:

— Nē, ja esmu tik ilgi bijis augšā, šodien uz baznīcu nevaru iet. Bet gadās jau, ka es šad un tad savas vājās veselības dēļ neierodos uz dievkalpojumu. Tādos gadījumos pērminderis liek draudzei nodziedāt kādu garīgu dziesmu, nolasa pats kādu lūgšanu, un baznīcēni iet mājās. Gan jau viņš visu izkārtos arī šodien. Neņemiet ļaunā, ka es arī nebūšu kopā ar jums brokastīs. Šeit, ēdamistabā, būs brokastīm klāts galds. Paēdiet viens pats un ejiet vien, ceļu uz baznīcu jau atradīsiet.

Atvadīdamies es apsolīju, ka kopā ar pērminderi izdarīsim visu, kā vajadzīgs. Patiesībā es biju pat priecīgs, ka mācītājs, kas vienīgais spēja manu sprediķi lietišķi novērtēt, nebūs klāt, jo apzinājos, ka mans priekšnesums būs šoreiz ļoti vājš. Biju bezgala noguris, jo arī divas iepriekšējās naktis nebiju kārtīgi gulējis. Modinātāja pulksteņa man nebija, un tagad vairs nevarēju to meklēt pa visu māju. Ierādītajā guļamistabā nonācis, sāku sevi hipnotizēt, atkārtodams pirms iemigšanas neskaitāmas reizes: Man jāpamostas pulksten astoņos!... Jāpamostas astoņos!... Jāpamostas...!

Ar šiem vārdiem arī iemigu. Gulēju kā nosists. Bet, kad pēkšņi pamodos, pulkstenis jau bija pusdeviņi. Dievkalpojumam vajadzēja sākties deviņos. Ātri apģērbos un nolēmu brokastis nemaz neēst. Ar šo

apņēmību devos ceļā. Bet, kad biju jau gandrīz izgājis cauri ēdamistabai, man pēkšņi nāsīs iesitās burvīga smarža. Paskatījos uz galdu — kā tad! Tās bija žāvētās Kurzemes desiņas, ko es tik ļoti mīlēju. Mute man piepildījās siekalām. Ko lai nu dara?!... Kārdinājums milzīgs, bet laika nav. Pēkšņi pamanīju uz viena krēsla avīzi, paķēru to, ievīstīju tanī pāris desiņu, iebāzu kabatā un devos ceļā, sak, ja paliks laiks, apēdišu baznīcas ģērbkambarī.

Ceļš uz baznīcu veda caur ciemu. Ciems jau nebija liels, bet kas tanī bija suņu!... Nebiju vēl nekur tālu ticis, kad jau vairāki man sekoja. Sākumā nesapratu, kāpēc tas tā, bet tad pamanīju, ka suņu deguni pacelti tieši virzienā uz to pusi, kur man kabatā atradās smaržīgās desiņas. Kļuvu nelaimīgs. Ko gan domās par mani tie, kas tagad iet uz baznīcu, redz mani kopā ar suņiem un pēc tam ieraudzīs, ka es esmu šīs dienas sprediķa teicējs? Uzmanīgi lūkojos apkārt un, kad man šķita, ka neviens uz mani neskatās, mēģināju iespert sunim, kas bija pienācis vistuvāk, bet tas neko nelīdzēja, jo viņa vietā tūdaļ stājās cits. Nosvīdis un sanervozējis nonācu pie baznīcas un devos tanī pa pakaļdurtiņām, kas veda tieši ģērbkambarī. Tur izdzirdu, ka draudze baznīcā jau dzied. Biju priecīgs, jo domāju, ka tagad pērminderis nolasīs lūgšanu, dievkalpojums beigsies un man nemaz nevajadzēs sprediķi teikt. Taču drošības dēļ nosēdos pie galdiņa, izņēmu no kabatas sprediķa lapas un sāku lasīt pirmās rindas, lai kaut cik tās iegaumētu.

Pēkšņi atvērās baznīcas durvis, ienāca pērminderis, apsveicinājās ar mani, apjautājās par mācītāju un teica, ka nupat dziesma ejot uz beigām un man tūdaļ jānākot baznīcā.

Apmulsu kā triekas ķerts. Lēniem soļiem gāju baznīcā un domāju, ko man tagad darīt? Dievkalpojumu vadīt? Man taču vēl nebija jēgas, kā tas jādara. Ātrumā nolēmu, ka esmu ieradies tikai, lai teiktu sprediķi, un tāpēc nelikos ne zinīs par dievkalpojumu. Lēniem soļiem, svinīgi devos uz kanceļi un kāpu augšā, jo toreiz man nebija ne jausmas, ka tādiem kā man sprediķis jāsaka no īpašas katedras, kas novietota baznīcā. Jādomā, ka sakarā ar šo izrīcību sanākušie baznīcēni ar lielām acīm izbrīnā noraudzījās manī, bet es to toreiz sapratu tā, ka esmu ieguvis uzmanību ar savu svinīgo stāju. Aplaidis acis visapkārt, izsaucos: „Miļā draudze!” un tvēru kabatā pēc sava sprediķa, lai to nolasītu, bet — kabata bija tukša! Biju sprediķi atstājis ģērbkambarī uz galda! Ko tagad darīt? Skriet pakaļ sprediķim taču nevarēja. Nolēmu teikt tos teikumus, ko atcerējos, pielikt kādus klāt, cik nu tos ātrumā varēs sadomāt, un tad nobeigt ātrāk, nekā tas bija pa-

redzēts. Kas gan par to, ka jaunam iesācējam pirmais mēģinājums neizdodas?

Pateicu pirmo pusi no sava sprediķa pirmā teikuma un uz mirkli apstājos. Atbalss no baznīcas sienām atnesa manus vārdus atpakaļ, un es izjutu tajos zināmu baiļu pieskaņu. Teicu teikuma otro daļu, bet tās atbalsī jau bija noteikti dzirdamas bailes. Un ar katru nākamo teikumu baiļu pieskaņa augtin auga. Jutu, ka sāku drebēt . . .

Tā cīnīdamies, pēkšņi manīju, ka kāds grābstās ap manu kabatu, kuŗā bija līdzpaņemtās desīņas. Šausmās iedomājos, ka nu ir kāds suns iekļuvis baznīcā. Izmisumā teicu dažus vārdus ar lielu uzsvaru un tanī pašā laikā spēru sunim ar kāju.

Ak, šausmas! Lejup novēlās pērminderis ar mana sprediķa lapām rokā. Apkārt saskrēja baznīcēni, lai viņam palīdzētu. Uz mani neviens vairs neskatījās. Izmantodams šo brīdi, nemanīti izlavījos ārā no baznīcas un ātrā solī devos uz staciju.

Ceļā atpakaļ uz Rīgu man atkal nosēdās pretim divas daiļas meitenes, bet biju tā satricēts, ka uz viņu paslepeno acu valodu nespēju atbildēt — laikam vienīgo reizi mūžā. Jūklis, kas griezās man pa galvu, pamazām norima. Saprātu, ka pērminderis, redzēdams manas bailes un stostīšanos, bija aptvēris, ka nebūs labi. Viņš bija sameklējis ģērbkambarī atstāto sprediķa tekstu un, gribēdams to neuzkrītoši padot, drusku pakāpies un piebikstījis man pie sāniem.

Rīgā nonācis, devos tieši uz Universitāti, lai iesniegtu lūgumu mani pārcelt no Teoloģijas fakultātes uz Lauksaimniecības fakultāti — pirms pienāk ziņa par manu izgāšanos. Pārcelšanu arī izdevās laikā nokārtot. Un tā man bija jāgatavojas darbam sešas dienas nedēļā iecerētās vienas dienas vietā.

*

Lasītājs vēlreiz jābrīdina, ka viss šinī nodaļā stāstītais ir tikai — anekdote. Ja kāds jums to mēģina iestāstīt par patiesību — neticiet!

Istenība par maniem studenta gadiem sāksies tikai nākamajā nodaļā. Lūdzu lasītāju man piedot, ka esmu veltī paņēmis viņa laiku un izmantojis viņa uzmanību.

VII. Jaunā studenta raibie gadi

Pēc kaŗadienesta Latvijas armijā, 1921. gada rudenī sākās manas studiju gaitas Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātē. Tas nozīmēja uzsākt pilnīgi jaunu dzīves veidu visai sarežģītos apstākļos.

Vispirms bija vajadzīgs laiks, lai iepazītos ar studiju darba kārtību, jo studēt lauksaimniecību nozīmēja ne tikai iet un klausīties lekcijas, bet arī veikt praktiskos darbus dažādās laboratorijās, pie kam dažās no tām bija jāgaida rindā, kamēr varēja tanīs iekļūt. Šinī ziņā man veicās labi, jo es Rīgā noīrēju pusi no istabas, kuŗā bija apmeties mans brālēns Koļa, kas studēja tanī pašā fakultatē jau otro gadu. Sekojot viņa padomiem, ātri iekļāvos fakultātes darbos un tādā kārtā ietaupīju daudz laika.

Tomēr mana studenta dzīve bija daudz grūtāka nekā manam brālēnam. Rudenī, iebraucot Rīgā, viņš atveda sev līdz no tēva lielās saimniecības daudz dažādu produktu un arī savu tiesu naudas, lai varētu mierīgi nodoties studijām. Man tādas laimes nebija. Kā jau V nodaļā pastāstīju, mans tēvs tikai nesen bija kļuvis par „jaunsaimnieku”, kam ienākumi bija mazi, bet vajadzība pēc kapitāla ieguldījumiem liela, lai sagādātu visus vajadzīgos darba rīkus. Tā, piemēram, viņam bija tikai viens zirgs, bet vajadzīgi bija divi, lai visus lauku darbus varētu kārtīgi veikt. Šinī rudenī viņš griezās pie manis pēc padoma, kā viņš varētu tikt pie otra zirga. Tā kā biju jau paspējis iepazīties ar kooperācijas darbiniekiem, tad gājām abi uz Krājaisdevu sabiedrību „Klints” un tur aizņēmāmies vajadzīgo summu pret vekseli, kuŗu parakstījām abi, un pēc tam tepat Rīgā nopirkām viņam zirgu. Pie šādiem apstākļiem, protams, dabūt naudu studijām no tēva nebija nekādas izredzes. Bet vajadzība pēc naudas bija liela. Vispirms jau bija jāsamaksā Universitātei lekciju nauda. Kā to lai izdara, ja gandrīz nav ne graša kabatā? Par laimi uzzināju, ka Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes dekāns ir doc. Jānis Kārk-

liņš, mana laika inspektors Jēkabpils tirdzniecības skolā. Aizgāju pie viņa, izstāstīju savas grūtības un lūdzu viņa atbalstu. Viņš uzrakstīja man savu atsaukumi, ko pievienoju lūgumam, lai pirmajā semestrī Universitāte atbrīvo mani no lekciju naudas. Atbrīvojumu saņēmu, un tas nāca īstā laikā. Bet tālāk? No kā lai pārtieku pa studiju laiku?

Griezos pie Viļa Siliņa. Viņš mani jau pazina no maniem rakstiem žurnālā *Kopdarbība* un sākot ar 1921. gada rudeni ieskaitīja mani C.s. „Konzums” Kopdarbības nodaļā kā ārpusštata „instruktoru-līdzstrādnieku”, kas nozīmēja to, ka gadījumos, kad man un Kopdarbības nodaļai tas bija parocīgi, es izdarīju revīzijas atsevišķās patērētāju biedrībās vai arī apmeklēju tās, lai pilnā biedru sapulcē nolasītu kādu referātu. Pēc katra šāda brauciena es atkal dažas nedēļas mierīgi varēju nodoties studijām. Bez tam turpināju arī gatavot žurnālam *Kopdarbība* rakstus, par kuņiem saņēmu zināmu honorāru. Un tā es vilkos cauri saviem pirmajiem studiju gadiem.

Kad biju uzsācis darboties par kooperatīvu instruktoru Latvijā, reiz nokļuvi kāda kooperatīva biedru sapulcē, kas bija ļoti dzīva. Tanī atskanēja daudzas kritiskas balsis par valdes darbību. Biju sagaidījis, ka valdes priekšsēdis ar stingrām un noteiktām atbildēm aplusinās „balamutes”. Tāpēc jutos vairāk nekā pārsteigts, kad viņš, gluži otrādi, ar lielu sirsniību uzklausīja kritizētājus, ar jautājumiem vēl uzmodināja viņus un dažus no viņiem pat lūdza katrā ziņā tuvākās dienās atnākt kooperatīvā, lai pārrunas turpinātu. Man šķita, ka šis priekšsēdis nebija savu uzdevumu augstumos. Tāpēc pēc sapulces raudzīju pats ar viņu izrunāties. Un tas, ko viņš man toreiz teica, bija vērtīgākais, ko esmu dzīves skolā mācījies.

Viņš sacīja, ka visbīstamākie kooperatīvam esot biedri, kas slavējot valdi. Tie ne tikai iežūžojot valdi pašapmierinātībā un laiskumā, bet ļoti bieži tiem esot kādi savtīgi nodomi, kādēļ tā darot. Tāpēc no šiem biedriem esot jāuzmanās visvairāk. Viņš pats pēc katras sapulces visā klusībā rūpīgi pārbaudot, vai slavinātājiem neesot pienācis kāda maksājuma termiņš, kuŗu tie gribētu bez nomaksas pagarināt, vai arī viņiem neesot padomā meklēt valdes labvēlību kādā citā kooperatīvam neizdevīgā lietā.

Pavisam cita veida cilvēki esot kritizētāji. Viņu lielais vairums arvien gribot savam kooperatīvam tikai labu, bet vienkāršu cilvēku izteiksmes veids brīžiem esot jūtu pārpildīts, nesavaldīgs un ass, ko viegli pārprast un noturēt par ļaunumu. Nevarot jau no katra prasīt, lai viņam būtu diplomāta saldaizteiksmes veids. No otras puses,

nekādi uzlabojumi nekad nevarot rasties, ja veikto darbu nekritizējot. Protams, daudz kritikas rodoties vienkāršu pārpratumu dēļ. Mierīgās sarunās varot šos pārpratumus viegli noskaidrot. Ar katru šādu noskaidrojumu kooperatīvs iegūstot vienu patiesu atbalstītāju vairāk, kamēr šādu kritizētāju „atsēdināšana” ne tikai nenoskaidrojot nekā, bet radot kooperatīvam ienaidniekus. Bez tam, arī skaidrojot pārpratumus, rodoties jaunas idejas par kooperatīva darbības uzlabošanu nākotnē. Tāpēc katra kooperatīva lielākā nelaime esot, ja tā vadītāji kļūstot alerģiski pret kritiku.

Visi kritizētāju minētie fakti un tāpat arī viņu vēlmes, kas aiz teiktā slēpjas, esot rūpīgi savācamas un pārbaudāmas, taču ne tik daudz lai sameklētu vainīgo — dažreiz, diemžēl, arī tas esot vajadzīgs —, bet gan vispirmā kārtā, lai meklētu idejas, kā kooperatīva darbību nākotnē uzlabot. Un, ja tā darot, tad pat no nepamatotas kritikas brīžam varot iegūt ļoti daudz. Kritika esot zelts, teica šis piedzīvojušais vīrs, pie kam kritizētāji šo zeltu atdodot par brīvu, un tāpēc to tik bieži neviens negribot ņemt pretim.

Patiešām, ja rūpīgi pārbauda sekmīgo kooperatīvo organizāciju panākumu iemeslus, tad redz, ka tie meklējami prasmē pozitīvi izmantot kritiku un smelties no tās jaunas idejas.

Tikko teiktam līdzīgu domu atradu vēlāk arī sekojošajā anekdotē.

Reiz viens mācītājs braucis no Eiropas uz Ameriku ar preču kuģi kā šī kuģa rēderejas viesis. Kad kuģis tuvojies Amerikas krastam, kuģa kapteinis pie pusdienu galda iejautājies mācītājam, kā viņam patīcis šis brauciens? Mācītājs teicis, ka ceļojums visumā bijis patīkams, ja neskaita dažus sīkumus. Kapteinis jautājis tālāk, kas tad tie bijuši par „sīkumiem”, kas mācītājam nepatikuši? Mācītājs atzinies, ka tas bijis matrožu izrīcības veids. Protams, matroži bijuši ļoti čakli un pieklājīgi pret viņu, bet, veidami savu darbu, neganti lamājušies. Uz to kapteinis atbildējis:

— Mācītāja kungs, lūdzu ņemiet vērā, ka tik ilgi, kamēr matroži lamājas, viss uz kuģa rit kārtīgi un pasažieri var justies pilnīgi droši. Bet, ja matroži kādreiz pārtrauc lamāšanos, metas ceļos un piesauc Dievu, tad pasažieriem jāsteidzas laivās, jo kuģis nav vairs glābjams un drīz nogrims.

Kaut gan kooperatīvu instruktora un revidenta darbs bija interesants un diezgan ienesīgs, tad tomēr bieži vien bija grūti tam atrast laiku, jo par savu galveno nodarbību toreiz uzskatīju studijas. Jau

minēju šīs nodaļas sākumā, ka nepārtrauktu darbošanos prasīja laboratorijas un dažādie praktiskie vingrinājumi. Tie bieži vien kavēja izdarīt izbraukumus uz revīzijām, lai atkal ko nopelnītu. Reiz nonācu tādās grūtībās, ka burtiski nebija ko ēst. Sapņodams par riecieni maizes, pēkšņi atcerējos kādu sarunu, ko dzirdēju, būdams par rakstvedi Armijas saimniecības pārvaldē. Uz nodaļu, kurā strādāju, bija atnācis pārvaldei pakļautās maiznīcas priekšnieks, kas bija kaŗa ierēdnis. Manas nodaļas priekšnieks viņam jautāja, kā viņi maiznīcā apkaŗo ņurkas. Maiznīcas priekšnieks paskaidroja, ka to izdarot ļoti vienkārši. Katrs maiznīcā nodarbinātais kareivis saņemot puskekuli rupjās rudzu maizes par katru nosīstu ņurku. Rezultāts esot tas, ka ņurku neesot.

Šis gadījums man nelika mieru, līdz beidzot sameklēju tālrūni, piezvanīju uz Armijas saimniecības pārvaldes maiznīcu un dabūju pie tālrūņa priekšnieku. Viņš mani atcerējās tīri labi. Atgādināju viņam paskaidrojumu par ņurku iznīdēšanu un tad lūdzu, vai es nevarētu no viņa izlūgties vienu kekuli maizes. Tās divas ņurkas, kas maiznīcai pienākas no manas puses, tās es nosītišu pie pirmās izdevības. Viņš noprasīja, vai es runājot nopietni jeb vai tikai jokojot? Atbildēju, ka runāju ļoti nopietni, jo maize aptrūkusi, bet nodarbības Universitātē šobrīd neļauj nodoties naudas pelnīšanai. Labi, viņš teica, lai gaidot viņu pie Galvenā pasta kantoŗa, kur viņš pēc darba nākšot gaŗām. Tā es ieguvu veselu kekuli gaŗšīgas maizes!... Bet, diemžēl, tās divas ņurkas gan netiku nosītis. Un tagad, pēc vairāk nekā 50 gadiem, no tām divām nenosīstām ņurkām būs savairojies tāds ņurku daudzums, ka man bail, vai es šo savu parādu spēšu atlīdzināt, ja kādreiz būs jāatgriežas Latvijā.

Kādu citu reizi sēdējām abi ar brālēnu un sapņojām, cik būtu bijis jauki, ja varētu reiz atkal tā kārtīgi paēst pankūkas. Bet kā lai pie tām tiek, ja nav mums nedz materiāla, no kā pankūkas cep, nedz arī naudas? Pamazām atradām izeju. Tanī laikā studēja vairākas turīgas saimniekmeitas no mūsu un apkārtnes pagastiem. Mēs ņēmām palīgā tās. Griezāmies pie vienas un uzaicinājām viņu pie mums uz pankūku vakaru, un, kad viņa bija gatava nācēja, atzināmies viņai, ka mums viss ir, kas vajadzīgs pankūkām, bet trūkst vienīgi tikai miltu. Viņa apsolījās paņemt miltus līdz. Otrai, kad tā bija gatava nācēja, ņēlojāmies, ka mums viss ir, bet trūkst vienīgi tikai tauki cepšanai. Viņa apsolījās paņemt tos līdz. Tā īsā laikā bija viss nepieciešamais materiāls sarunāts, un mūsu iecerētais pankūku vakars noorganizēts. Tas

pagāja jautri. Bet otru reizi gan mēs vairs neiedrošinājāmies tādu rīkot.

Manam brālēnam Koļam bija jau sava izraudzīta meitene, kas pēc dažiem gadiem kļuva viņa sieva, bet man tādas vēl nebija. Jāatzīstas, ka sakarā ar to vientulības sajūta bija diezgan liela. Viena no meitenēm, kas apgrozījās mūsu aprindās un arī studēja lauksaimniecību, man tīri labi iepatikās, un vienu reizi, kad bijām divi vien, es tā nopietni apjautājos, vai arī mums abiem nederētu saistīt mūsu turpmāko dzīvi vienam ar otru. Viņa nopietni paraudzījās manī un jautāja: „Vai tu varēsi mani uzturēt?” Saprātu viņas viedokli sava dzīves drauga izvēlē. Tas man nepatika, jo pēc mana ieskata abiem dzīves draugiem ir aktīvi jāpiedalās savas kopīgās dzīves veidošanā. Tāpēc saņēmu nopietnu seju un atbildēju: „Mīļā, es taču biju domājis, ka tu pēc studiju beigšanas strādāsi un uzturēsi mani.” Ar to mūsu saruna par šo tematu izbeidzās. No tā brīža es atzinu, ka jābūt uzmanīgam, lai tiešām nedabūtu šādu sievu. Nolēmu apprecēties, kamēr neesmu beidzis studijas un iekārtojies darbā, jo tad ir mazākas izredzes sasaistīties ar sievu, kas meklē uzturētāju. Tā arī vēlāk izdarīju.

Jā, izvēlēties sev sievu nav viegli. Tautā gan bieži dzirdami labi padomi, kā tas jā dara. Piemēram, vecos laikos Rīgā mēdza teikt, ka nav ieteicams precēt šuvēju, jo tā esot paradusi arvienu teikt: „Lūdzu, pienāciet rīt!” Citi teica, ka neesot ērti apprecēt arī zobārsti, jo viņa esot paradusi teikt: „Lūdzu, nākošais!” Turpretim esot patīkami, ja apprecot skolotāju, jo viņa mēdzot allaž teikt: „Lūdzu, atkārtojiet!” Kaut gan visi šie padomi izklausās ļoti prātīgi, es tomēr, kā to redzēsim vēlāk, tiem nesekoju.

Studiju darbs man pirmajā gadā veicās tīri labi. Daži praktiskie darbi, piemēram bioloģijā, bija iekārtoti tā, ka pētījamo objektu studentam vajadzēja uzzīmēt. Tā kā skolā man zīmēšana padevās labi, tad varēju izgatavot zīmējumus arī dažam labam kolēģim un tā iegūt sev jaunus draugus. Labi veicās arī ar ķīmiskām analizēm.

Zīmējoties uz fakultātes mācības spēkiem, jāsaka, ka bija liela starpība starp viņu lekcijām. Vienā galā bija prof. Arnolds Bušmanis ar daudziem patstāvīgiem pētījumiem un tik kompaktām lekcijām, ka taņīs nebija neviena lieka vārda, nerunājot jau nemaz par liekiem teikumiem. Tāpēc rakstīt piezīmes viņa lekcijās bija ļoti grūti. Otrā galā bija tādi mācības spēki, kas runāja bez apstājas, bet teiktajā bija grūti ātrast kaut ko tādu, ko derētu pierakstīt.

Latvijas kooperatīvu kongresu padomē 1921. g. 3. decembrī bija

sapulcējušies grupa studentu no dažādām fakultātēm un nodibināja Latvijas Universitātes studentu kooperācijas veicināšanas biedrību, kuŗas mērķis bija: a) pulcināt ap sevi un vienot Latvijas Universitātes studentus, kas piekrīt kooperācijas idejai; b) kopējā pašizglītības ceļā savos biedros izkopt un izveidot kooperācijas pasaules uzskatu; c) izplatīt kooperācijas ideju un vispār veicināt kooperācijas kustību un d) sniegt saviem biedriem morālisku un materiālu atbalstu.

Biedrība sāka darboties jau nākamajā, 1922. gadā, sarīkojot publiskus priekšlasījumus par kooperāciju. Biedru skaits gan nebija liels — diezin vai kādu gadu tas daudz pārsniedza 20 —, bet biedri bija ļoti aktīvi. Vēl, varbūt, var piezīmēt, ka ap 1925. gadu Latvijas centrālās kooperatīvās organizācijas nodarbināja 66 studentus, bet tikai 11 no tiem bija minētās studentu biedrības biedri.

Jau savas darbības sākuma gados Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte ievada savā programmā arī lekcijas par kooperāciju, bet šis priekšmets bija uzticēts docentam, kas pats nepiedalījās kooperācijas kustībā un bija vāji informēts kooperācijas jautājumos. Sakarā ar to Studentu kooperācijas veicināšanas biedrība nolēma, ka visiem tās biedriem jāiet klausīties šis priekšmets. Ja mana atmiņa mani neviļ, tas notika 1923. gada rudenī. Latvijas Universitātē pastāvēja tāda kārtība, ka studenti varēja pierakstīties arī uz citu fakultāšu priekšmetiem. Šos priekšmetus tad ierakstīja studenta studiju grāmatiņā un attiecīgo priekšmetu pasniedzējiem bija grāmatiņā jāparakstās, ka students uz viņa lekcijām ir pieteicies. Pēc pirmās lekcijas kooperācijā minētā gada rudenī visi Studentu kooperācijas veicināšanas biedrības biedri pasniedza docentam savas lekciju grāmatiņas, lai dabūtu viņa parakstu. Paskatījies manā lekciju grāmatiņā, docents teica: „Kāda jums savāda lekciju grāmatiņa!” Atbildēju, ka mums Lauksaimniecības fakultātē visiem ir tādas grāmatiņas. Pēc manis sekoja lekciju grāmatiņas no Architektūras, Ķīmijas, Mēchanikas un pat Teoloģijas fakultātes. Mēs kārtīgi apmeklējām lekcijas, piedalījāmies seminārā un pastāvīgi apgrūtinājām docentu ar nepatīkamiem jautājumiem un norādījumiem uz faktiem, kas bija pretrunā ar viņa teikto. Rezultāts bija tas, ka viņš, sākot ar nākamo mācības gadu, atteicās no kooperācijas pasniegšanas un fakultāte uzticēja šo priekšmetu vienam no lektoriem, kam kooperācijas kustība arī bija sveša. Mēs turpinājām piedalīties viņa lekcijās un seminārā ar saviem jautājumiem. Atceros, ka 1924/25. mācības gadā es pieteicu kooperācijas semināram referātu „Kooperatīvā kāpostu skābēšana”.

Auditorijā atskanēja smiekli, un lektors man jautāja: „Vai tas ir nopietni vai pa jokam?” Atbildēju, ka tas taču viņam būtu jāzina. Viņam, protams, nebija ne jausmas, ka tādi kooperatīvi pastāvēja Vācijā. Mans nolasītais referāts ar tādu pašu virsrakstu ir iespiests žurnāla *Kopdarbība* 1925. gada 5. numurā.

Tā tas turpinājās, līdz 1928/29. mācības gadā kooperācijas teoriju sāka lasīt prof. V. Kosinskis un vēl dažus gadus vēlāk prof. Eduards Balodis, kas nāca no kooperatīvām aprindām un kooperāciju labi pārzināja.

Vasarās, kas sekoja maniem diviem pirmajiem studiju gadiem, strādāju Saikavas pagasta Viesābos pie tēva par puisi, protams, bez algas, tikai par uzturu. Mana privilēģija tomēr bija tāda, ka šad un tad, kad C. s. „Konzums” Kopdarbības nodaļai bija nepieciešams izdarīt revīziju kādā patērētāju biedrībā, es uz dažām dienām no lauku darbiem pazudu, lai nopelnītu sev nelielu kabatas naudu nākamā gada studijām.

Jāatzīmē, ka manu līdzdalību vienkāršos lauku darbos ne tuvu ne akceptēja visi sabiedrības locekļi. Atceros kādu dienu, kad mēs abi ar tēvu vedām mēslus uz tīrumu. Taisni tad, kad es ar piekrautu mēslu vezumu izbraucu uz ceļa, kas gāja gar tēva māju, tur parādījās līnijdroška ar vairākiem jaunekļiem korporāciju cepurēs. Viņu vedējs norādīja ar pātagu uz manu pusi un teica: „Paraugaities, kā strādā students!” Skaļa atbilde bija: „Tas jau ir sūdu vedējs un nevis students.”

Vēl labi atceros to dienu, kad pēc nostrādātas vasaras atkal taisījos braukt uz Rīgu, lai turpinātu studijas. Tēvs nāca ar priekšlikumu, lai es palieku vēl kādu nedēļu, jo nupat esot jāņem laukā diķī iemērktie līni un esot arī citi steidzami darbi. Paskaidroju, ka tas, diemžēl, man nav iespējams. Man jātiek Rīgā laikus, lai tūdaļ no rudens iekļūtu laboratorijā. Ja vienu nedēļu nokavēšu, tas man var maksāt pāris mēnešu, lai tiktu pie saviem praktiskajiem darbiem. Pēc tam tēvs man jautāja, vai man esot nauda studijām. Teicu, ka esmu iekrājis, lai iznāktu lekciju naudai un pārtikai kādiem pāris mēnešiem. Tēvs smagi nopūtās un teica, ka viņš gan, diemžēl, esot tukšs no naudas. Man nekā cits neatlika, kā atvērt maku un labu tiesu no iekrātās naudas atstāt tēvam. Protams, māte man toties iedeva līdz pāris kukuļu rudzu maizes, biezpienu, sviestu un kādu gabaliņu žāvēta šķiņķa.

Otrais studiju gads atšķīrās no pirmā ar to, ka tagad bija jāgatavojas uz pārbaudījumiem tajos priekšmetos, kuŗos lekcijas biju noklausījis pirmajā studiju gadā. Tās bija galvenokārt dabaszinātnes (zoolo-

Lauksaimniecības fakultātes ēka Kronvalda bulvārī 1 un tās aula. Šai ēkā fakultāte atradās no 1922—1938. gadam

ģija, botanika, mineraloģija u.c.), un bija jāmacās kopā ar dabaszinātņu studentiem. Tas nozīmēja, ka bija jāpatērē daudz laika, lai iegūtu arī tādas zināšanas, ar kužām agronomam savā darbā neiznāk sastapties (piemēram, vārdes anatomija). Bet viss tas tomēr prasīja daudz laika.

Par Lauksaimniecības fakultātes mācības spēkiem tautā klīst daudzas anekdotes. Sevišķi daudz nostāstu ir par prof. A. Kirchenšteinu, un mana pārlicība ir tāda, ka vairums nostāstu par viņu attēlo pa-

tiesus notikumus un nebūt nav anekdotes. Jāatzīstas, ka arī man pašam ar viņu ir bijušas saskares, kuŗas atstāstot, rodas iespaids, ka tās ir anekdotes un nevis patiesi notikumi. Lai mani vārdi neizklausītos kā tukšs apgalvojums, atstāstīšu šeit vienu no saviem patiesiem piedzīvojumiem ar prof. A. Kirchenšteinu.

Gadu, kad tas notika, vairs neatceros. Šķiet, ka tas varēja būt ap 1925. gadu vai drusku agrāk. Biju tikko beidzis praktiskos darbus piensaimniecības baktērioloģijā, izdarījis pārbaudes analīzi un iegājis pie prof. Kirchenšteina, lai dabūtu praktisko darbu ieskaitījumu. Izskatījis manu pasniegto analīzes protokolu, profesors tur neatrada neko, pret ko varētu iebilst. Padomājīs brīdi, viņš jautāja:

— Ko jūs darītu, ja gribētu ilgāk saglabāt sviestu?

— Piejauktu tam sāli, — atbildēju.

— To katrs zina! Vēl ko?

— Uzglabātu pie zemas temperatūras.

— Tā veca lieta! Vēl ko?

Vairāk man nebija ko atbildēt. Un profesors pats teica:

— Ir vēl viens jauns paņēmiens, kas aprakstīts vienā franču žurnālā, un arī es savā lekcijā teicu, ka sviestu skalo ar piena sūkalām. Tās satur pienskābi, kas kavē baktēriju attīstību.

Paskaidrojīs to, profesors manā lekciju grāmatiņā ierakstīja, ka praktiskie darbi piensaimniecības baktērioloģijā ieskaitīti.

Pēc tam es steidzīgi sagatavojos pārbaudījumam šinī priekšmetā un, kad uz to ierados, satiku savu studiju biedru Miervaldi Rēvaldu, kas bija atnācis tādos pašos nolūkos. Kad tuvojāmies profesora kabineta durvīm, dzirdējām, ka kabinetā notiek sarunas. Acīm redzot, kāds tur jau eksāminējās. Mēs koridorā mierīgi gaidījām, kad pārbaudījums beigsies. Pēkšņi izdzirdām, ka profesora balss pieaug skaļumā. Steigšus paslēpāmies kādā tukšā istabā otrā pusē koridoram un caur durvju šķirbu vērojām, kas notiks tālāk. Kabineta durvis strauji atsprāga, izskrēja neliela auguma studente un steidzās pa koridoru uz izeju. Bārdamies viņai pakaļ devās profesors, pavadīja viņu līdz izejas durvīm un tad satraukts soļoja atpakaļ uz savu kabinetu.

Rēvalds domāja, ka tagad nav gudri iet un eksāminēties, jo profesors ir noskaities. Es turpretim teicu:

— Taisni tagad! Vislabāk veicas eksāmenā tad, ja pirms tevis kāds izkritis. Ejam tūlīt!

Rēvalds šaubīdamies man sekoja, un mēs pieklauvējām pie profesora durvīm. Viņš mūs pieņēma ļoti satrauktā balsī:

— Ko tad jūs ? !

Mēs mierīgi paskaidrojām, ka vēlamies eksāminēties piensaimniecības baktērioloģijā. Viņš iesaucās:

— Eksāminēties ? ! . . . Kādi gan tagad studenti nenāk eksāminēties! Nupat te bija viena studente, kas studē veterinārmedicīnu. Es viņai jautāju, kā vairojas baktērijas. Viņa atbild, ka ar sporām. Es liku, lai viņa uzzīmē, kā tas notiek. Viņa uzzīmēja gaņu desu, kas bija domāta baktērija, un no tās bira sporas kā aitas spiras!

(Lasītājam, kam nav bijusi izdevība tuvāk iepazīties ar baktēriju dzīvi, jāpaskaidro, ka baktērijas vairojas ar dalīšanos: no vienas rodas divas. Sporas rodas tikai tad, kad baktērijām eksistences apstākļi kļūst nepanesami, bet tādā gadījumā no katras baktērijas rodas tikai viena spora, kas, iestājoties labvēlīgiem apstākļiem, atkal pārvēršas par baktēriju.)

— Un šādas dumjības, — profesors turpināja, — atkārtojas diendienā. Man viss tas pierakstīts, un kādu dienu es visas šīs dumjības, ko stāsta studenti, publicēšu. Jūs smejaties ? ! Bet vai jūs paši zināt labāk ? . . .

Tūdaļ sekoja jautājums Rēvaldam. Viņš zināja pareizo atbildi. Tad nāca jautājums man, un man arī veicās ar atbildi. Vēl sekoja kādi divi vai trīs jautājumi katram no mums. Profesors bija apmierināts ar mūsu atbildēm un prasīja, lai mēs dodam savas lekciju grāmatiņas. Atvēris tās, viņš uztraukts iesaucās:

— Ko jūs ar mani nerrojaties ! ? Jūs taču esat jau reiz eksāmenu nolikuši un tagad nākat no jauna ? ! . . .

— Nē! Mēs nebijām nolikuši . . . — mēģināju iebilst, bet uz to saņēmu atbildi:

— Te taču ir mans paraksts jūsu grāmatiņās, ka jūs esat nolikuši. Vai tad nu es savu parakstu nepazīstu ! ? . . .

— Piedodiet! Jūsu paraksts ir mikrobioloģijā, bet mēs šodien taču atnācām eksāminēties piensaimniecības baktērioloģijā, — paskaidroju es.

— Vai! Un es esmu jūs pa otram lāgam noeksāminējis mikrobioloģijā! Labi, ka jūs to vēl nebijāt aizmirsuši. Man ļoti žēl, bet man tomēr tagad vajaga jūs eksāminēt arī piensaimniecības baktērioloģijā.

Un tā sākās eksāminēšanās no jauna. Mums abiem ar Rēvaldu veicās ar atbildēm tīri labi. Un pēdējo jautājumu vajadzēja atbildēt man. Brītiņu padomājis, profesors jautāja:

— Ko jūs darītu, ja gribētu ilgāk saglabāt sviestu?

Es teicu, ka sviestam piejauktu sāli un ka glabātu to pie zemas temperatūras, bet profesors ar to nebija apmierināts. Un tad es teicu, ka ir vēl viens jauns paņēmieni: sviestu skalo ar piena sūkalām. Profesors pārsteigts jautāja:

— Kā jūs to zināt?

— To dzirdēju no jums, — atbildēju.

Ar to arī mūsu otrais pārbaudījums beidzās, un mēs abi ar Rēvaldu dabūjām labas atzīmes. Pēc tam profesors iesteidzās pie savas asistentes Niedras un labu laiciņu ar to sarunājās. Vēlāk mums asistente pastāstīja, ko teicis profesors. Vēl esot studenti, kas kārtīgi ejot uz viņa lekcijām. Vienā lekcijā viņš tikai gažām ejot esot pieminējis, ka sviestu varot ilgāk saglabāt, ja to skalojot piena sūkalās. Un tagad, eksāmenā, viens students to zinājis.

Jāatzīstas, ka tā bija likteņa ironija. Nevienas profesora lekcijas piensaimniecības baktērioloģijā netiku apmeklējis.

Vienu ziemu irēju istabu kopā ar savu draugu un kaimiņu no Saikavas pagasta, Voldemāru Gaigalu, kas toreiz studēja Inženierzinātņu fakultātē. Mēs sapratāmies un sadzīvojām ļoti labi. Kādu vakaru, pārnācis mājās, redzēju, ka pie mana drauga atnācis ciemos viens no viņa studiju biedriem. Mans draugs stādīja mani priekšā savam studiju biedram, paskaidrodams, ka es studējot lauksaimniecību. Studiju biedrs, sniegdams man roku, iesaucās:

— Ak tad man tas gods iepazīties ar cūkkopi ! ?

Atbildēju viņam: — Mūsu dienās savairojies tik daudz cūku, ka vajadzīgs arī daudz kopēju, lai tās apvaldītu.

Lai šo diskusiju piemirstu, bija jāliek galdā alus pudeles.

Kādu vakaru, viesojoties kopā ar dažām Praulienas pagasta studentēm un malkojot stiprākus padzērienus, man pēkšņi kļuva skaidrs, ka es galīgi neprotu dejot. Negribēju ierādīt, ka esmu tik „neaptēsts” puika, un tāpēc izlikos, ka arī šī nozare man nav sveša, un uzaicināju praulēnietes uz Saikavas zaļumballi, kas notiks nākamajā vasarā. Lai neizblamētos, tad to ziemu kopā ar savu istabas biedru Gaigalu apmeklējām danču kursus pie pazīstamā danču skolotāja Kauliņa Rīgā. Trenēties šinī mākslā man nebija viegli, bet tomēr tiku tik tālu, ka nākamās vasaras zaļumballē varēju praulēnietes izdancināt. Taču pēc tam drīz vien atkal izgāju no formas. Mana nelaime bija tā, ka pastāvīgi man jāucās kopā trīs taktis: mūzikas takts, dāmas sirds takts un mana paša sirds takts. Un rezultāts arvien iznāca tāds pats, kā ielaižot ziloni trauku veikalā.

VIII. Viļa Siliņa jubileja

Kā jau minēju V nodaļā, Vilis Siliņš bija redzamākais kooperācijas ideologs, varētu pat teikt — kooperācija dvēsele neatkarīgās Latvijas demokrātiskā posma laikā. Tāpēc domāju, ka būtu vietā dažos vārdos pastāstīt arī par viņa dzīves gaitām.

Vilis Siliņš ir dzimis 1874. gadā kā muižas īpašnieka dēls, beidzis Grīvas ģimnaziju un savu darbību kooperācijas laukā uzsācis 1901. gadā Ilūkstes Lauksaimniecības biedrībā „Grauds”. Sakarā ar piedalīšanos 1905. gada revolūcijā Vilis Siliņš bija spiests atstāt šo darba vietu un doties trimdā. Viņš 1906. gadā ir bijis Šveicē, kur kādu laiku studējis Bernes Universitātē. Tomēr lielāko daļu no sava trimdas laika Siliņš uzturējies Somijā, kur arī turpinājis padziļināt savas zināšanas tautsaimniecībā un it sevišķi kooperācijā, kā arī mācījies somu un zviedru valodu. Somijā uz Siliņu sevišķu iespaidu atstājis profesors Hanness Gebhards (1864—1933), kas Somijā bija dibinājis biedrību „Pellervo”, lai ar tās palīdzību sekmētu kooperācijas attīstību starp lauku iedzīvotājiem. Šī biedrība rīkoja kursus kooperācijas darbiniekiem, izdeva kooperācijas grāmatas un laikrakstus, utt. Latvijā Siliņš atgriezās 1911. gadā un turpināja savu agrāko darbību kooperācijas laukā Ilūkstes apriņķī. Šinī laikā viņš sāka izdot rakstu krājumu *Zemnieka pūrs*, kuŗā bija raksti par kooperāciju. Kad Pirmā pasaules kara laikā fronte ievirzījās Latvijā, Siliņš devās bēgļa gaitās uz Maskavu, kur viņš 1915/16. gadā darbojās Viskrievijas Patērētāju biedrību savienības Instruktoru nodaļā. Kad 1916. gadā Valkā savu darbību atjaunoja Kopdarbības nodaļa, kas sākumā piederēja Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrībai un Sabiedrībai „Konzums”, Siliņš pameta savu labi atalgoto darba vietu Maskavā un pārcēlās uz Valku, lai vadītu Kopdarbības nodaļu, kas vēlāk, pārveidojot Sabiedrību „Konzums” par Centrālo savienību „Konzums”, kļuva par šīs savienības nodaļu. Vācu kaŗaspēks 1918. gada februārī ieņēma

Valku, un tā paša gada aprīļa beigās vācu iestādes arestēja Siliņu un ievietoja viņu Valkas cietumā, kur viņam nācās pavadīt kādus trīs mēnešus. Pēc Latvijas atbrīvošanas no svešām varām Centrālā savienība „Konzums” līdz ar Kopdarbības nodaļu, kuŗu turpināja vadīt Vilis Siliņš, pārcēlās uz Rīgu.

1926. gada 1. septembrī bija pagājuši 25 gadi, kopš Vilis Siliņš bija sācis darboties kooperācijas laukā. C. s. „Konzums” Kopdarbības nodaļas darbinieki uzticēja šīs nodaļas darbiniekam A. Groskaufmanim un man apsveikt jubilāru viņa lauku mājās, kur viņš toreiz pavadīja atvaļinājumu, un novēlēt viņam vēl ilgus gadus darboties kooperācijas laukā. Izrādījās, ka šis uzdevums sagādāja mums abiem raibus piedzīvojumus, ar kuŗiem gribētos iepazīstināt arī šīs grāmatas lasītāju. Jāpiezīmē tikai, ka visas šo piedzīvojumu sīkdaļas šodien, pēc vairāk nekā 50 gadiem, būtu bijis grūti atcerēties, ja es tās nebūtu pierakstījis jau 1926. gadā, lai tās iespiestu žurnālā *Kopdarbība*.

Bijām nodomājuši izbraukt 1. septembrī ar vilcienu, kas atstāj Rīgu 10.30 no rīta. Daži neatliekami darbi mūs tomēr tā nokavēja, ka varējām atstāt savas darba vietas tikai minūtes desmit pirms vilciena atiešanas. Lai laikā sasniegtu staciju, sēdāmies „taksi”, bet nākošā acumirkli gandrīz piedzīvojām katastrofu. Kur pagadījies, kur ne — kāds izklaidīgs kungs pēkšņi mēģināja pāriet ielu, bet, mūsu „takša” taures izbiedēts, apjuka un mīņājās uz vietas, nesaprazdams vairs kur skriet. Par laimi šoferis vēl pašā pēdējā brīdī paspēja apturēt „taksi” un, atsveicinājies no izglābtā ar spēcīgiem dūres žestiem, devās tālāk. Mēs turpretim pateicāmies Dievam, ka nenotika nelaime, jo protokola sastādīšanas un citas formālītes mums droši vien izjauktu braucieni.

Vēl dažas minūtes, un Daugavpils vilciens mūs, lēni šūpodamies, vizināja cauri Latvijas ārēm uz Latgali. Daugavpilī nonācām vēlā pēcpusdienā. Tā kā līdz Randenei atlika vēl kilometri seši, tad sākām meklēt vedēju. Negribēdami braukt ar vietējiem ormaņiem, kuŗu pajūgi neizskatījās sevišķi piemēroti jubilejas gadījumam, sākām apskatīties pēc „takša”. Izrādījās, ka šis modernais satiksmes līdzeklis arī provincē sekmīgi konkurēja vaŗoņus. Vēl dažas minūtes, kamēr apgādājāmies ar ziediem, ko Rīgā vairs nepaspējām nopirkt, un „taksis” mūs vizināja pāri Daugavai uz Randeni. Vērodami „taksīša” ātro gaitu, nācām pie slēdziena, ka „pārmērīgie” ātrumi nav vairs sveši arī provinces šoferiem.

„Taksītis” apstājās pie Randenes dārza vārtiem un, izrēķinājušies

C. s. „Konzums” Kopardar-
bības nodaļas vadītājs un
Latvijas kooperātīvu kon-
gresu padomes priekšsēdis
Vilis Siliņš 1926. gadā

ar šoferi, devāmieš satikt jubilāru. Bet — te mūs sagaidīja liela neveiksme. Izrādījās, ka Siliņš šorīt izbraucis pa zemes ceļu uz Eglaini, lai apkoptu vecāku kapus un apciemotu vienu otru senu dienu paziņu. Mājās būšot tikai rītvakar vai parīt no rīta.

Tik ilgi mēs, protams, gaidīt nevaram. Jātiek atpakaļ Rīgā, kur gaida pārtrauktais darbs. Un bez tam darba biedri taču uzdeva mums jubilāru apsveikt taisni 1. septembrī, kad pagāja desmit gadi, kopš viņš vada C. s. „Konzums” Kopardarības nodaļu. Šis uzdevums mums likās negrozāms, tāpēc nolēmām Siliņu dabūt rokā, viena alga kur.

No Randenes līdz Eglainei ir kādi 25—30 kilometri, un mūsu „taksis” jau bija paspējis aizbraukt. Ko darīt? Sak, ja jau varējām pārvarēt lielo atstatumu no Rīgas līdz Daugavpīlij, tad jāpārvar arī šis nelielais atstatums līdz Eglainei. Dabūjām zināt, ka ap plkst. 10 vakarā iet vilciens uz Eglaini, un nolēmām braukt ar to. Līdz tam jutāmies Randenē kā mājās, arī bez saimnieka un saimnieces, kuŗa bija aizbraukusi uz Rīgu.

Plkst. 8.30 vakarā devāmies kājām uz Sventas staciju, kas atrodas no Randenes kilometrus sešus. Ceļš veda gar Daugavu. Gājām un vērojām svešos ceļus, lai nenomaldītos un neaizietu kur citur. Zvaigžņotais rudens vakars lēja pār mums savu spirdzinošo dzestrumu, un gājiens mums veicās. Beidzot mūsu acu priekšā jau pamirdzēja dzelzceļnieku mājiņu bālās uguntiņas, kas atradās pie stacijas. Pati stacija tumša. Patiesību sakot, tā jau arī nebija nekāda stacija. Uzcelta tikai neliela būda, kuŗas vienā galā mazs dzelzceļa kantorītis, bet otrā neliela uzgaidāmā telpa ar līgojošos grīdu, kuŗas vidū novietoti bagāžas svāri. Apmetāmies stacijas priekšā uz sola. Bez mums pie stacijas sēdēja vēl divi pasažieŗi, no kuŗiem viens — kāda pagasta ziņnesis — sūdzējās par grūtiem laikiem un agrārreformu, kas tam neesot piešķīrusi zemi, kaut gan viņš veselu gadu un trīs mēnešus kuŗa dienestā asinis lējis. Beidzot ieradās arī stacijas ierēdne, kas aizdedzināja uguņus un pārdeva mums biļetes. Uzsākām ar viņu sarunas. Izrādījās, ka viņa iztaisījusi savā mūžā vienu no lielākajām karjērām, kāda vien iespējama mūsu laikos, proti, no dzelzceļa būdnieces tikusi uz reizi par pašu stacijas priekšnieci. Kas par to, ka šai priekšniecei pašai jādedzina arī stacijas uguņi un laikam jāpieņem arī bagāža un tā jāuzlādē. Priekšniece tomēr paliek priekšniece.

Beidzot pienāca vilciens; kaut gan iznācis tikai no iepriekšējās stacijas — Grīvas, tas tomēr jau bija paspējis nokavēties par veselām 40 minūtēm. Izrādās, ka šis ir Lietuvas vilciens un no Eglaines iet tālāk uz Lietuvas teritoriju.

Lietuvas vagonā drusku neparasta aina. Cik vien tālu gar vagona sienām uz augšu var aizsniegt ar kājām, tik tālu viss noberzts, nobružāts un netīrs. Tīri un balti palikuši tikai vagona griesti. Jādomā, ka šeit pasažieŗi nevien sēd, bet vēl drošības labad atsperas ar kājām vagona sienā, lai būtu stabilāks stāvoklis.

Tuvojās Eglaine. Pulkstenis bija jau pāri vienpadsmitiem. Vēl viena stunda, un pirmais septembris būs beidzies. Tāpēc mums bija ap sirdi apmēram tā, kā Žila Verna romānā pasaules apceļotājam, kuŗa derības vinnēšana atkarājās vairs tikai no dažām minūtēm.

Eglaines stacijā steidzīgi izkāpjām un sākām apskatīties, vai nav kāds ormanis. Randenē mums stāstīja, ka Siliņš droši vien būšot apmeties Susekļos pie Jakāna, kilometrus piecus no Eglaines. Ceļš vedot gar Šederes dzirnavām.

Beidzot sameklējām ormani, bet tas nezināja, kur atrodas Šederes dzirnavas, un ieteica braukt līdz Subatei. Gan jau tad rītu Šederi at-

radišot. Tā kā pēc mūsu ziņām Subate atradās dažus desmitus kilometru no Eglaines, bet Šederes dzirnavas tikai kādus četrus kilometrus, tad pateicāmie ormanim par padomu un devāmie kājām, cerdami tādā kārtā vēl laikā sasniegt mērķi. Ceļu uz Šederes dzirnavām dabūjām zināt no ierēdņa. Pie Šederes dzirnavām jauna nelaime: dambis, pār kuņu ved ceļš, izjaukts, un, kā redzams, dienā te notiek pārbūves darbi. Kaut kur apakšā virs šņācošā ūdens saskatām kādu cilvēku ar laternu, kušš mums paziņo, ka pāri upei varot tikt pa tiltu. Līdz tiltam daži kilometri, bet pulkstenis jau tuvojās divpadsmitiem. Ja iesim apkārt, tad šodien vairs jubilāru nesastapsim. Tāpēc apjautājāmie, vai tad tomēr nevar tepat kaut kā pāriet. Viņš tapa laipnāks un parādīja mums, kā tikt uz laipām, kas mūs laimīgi pārveda pār upi.

Beidzot atradām arī mājas, kužām pēc apraksta vajadzēja būt Susekliem. Pieklauvējām pie loga. Atsaucās kāda sieviete un, dabūjusi zināt, ka meklējam Siliņu, atvēra durvis un lūdza mūs iekšā. Viņa pavēra vēl vienas durvis, un mēs pa tumsu iegājām istabā. Pati ielaidēja pazuda. Lai kaut cik orientētos, mans kolēģis laida darbā savu elektrisko spuldzi un apgaismoja istabu, kužā ieraudzījām divas gultas un vienā no tām saldi dusošo jubilāru.

Grūti aprakstīt apjukumu, ko nākošajā acumirkli sacēla mūsu jubilejas apciemojums. Abi gulētāji pamodušies vispirms noturēja mūs par iebrucējiem — laupītājiem. Tumsā mums bija ārkārtīgi grūti izskaidrot savus nolūkus, tāpēc aizdedzinājām lampu. Kad tās gaismā jubilārs beidzot mūs pazina, viņš bija pārliecināts, ka notikusi kāda nelaime, kužas dēļ mēs esam viņu svešā vietā modinājuši nakts laikā. Mēs jutāmies vainīgi, ka ar savu pārāk stingri ņemto uzdevumu — apsveikt jubilāru taisni 1. septembrī — laikam bijām nonākuši drusku mulķīgā stāvoklī. Bet atkāpšanās vairs nebija. Tāpēc mans kolēģis atbrīvoja no papīriem līdzatvestos ziedus un, pasniegdams tos, beidzot izskaidroja mūsu ierašanās iemeslu. Uztrauktie prāti pamazām nomierinājās. Jubilārs vaicāja, vai mums neesot līdzīgi termometrs, jo viņš gribētu izmērīt savu temperatūru.

Iepazināmie ar Susekļu laipno saimnieku, kas savā mūžā jau saskaitījis vairāk nekā astoņdesmit gadus. Runājot par veselību, viņš aizrādīja, ka vēl nekad neesot slimojis, tāpēc ka visu laiku dzīvojis mitrās telpās. Arī puķes augot labāk mitrās nekā sausās telpās. Viņš atstāja savu guļas vietu, novēlējams to man ar kolēģi. Atnākšot arī Miķelis, bet gan jau mēs visi trīs sagulēšot. Mans kolēģis bailīgi no-

raudzījās uz šauro gultiņu, kuņā tikko varēja iespiesties divi, un beidzot atrada par ērtāku sameklēt sev guļas vietu otrā istabā uz sola. Man bija jāpaliek ar Miķeli. Izrādījās, ka mans gultas biedrs tomēr uz pārāk lielām ērtībām nepretendēja, apmierinādamies ar nelielu stūrīti kājgalī, jo Miķelis, izrādījās, nebija nekas cits kā liels runcis.

Otrā rītā pēc brokastīm apskatījām Susekļu lielo dārzu, kuņu mājas tēvs pats savām rokām sastādījis un kuņā vecos laikos noturēti vieni no pirmajiem dārzkopības kursiem šinī apvidū. Tad atvadījāmies no laipnā saimnieka un saimnieces un kopā ar Siliņu, kas bija braukšus, devāmies pa zemes ceļu uz Randeni.

Gar ceļa malām vēl bija saskatāmas neseno kaŗa laiku šausmīgās pēdas. Te blindāžas uzspridzinātas, tur aizvijās aizaugušais tranšeju grāvis un tālāk rūsēja un bija apaugusi ar zāli dzeloņdrāšu kaudze. Daudzās vietās bija redzamas drupas.

Nonācām Ilūkstē, no kuņas pēc kaŗa briesmām bijusi izglābusies tikai pirtiņa. Tagad bija jau uzceltas vairākas ēkas, no kuņām staltākā bija jaunais skolas nams kalnā. Tomēr visur kā vecas vātis vēl rēgojās drupas. Katoļu baznīcu, pirms kaŗa vienu no lielākajām celtnēm Ilūkstē, tagad atgādināja tikai milzīgais drupu kalns, kas, jādomā, vēl ilgi bija mēms liecinieks par tām šausmu dienām, kuņas nesena pagātnē pārdzīvoja Latvija. Uzmeklējām vietu, kur agrāk atradās Lauksaimniecības biedrība „Grauds”. Šinī biedrībā Siliņš bija uzsācis savu darbību kooperācijas laukā. Laukums apaudzis nezālēm, un nav vairs ne zīmes, kas liecinātu par to dzīvo kultūras darbu, kas šeit ritēja pirms kaŗa.

Apskatījuši Ilūksti, lēnām devāmies tālāk un pret vakaru nonācām Randenē. Pēc vakariņām nolasījām lielo telegrammu kaudzi, kas pa šo laiku bija sakrājušies Randenē. Tur bija daudz sirsnīgu, izjustu vārdu un novēlējumu. Vēlā naktī šķīrāmies no sirsnīgā mājas tēva un devāmies uz staciju, lai atgrieztos mājup pie darba.

Beidzot jāpiezīmē, ka C. s. „Konzums” Kopdarbības nodaļa, kuņu vadīja Vilis Siliņš, darbojās tikai līdz 1931. gada beigām, kad šo nodaļu likvidēja Apgabaltiesas ieceltais C. s. „Konzums” administrātors (skat. šīs grāmatas X nodaļu). Sakarā ar to Vilis Siliņš pārtrauca savu ražīgo darbību kooperācijas laukā un pārcēlās uz dzīvi savās lauku mājās Randenē. Tur viņš pēkšņi mira 1935. gada 14. martā. Tas bija liels zaudējums visai Latvijas kooperācijas kustībai.

IX. Ceļā uz agronoma gradu un darbību

Manas studijas Lauksaimniecības fakultātē sāka iet uz beigu pusi. Kamēr vēl biju students, gribēju nokārtot savu nākotnes ģimenes dzīvi. Kā jau minēju agrāk, man bija bažas, ka neiekrītu tādas sievas rokās, kas meklēja sev vīru tikai ar aprēķinu, t.i., lai viņš to iespējami labāk uzturētu. Ja nu es apprecos, vēl būdams students — tā es domāju —, tad neviena meitene ar tādiem aprēķiniem pie manis nenāks. Ar laiku atradu sev dzīves biedreni starp tās pašas fakultātes studentēm. Tā bija Valija Jenča no Valmieras. Kopā bijām strādājuši dažus praktiskos darbus un mums šķita, ka mēs jau pazinām viens otru tīri labi. Mūsu nolūks bija abiem pielikt savas pūles kopīgās dzīves veidošanai un nevis pretendēt, lai tikai viens otru uzturētu. Vēlākie gadi rādīja, ka šinī ziņā nebijām vīlušies. Savu laulību noslēdzām visā klusībā 1924. gada aprīlī un pēc tam abi nodevāmies studiju pabeigšanai.

Sakarā ar šīm pārmaiņām ģimenes dzīvē bija jādomā arī par stabilāku ienākumu, jo nu vairs nevarēja atļauties tādu hazardu, kādam biju pakļauts studiju gadu sākumā. Tāpēc 1924. gadā stājos pastāvīgā darbā kā Latvijas Kooperatīvu kongresu padomes darbvedis. Latvijas Kooperatīvu kongresu padome bija dibināta pirmajā Latvijas kooperatīvo organizāciju pārstāvju kongresā, kas sanāca 1920. gada februārī. Tā bija īstenībā augstākā kooperatīvā organizācija Latvijā, kas pārstāvēja visus kooperācijas veidus, sasauca kooperācijas kongresus, izdarīja kooperatīvo organizāciju revīzijas, aizstāvēja kooperācijas intereses valsts iestādēs, utt.

Manā darbības laikā Latvijas Kooperatīvu kongresu padomei bija divas lielākas aktuālas problēmas.

Viena no tām saistījās ar politisko partiju centieniem izmantot kooperatīvās organizācijas un šo organizāciju līdzekļus saviem mērķiem. Sociāldemokrātiem bija sava Latvijas Patērētāju biedrību savie-

nība un dažas patērētāju biedrības, kas darbojās partijas tiešā ietekmē, un bez tam arī sava Latvijas Kreditkooperatīvu savienība. Otrai lielākajai partijai, Zemnieku savienībai, nebija savas, tai tieši pakļautas kooperatīvu savienības, kaut gan tā centās sev tādu iegūt. Trešajā vispārējā kooperatīvu pārstāvju kongresā, kas notika 1926. gada martā, Zemnieku savienība, piemēram, bija atsūtījusi kādus 20—30 savas Akadēmiskās sekcijas locekļus, t.i. studentus, apgādājot tos ar lauku kooperatīvu pilnvarām, lai tādā kārtā piedabūtu kongresu pieņemt dažas partijai labvēlīgas rezolūcijas. Kad tas noskaidrojās, sociāldemokrats K. Lorencs paziņoja, ka uz šo kongresu sociāldemokrati savus sportistus neesot sūtījuši. Bet, ja Zemnieku savienība rīkošoties tāpat arī nākamajā kongresā, tad sociāldemokratiem būšot jāsūta arī savi sportisti. Un kas tad iznāksot no kongresa darbības? Zemnieku savienībai tomēr neizdevās šo trešo vispārējo kongresu izmantot savā labā.

Otra akūta problēma radās, kad 1924. gada 19. jūnijā Ministru kabinets papildināja *Noteikumus par kooperatīvām sabiedrībām un to savienībām*, piešķirot Finanču ministrijai tiesības revidēt kreditkooperatīvus un pat sasaukt šo kooperatīvu pilnās biedru sapulces. Kooperācijas darbiniekiem šis papildinājums nepatika, un Latvijas Kooperatīvu kongresu padome izstrādāja jaunu likumprojektu par kooperatīvu sabiedrību un to savienību revīzijām, ko Saeima pieņēma 1927. gada 16. jūnijā, atceļot agrāk minēto papildinājumu *Noteikumus par kooperatīvām sabiedrībām un to savienībām*. Saskaņā ar šo jauno likumu pie Tieslietu ministrijas nodibināma Kooperatīvu revīzijas padome, kas sastāv no kooperatīvu savienību un valsts iestāžu pārstāvjiem un pārzina kooperatīvo organizāciju revīzijas. Revīzijas varēja izdarīt kooperatīvo savienību revidenti, speciālisti.

Kā Latvijas Kooperatīvu kongresu padomes darbinieks biju apdrošināts slimo kasē. Par slimo kasēm un to ārstiem toreiz jau klīda dažādas anekdotes. Viena no tām bija šāda.

Kādu dienu pie ārsta ieradies vīrietis pusemūža gados un sūdzējies, ka viņam esot slima sirds. Ārsts viņu pārbaudījis un teicis, ka sirdij neesot nekādas vainas. Posts esot tikai tas, ka viņa svars esot pārāk liels. Ārsts parakstījis tabletes, kas jāieņemot pa vienai katru vakaru pirms gulēt iešanas, un teicis, ka pāris nedēļu laikā viss būšot kārtībā. Pacients vakarā ieņēmis tableti un, līdz ko iemidzis, tā tuvumā ieraudzījis skaistu meiteni, gluži kailu. Viņš pastiepis roku, lai to papaijā-

Trešais vispārējais kooperātīvu pārstāvju kongress 1926. gadā Rīgā. Pirmajā rindā trešais no labās puses — Latvijas kooperātīvu

kongresu padomes priekšsēdis Vilis Silinš, otrais — delegāts Klāvs Lorencs

tu, bet meitene sākusi bēgt. Viņš devies meitenei pakaļ. Visu laiku viņa roka bijusi pavisam tuvu pie meitenes muguras, bet meiteni noķert nevarējis, kaut gan skrējis visu nakti. Kad no rīta pamodies, visa gulta bijusi slapja no sviedriem. Bet kad uzkāpis uz svariem, redzējis, ka kilograms no svara pazudis. Nākamo nakti viss atkārtojies gluži tāpat.

Tad šis pacients saticis savu draugu, kas sūdzējies par tādu pašu kaiti. Pacients iedevis viņam sava ārsta adresi un pastāstījis, kādas brīnišķīgas zāles ārsts viņam parakstījis. Draugs arī aizgājis pie tā paša ārsta, kas tiešām atradis to pašu kaiti, kas bijusi pirmajam pacientam, un parakstījis tabletes, kas jālieto vakarā. Pirmajā vakarā draugs ieņēmis tableti un ar nepacietību gaidījis brīnišķīgo pārdzīvojumu, bet, kad iemidzis, ieraudzījis lielu suni, kas meties viņam virsū. Sācis bēgt un bēdzis visu nakti, jo visu laiku jutis sev pie muguras suņa mitro purnu. Kad pamodies no rīta, gulta bijusi sviedru pilna. Kad uzkāpis uz svariem, tad redzējis, ka kilograms no svara ir gan pazaudēts, bet — kas tā bijusi par šausmu nakti! Zvanījis ārstam un šķendējies par parakstītajām tabletēm, it sevišķi tāpēc, ka viņa draugam ārsts parakstījis pavisam citādākas tabletes, kaut gan kaite bijusi tāda pati. Ārsts atbildējis:

— Ko jūs uztraucaties ? ! Jūsu draugs taču ir man privāts pacients, bet jūs atnācāt no slimo kases. Kā jūs to nesaprotat ? ! . . .

Pēc šīs anekdotes atgriezīšos atkal pie savām studiju gaitām.

Pirms studiju beigšanas Lauksaimniecības fakultātes studentiem bija jāpavada viena vasara praksē Latvijas Universitātes fermā, kas atradās Vecaucē. Pa šo laiku studenti centās arī vākt materiālus vienam no saviem diploma darbiem, kas saistījās ar dažādiem izmēģinājumiem un analizēm. Lauksaimniecības fakultātes studentiem bija jāiesniedz un jāaizstāv divi diplomdarbi. Otrais diplomdarbs parasti sastāvēja no kādas lauku saimniecības darbības plāna līdz ar aprēķiniem par visām paredzamām izmaksām. Šo otro darbu studenti bieži vien sacerēja tā, ka paņēma kādu agrāko paraugu, mazliet pārmainīja tīrumu iekārtojumu, ielika citādākus skaitļus, un darbs bija gatavs. Bet šo otro darbu bija iespējams arī atvietot ar kādu speciālu ekonomiskas dabas apcerējumu, ja kāds mācības spēks to atļāva.

Dabūjis no savas darba vietas īpašu atvaļinājumu bez algas, es šini praksē devos 1925. gada vasarā. Abus diplomdarbus biju nolēmis izstrādāt pie doc. P. Delles. Vecaucē būdams, rudens pusē vācu dažādu

Autors studiju gados ar to-
reizējo universitātes formas
cepuri

šķirņu ābolus Vecauces tuvākā apkārtnē, spiedu no tiem sulu un to serilizēju, lai vēlāk Rīgā šīs sulas analizētu un uzrakstītu darbu par dažādu ābolu šķirņu sulas īpatnībām Vecauces apkārtnē. Otro diplomdarbu uzrakstīju Rīgā, un tas saucās „Dārzkopības kooperātīvi un to izredzes Latvijā”. Par šo darbu Latvijas Universitāte man piešķīra pirmo godalgu. Darbs nav publicēts, bet daži materiāli no tā ir izmantoti četros manos rakstos, kas 1927. gadā ievietoti žurnālā *Latvijas Lauksaimnieks*.

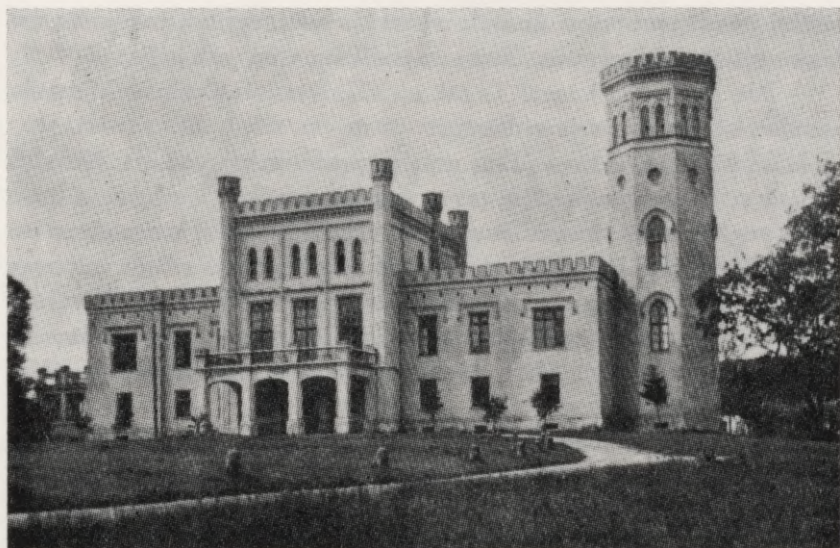
Pieminot docentu (vēlāk profesoru) Pēteri Delli (1877—1946), jāatzīmē, ka viņa speciālitāte bija lauksaimniecības ražojumu uzglabāšana un pārstrādāšana. Liela bija viņa pieredze un zināšanas arī vīnrūpniecībā. Ar savām analizēm viņš atklāja importēto vīnu viltojumus un panāca to, ka Latvija ievada cilvēkiem kaitīgo vielu atļautās maksimālās robežas importētajos vieglajos vīnos. Vēl šodien daudzās zemēs šādu ierobežojumu nav.

Vecaucē mūs sūtīja dažādos lauku darbos, lai ar tiem tuvāk iepazītos un izbaudītu praksē, kā tie jāveic. Sakarā ar to dažkārt radās humoristiskas situācijas, par kuŗām studenti vēlāk smējās. Atstāstīšu vienu no tām, kuŗā biju iesaistīts arī pats.

Kādu rītu mani kopā ar vienu kolēģi norīkoja auzas sēt. Pateica, ka sējmašīna ir noregulēta, un tātad mums atlika tikai ķerties pie sēšanas. Apsējamais tīrums bija krietni liels un iegarens. Kad bijām ar sējmašīnu nobraukuši divas reizes gar vienu malu, pienāca muižas agronoms, paraudzījās sējmašīnā un atzina, ka sēklas izgājis pārāk maz. Daudz nedomādams, viņš mazliet pārbīdīja regulātoru, lai izbirtu vairāk sēklas, un aizgāja. Mēs mierīgi apsējām tīruma pārējo daļu. Toreiz Vecauces fermas vadītājs bija profesors Jānis Bergs. Viņš bija vecs, nopelniem bagāts lauksaimniecības darbinieks, kam gadu tecējumā bija radušās arī vairākas — pašam savas — „teorijas”, kas nebija pietiekami pārbaudītas, lai tās varētu uzskatīt par drošām. Viena no viņa „teorijām” bija, ka iznīcināmi kurmji, jo tie esot kaitīgi lauksaimniecībai tāpēc, ka tie iznīcinot sliekas un citus tārpus, kas pārstrādājot trūdvielas un padarot zemi auglīgāku. Laiku pa laikam profesors svētdienas rītos savāca studentus, lai kopā apstaigātu tīrumus, vērotu rezultātus, konstatējot un izskaidrojot arī nodarītās kļūdas. Tāda tīrumu apskate tovasar notika arī laikā, kad vasaras labība bija uzdīgusi. Ejot pa laukiem, nonācām arī pie tā tīruma, kur auga manis un mana kolēģa sētās auzas. Profesors apstājās, vērsa studentu uzmanību uz to dīvaino faktu, ka pašā tīruma malā auzas sadīgušas daudz retāk nekā tālāk tīrumā, un prasīja, vai mēs to varot izskaidrot. Mēs, „vainīgie”, t.i. mans kolēģis un es, saskatījāmies, pasmaidījām, bet tomēr neteicām ne vārda. Bija interesanti dzirdēt, kā profesors to izskaidros. Tad viņš teica: „Redziet, šeit atkal atklājas tārpu nozīme tīrumā. Gar pašu tīruma malu, kur parasti jāapgriež zirgi, zeme ir vairāk samīdīta, tā ir blīvāka un tārpiem grūti pārvietoties. Tāpēc pašā malā auzas retāk sadīgušas. Bet tikai pāris soļu tālāk, kur zeme nav tik blīva un tārpi var viegli pārvietoties, tur, kā redzat, rezultāts ir pavisam cits.”

Tas mums, studentiem, vēl ilgi noderēja kā pamats, lai nerrotos par tiem īstajiem „tārpiem”, kas auzu tīrumā iedarbojušies.

Bija arī anekdotes, kas saistījās ar Vecauci. Viena bija par doc. J. Vārsbergu un doc. Fr. Neilandu. Neilands mācīja piensaimniecības tehnoloģiju un bija sarakstījis grāmatu, kuŗā bija ievietoti arī dati par dažādu pienu (govs, ķēves, kazas, aitas u.c.) sastāvu. Kādu dienu

Vecauces pils, kur atradās Latvijas Universitātes ferma

vēlā nakts stundā abi minētie docenti braukuši automobili no Vecauces uz Rīgu. Braucot cauri mežam, pēkšņi zaķis iekļuvis automašīnas apgaismojuma joslā un skrējis mašīnai pa priekšu. Vārsbergs piegrūdis Neilandam pie sāniem un jautājis:

— Klausies! Cik tad liels tauku procents ir zaķenes pienā? — Uz to Neilands, kas mazliet raustīja valodu, atbildējis:

— Tu vispirms n... noķer zaķeni, i... izslauc viņu un tad es tev p... pateikšu.

No Vecaucē pavadītajiem vasaras mēnešiem palicis atmiņā vēl viens notikums. Latvijas Universitāte šīnī gadā bija izdevusi stingru rīkojumu, ka Universitātes telpās nedrīkst lietot alkoholiskus dzērienus. Vecauces fermā manā laikā gan nekāda žūpošana nenotika. Bet, kad fermas vadītājs profesors J. Bergs mums stingri lika pie sirds Universitātes rīkojumu, tad mēs, studenti, jutāmies tomēr aizskārti. Sakarā ar to vienā no tuvākajiem vakariem sagādājām dažas kastes alus un, iestājoties krēslai, apmetušies uz ceļa vidus saimniecības ēkām sākām tukšot pudeles un dziedāt. Ap pusnakti, kad mēs dziedājām

*Jauki dzīvot Vecaucē,
Kur pat velns mūs netraucē...*

pēkšņi ieradās profesors un mūs izbāra: ja mēs negribot paši gulēt, lai ļaujot vismaz citiem gulēt. Viens no studentu vidus atbildēja:

— Bet, profesora kungs! Te tak nav Universitātes telpas. Mēs taču atrodamies gluži uz ceļa vidus . . .

— Es jūs atcerēšos! — nikni noteica profesors un pazuda. Ko viņš ar savu teicienu bija domājis, tas nav uzminams.

Tā pagāja jaukā vasara. Pagāja arī viss 1926. gads, katru dienu no rīta ierodoties savā darba vietā, bet pēcpusdienā līdz vēlam vakaram Universitātes laboratorijā vai mājās, lai sagatavotu un vēlāk varētu aizstāvēt abus minētos diplomdarbus. Beidzot Lauksaimniecības fakultātes padome savā 1927. gada 14. janvāra sēdē nolēma piešķirt man agronoma gradu ar atzīmi „ļoti sekmīgi”.

Jāpiezīmē, ka vecās Krievijas laikos agronoma gradu ieguva, ja nobeidza lauksaimniecības vidusskolu, bet augstskolu beigušos sauca par mācītiem agronomiem. Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultāti beigušiem loģisks grads būtu bijis cand. agr., bet tādā gadījumā tas izklausītos zemāks par agronoma gradu. Tāpēc, acīm redzot, bija izlemts, ka Latvijā Lauksaimniecības fakultāte piešķirs agronoma gradu, bet lauksaimniecības vidusskolas beigušie nesauksies par agronomiem. Bija vajadzīgs laiks, lai tauta pie šīm pārmaiņām pierastu. Starplaikā notika dažādi pārpratumi. Piemēram, zinātāji stāstīja, ka vienā pagastā ieradies agronoms (tātad Universitāti beigušais) un sācis sniegt lauksaimniekiem dažādus padomus. Lauksaimnieki purinājuši galvas un teikuši, ka pie viņiem tikko esot bijis *studējis* agronoms (īstenībā stud. agr., t.i. agronomijas students), kas devis daudz pareizākus padomus.

Kad nu biju ieguvis agronoma gradu, sāku domāt par darba vietas maiņu, lai varētu likt lietā savu jauno profesiju. Nejauši uzzināju, ka Cēsu apriņķī kāda lauksaimniecības biedrība (tās vārdu vairs neatceros) nolēmusi rudenī atvērt divgadīgu lauksaimniecības skolu un meklējot tai vadītāju. Pieteicos uz šo vietu. Savā biogrāfijā aprakstīju savu līdzšinējo sabiedrisko darbu, uzskaitīju savus rakstus žurnālos un pieminēju arī savu godalgoto diplomdarbu. Balstoties uz šiem faktiem, biju pārliecināts, ka es minēto vietu dabūšu. Kad pienāca rudens, noskaidrojās tomēr, ka par skolas vadītāju pieņemts cits agronoms, kas arī nesen bija beidzis Lauksaimniecības fakultāti, bet kuram nebija ne tuvu tās sabiedriskā darba pieredzes, kas bija man. Vēlāk pa aplinku ceļiem uzzināju, ka viņš tomēr ir bijis izveicīgāks par mani. Viņš ieradies attiecīgajā pagastā personīgi un uzaicinājis visus

lauksaimniecības biedrības valdes locekļus uz vakariņām vietējā krogū. Vakars pagājis lielā omulībā, un reizē ar to skolas vadītāja vieta viņam bijusi droša.

Jāatzīstas, ka toreiz tas mani nepatīkami pārsteidza. Bet, kā to redzēsīm no šo atmiņu turpinājuma, tā bija mana laime, ka toreiz mani nepieņēma darbā, jo sakarā ar to iekļuvu pilnīgi citā profesijā. Un tagad man žēl, ka, Latvijā būdams, vairs nepaspēju aizbraukt uz minēto pagastu, lai saaicinātu lauksaimniecības biedrības 1927. gada valdes locekļus vietējā krogū uz vakariņām un no sirds pateiktos, ka viņi toreiz mani nepieņēma. Lai atļauts viņiem no sirds pateikties vismaz šinī atmiņu grāmatā.

X. No agronoma par tautsaimnieku

Patiesībā man jau nebija nekāda liela steiga sameklēt kādu agronoma vietu. Savs darbs un ienākums no tā man bija, tā es mierīgi varēju gaidīt, kamēr pagadās tāda agronoma vieta, kas man liktos piemērota. Bet pa to laiku, kamēr gaidu, nolēmu papildināt tos robus, ko biju pamanījis savās Lauksaimniecības fakultātē iegūtajās zināšanās. Šie robi saistījās galvenokārt ar tautsaimnieciskas dabas zināšanām.

Piemēra dēļ varu minēt, ka biju ticies ar dažiem Vācijas agronomiem. Sarunās ar viņiem noskaidrojās, ka vairākiem no viņiem bija grūti man sekot, kad runa gāja par ķīmiskām un citām tīri tehniskām problēmām, kam bija sakars ar lauksaimniecību. Bet, līdz ko sākām runāt par saimniekošanu lauku sētās, tā man bija grūti sekot viņiem, jo manā lauksaimniecības izglītībā trūka modernas saimniekošanas mācības. Ar citiem vārdiem varētu teikt, ka Latvijas agronomi bija izglītoti galvenokārt, lai darbotos dažādās lauksaimniecības izmēģinājumu un pētīšanas stacijās, bet mazāk kā padomdevēji lauksaimniekam, kā praktiskāk iekārtot un vadīt viņa saimniecību, lai tā dotu iespējami lielāku ienākumu, t.i., lai tā labāk atmaksātos. Lai teikto parādītu skaidrāk, varu pastāstīt sekojošo pieredzi, ko ieguvu, kamēr vēl biju agronomijas students.

Profesors Jānis Bergs, kas vadīja Latvijas Universitātes Vecauces fermu, stāstīja studentiem, ka visienesīgākā esot labības ražošana, kamēr lopkopība neko lielu nedodot. To rādot pieredze viņa vadītajā fermā. Turpretim docents Pauls Lejiņš, kas vadīja Latvijas Universitātes Rānavas fermu, centās pārliecināt studentus, ka visienesīgākā esot lopkopība. To rādot pieredze viņa vadītajā fermā. Nevarēju saprast, kā var būt divi tik pretēji atzinumi, un neviens man nevarēja izskaidrot šīs parādības iemeslus. Tad griezpos pēc paskaidrojuma pie profesora Arnolda Bušmaņa. Viņš man paskaidroja, ka tas lielā mērā

atkarājoties no tā, kā fermas savā grāmatvedībā novērtējot tos produktus, kas netiekot nedz pirkti, nedz pārdoti, bet tikai pārvietoti no laukkopības uz lopkopību un otrādi. Viņš man ieteica vairākas grāmatas vācu valodā par šo jautājumu un deva padomu, lai pēc iepazīšanās ar tām uzzinot, kā Universitātes fermas novērtējot minētos produktus. Tā arī izdarīju, un man atklājās pārsteidzošas lietas. Rāmavas fermā, piemēram, jo sīki aprēķināja, cik katrs tīrumā izvestais kūtsmēslu vezums satur fosforskābes, cik slāpekļa vielu, cik kalija sāļu, utt. Pēc tam aprēķināja, cik minēto vielu daudzumi izmaksātu, ja tos pirktu mākslīgo mēslu veidā Rīgā un piegādātu fermai. Tā uzzināja, cik latu vērts ir viens vezums kūtsmēslu. Pēc tam saskaitīja tīrumos izvesto kūtsmēslu vezumu skaitu un aprēķināja, cik daudz, latos rēķinot, ir laukkopība saņēmusi no lopkopības. Kas attiecas uz salmiem, ko lopkopība saņēma no laukkopības, tad ņēma to cenu, par kādu salmus varētu pārdot Rīgā, atskaitīja no šīs cenas to, cik izmaksātu salmu vešana uz Rīgu, un tā dabūja, cik, latos rēķinot, lopkopība bija saņēmusi no laukkopības. Līdzīgā veidā aprēķināja arī citu produktu cenas, kuŗi fermā pārvietojās no vienas nozares uz otru. Tāpēc nebija brīnums, ka lopkopība ieguva labu ienesīgumu. Vecauces fermā, turpretim, kūtsmēslus un salmus nemaz neiegrāmatoja. Lopkopība saņēma salmus par brīvu un atdeva kūtsmēslus par brīvu. Tāpēc tur rezultāti iznāca citādāki.

Lauksaimniecības fakultātē manā studiju laikā pie šīm problēmām savās lekcijās nepieskārās neviens mācības spēks. Tas nozīmēja, ka daudzi lauksaimniecības tīri ekonomiskie aspekti agronomiem palika sveši. Trūka saimniekošanas mācības modernā, tīri teorētiskā skatījuma. Sapratu, ka man pie šīm zināšanām jātiek, lai kļūtu par „pilnvērtīgāku” agronomu.

Bija arī vēl citi notikumi, kas ap šo laiku pievērsa manu uzmanību ekonomiskas dabas problēmām. Viens no tiem bija Starptautiskās kooperātīvu savienības sarīkotais XII Starptautiskais kooperācijas kongress, kas notika 1927. gada augustā Stokholmā. Uz šo kongresu C. s. „Konzums” sūtīja Vili Siliņu, kas bija arī Starptautiskās kooperātīvu savienības Centrālās komitejas loceklis, Pēteri Sieceniķu un viņa dēlu Aleksandru Sieceniķu, bet Latvijas Tautas banka sūtīja Pēteri Lapiņu un mani. Lai Zviedrijā varētu vieglāk orientēties, mēs abi ar Lapiņu sākām mācīties zviedru valodu pie kādas Somijas zviedrietes. Šie pirmie pamati man vēlāk ļoti noderēja, lasot ar vārdu nīcas palīdzību zviedru kooperācijas literātūru.

Nedēļu pirms kongresa sākšanās notika Starptautiskās kooperatīvu savienības rīkote starptautiskie kooperācijas kursi Zviedrijas Kooperatīvu savienības (KF) kooperācijas skolā, kas saucās „Vår Gård” un atrodas Saltšebādēnā, Stokholmas pievārtē. Šajosursos no Latvijas piedalījās A. Siecenijs, P. Lapiņš un šīs grāmatas autors. Kursos lasītie referāti bija pieejami arī vācu valodā, un tie man deva daudz jaunu impulsu kooperācijas kustības laukā. Manu uzmanību saistīja referāts par Zviedrijas patērētāju kooperāciju un it sevišķi Andersa Ernes (Örne) referāts par patērētāju kooperācijas mērķi. Tanī viņš vienkārši un ar skaidru loģisku pieeju parādīja, ka patērētāju biedrības darbības principi nav nekādas dogmas, bet tikai atvasinājumi no biedrības mērķa, kas ir — organizēt iespējami ekonomiskāk biedru apgādi ar precēm, kas viņu ģimenēm nepieciešamas. No tā savukārt izriet, ka kooperatīvo organizāciju pieslēgšanās vienai vai otrai politiskai partijai vai aizraušanās ar citiem mērķiem kooperatīvās organizācijas nevis pastiprina, bet gan vienīgi vājina.

No šī brīža kļuva par Ernes „skolnieku”, palikdams viņa ietekmē, kas redzama no maniem vēlāk publicētajiem rakstiem un grāmatām par kooperāciju.

Minētie kursi bija man bez tam vēl ļoti svētīgi tanī ziņā, ka, kaut gan pavirši, tomēr paspēju iepazīties ar Zviedrijas Kooperatīvu savienības Kooperācijas skolu, kuŗas darbība ievērojami atšķīrās no tiem kooperācijas kursiem, ko tanī laikā mēdza rīkot Latvijā. Kamēr Latvijā kooperācijas kursi sastāvēja vai vienīgi no lekcijām, t.i. no *vārddiem*, tamēr zviedru skolā mācīja *darbu*, ņemot palīgā dažāda veida vingrinājumus. Bet pie šī jautājuma vēl atgriezīsimies.

Starptautiskajā kooperācijas kongresā manu uzmanību visvairāk saistīja zviedru kooperatora Albina Johansona, toreizējā Zviedrijas Kooperatīvu savienības valdes priekšsēža, referāts — „Kooperācijas aktuālās problēmas”. Referāta ievadā viņš uzsvēra, ka kooperatīvs uzņēmums, kas nav racionāli vadīts un tiklab tehniskās organizācijas, kā arī kapitāla racionālas izmantošanas ziņā ir vājāks par privāto uzņēmumu, nedod patērētājam nekādu labumu, bet tikai zaudējumus. Tāpēc ir labāk, ja kooperatīva vispār nav, nekā ja ir tāds, kas slikti vadīts. Un viņa referāts rādīja, kā Zviedrijas kooperācijai ir izdevies uzlabot savu uzņēmumu organizatorisko pusi.

Metot skatu atpakaļ uz Latvijas patērētāju kooperācijas stāvokli, šis referāts ierosināja daudz jaunu, svarīgu, bet vēl neatrisinātu

problēmu, kuŗu atrisināšanai bija jāpieiet ar dziļāku izpratni, nekā līdz šim bija parasts.

Viss tas, kopā ņemot, pamudināja mani papildināt savas zināšanas tautsaimniecībā. Un tā es 1927. gada rudenī iestājos Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tautsaimniecības nodaļā. Jāatzīstas, ka šīs studijas man padevās daudz vieglāk nekā Lauksaimniecības fakultatē, kaut arī tagad savām studijām varēju veltīt tikai tās stundas, kas nāca pēc mana darba laika. Grāmatvedību es jau pārzināju tiklab teorētiski, kā arī no prakses kā revidents. Tirdzniecības rēķini nedeva man neko vairāk, kā biju mācījies Jēkabpils tirdzniecības skolā. Kā kuriozitāti varu pastāstīt, ka vēl 30-to gadu otrajā pusē toreizējais C. s. „Turība” direktors Jānis Blumbergs ar izbrīnu man stāstīja, ka viņa meita, kas studēja tautsaimniecību, prasījusi viņam, kas tie „zlotņiki” un „doļas” (t. i., vecajā cara Krievijā pastāvējušās svāra vienības) tādi esot, jo viņai tie esot tirdzniecības rēķinu uzdevumos. Acīm redzot, attiecīgais mācības spēks vēl arvienu deva studentiem risināt tos pašus tirdzniecības rēķinu uzdevumus, kas bija jārisina viņam pašam, kad viņš pirms Pirmā pasaules kara vēl studēja Rīgas politehniskajā institūtā.

No Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultatē mācītajiem priekšmetiem visvairāk ieguvu no profesora Jāņa Kārklīņa lekcijām uzņēmuma saimniekošanas mācībā. Ar profesoru Kārli Balodi neiznāca sadarboties. Tikai pēc viņa nāves 1931. gadā fakultāte norīkoja mani kā vienu no visjaunākajiem mācības spēkiem stāvēt kopā ar citiem goda sardzē pie profesora zārka.

Bet, par visām lietām, šeit nebija vairs to daudzo laboratoriju darbu un mēģinājumu, kas bija jāveic Lauksaimniecības fakultatē. Bija preču zinību praktiskie darbi laboratorijā, bet tos man ieskaitīja sakarā ar Lauksaimniecības fakultātes beigšanu.

Arī šinī fakultatē cirkulēja anekdotes par mācības spēkiem. Piemēram, par vienu profesoru stāstīja, ka reiz viņš lekcijas laikā pamānījis, ka viena studente aizmigusi. Viņš piegājis tai klāt un diezgan skaļi pateicis:

— Klausaities! Guliet, kur jums patīk, bet pie manis gan neguliet.

Kādu citu reizi profesors, iedams pa universitātes gaiteni, ieraudzījis pie sava kolēģa kabineta durvīm stāvam trīs studentus. Pirmā, pie pašām durvīm, stāvējusi studente, kas izskatījusies pavisam bāla un nobijusies. Profesors piegājis un jautājis:

— Kas tad jums noticis, ka izskatāties tik izbiedēta?

— Kā lai es nebūtu izbiedēta, — atbildēja studente, — man tūlīt būs jāiet iekšā eksāminēties, bet es jūtu, ka man galvā ir pilnīgs tukšnesis, pilnīgs tukšnesis . . .

Profesors mēģinājis studentu mierināt un teicis:

— Tas nekas. Katrā tukšnesī ir taču arī oazes!

— Ir jau ir! — atbildējusi studente. — Problēma ir tikai, vai tas kamielis pratīs tās atrast.

Sākot ar 1928. gada rudenī Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē sāka lasīt lekcijas kooperācijas teorijā profesors Vladimirs Kosinskis, bijušais Krievijas mācības spēks, kas dažus gadus bija lasījis lekcijas Prāgā. Viņš latviski neprata un savas lekcijas lasīja vācu valodā. Lai sagādātu viņam palīgu, fakultāte ievēlēja mani par jaunāko asistentu pie viņa, jo es biju jau ieguvis vienu akadēmisku gradu, kā arī jau izturējis pārbaudījumu kooperācijā.

Neraugoties uz daudziem blaku pienākumiem, Tautsaimniecības nodaļu man izdevās nobeigt 1932. gada aprīlī, iegūstot cand. oec. gradu, ko Universitāte vēlāk pārdēvēja par mag. oec. Nobeidzot šo nodaļu, iesniedzu un aizstāvēju diplomdarbu „Paju loma Anglijas pārtērētāju biedrībās”.

Apskatāmais laika posms uzlika man arī vairākus citus pienākumus.

C. s. „Konzums” Kopdarbības nodaļā jau no neatkarīgās Latvijas pirmajiem gadiem darbojās tautsaimnieks Eduards Balodis, kas vadīja kooperācijas darbinieku sagatavošanas kursus. Viņš 1927. gadā kļuva lektors Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē un sakarā ar to minētā gada beigās izbeidza savu darbību kā kooperācijas kursu vadītājs. Viņa vietā C. s. „Konzums” Kopdarbības nodaļa, sākot ar 1928. gadu, par kooperācijas kursu vadītāju pieaicināja mani. Pildot šo pienākumu, jau pirmajā gadā nācu pie atziņas, ka kursu darbības veids pārkārtojams, atvietojojot vairākas lekcijas ar praktiskiem vingrinājumiem pircēju apkalpošanā. Lai nodomātais pārkārtojums iznāktu iespējami efektīvāks, 1929. gada vasarā devos atkal uz Zviedriju, kur labu laiku pavadīju Zviedrijas Kooperātīvu savienības kooperācijas skolā Saltšebādēnā. Cauras dienas sekoju audzēkņu apmācībai, starpbrīžos diskutēju ar skolotājiem un vakarus veltīju pārdomām, kas no redzētā un kādā veidā varētu būt izmantojams Latvijas apstākļos.

Vēl būtu jāatzīmē, ka Zviedrijas kooperācijas skolu dibināja 1925. gadā un pēc tam vairākus gadus to arvienu tālāk izveidoja šīs sko-

las pirmais direktors Haralds Elldins (1892—1968), kuŗam arī es esmu daudz pateicības parādā par virkni auglīgu ierosinājumu.

Būdams Zviedrijā, apmeklēju Stokholmā arī kādu konferenci, kas bija veltīta jautājumiem par studiju grupu darbību. Vienu dienu konferences dalībnieki bija aicināti uz vakariņām, kur piedzīvoju nepatīkamu stāvokli. Izrādījās, ka man bija jātur pateicības runa. Bet kā lai to izdaru? Zviedru valodu vēl tik labi nepārvaldīju, lai varētu turēt runas. Varētu kaut ko pateikt vāciski, bet šo valodu negribēju lietot. Beidzot atradu tādu atrisinājumu, ka nolēmu runāt latviski un palūdzu vienu Kooperācijas skolas skolotāju būt par manu tulku. Īsos vārdos zviedru valodā pastāstīju viņam, ko esmu nodomājis teikt, un viņš no tā iztaisīja labu „tulkojumu”. Tas droši vien bija vienīgais tāds gadījums viņa dzīvē, kad viņš ir tulkojis no valodas, no kuŗas viņš pats nesaprot ne vārda.

Atgrieŗoties Latvijā, bija jāķeŗas pie kooperācijas kursu pārkārtošanas, kas tomēr varēja notikt samērā gausā tempā, jo, taustoties ar mēģinājumiem, bija jāsameklē mūsu apstākļiem noderīgākās metodes un kursu telpu iekārta. Lai šinī darbā varētu ielikt vairāk laika, 1930. gadā atteicos no darbveŗa pienākumiem Latvijas Kooperatīvu kongresu padomē.

Pēc manis Latvijas Kooperatīvu kongresu padomē kā darbvedis strādāja Jūlijs Roze, kas pirms tam vairākus gadus bija žurnāla *Kopdarbība* redaktors un sakarā ar to bija labi iepazinies ar Latvijas kooperācijas kustību. Vēl var piezīmēt, ka Jūlijs Roze darbojās vairākus gadus arī Latvijas kooperātoru biedrībā, kas dibināta 1927. gadā. Šinī biedrībā J. Roze bija vairākus gadus gan valdes priekšsēdētāja biedrs, gan arī valdes priekšsēdētājs. Minētai biedrībai bija diezgan svarīga nozīme it sevišķi pēc tam, kad 1931. gadā, kā to redzēsim vēlāk, C. s. „Konzums” bija spiesta likvidēt savu Kopdarbības nodaļu.

Apskatāmajā laika posmā centos izmantot vasaras brīvlaiku, lai iepazītos ar kooperācijas kustību citās Eiropas zemēs un vāktu materiālu iecerētam habilitācijas darbam.

1928. gadā apmeklēju divas nedēļas gaŗus kooperācijas kursus, ko rīkoja Starptautiskā kooperācijas savienība Hamburgā. Bez daudziem interesantiem referātiem notika arī vairākas ekskursijas, lai apmeklētu Vācijas kooperatīvās organizācijas un redzētu, kā tās darbojas.

1930. gadā notika Starptautiskās kooperācijas savienības XIII kongress Vīnē. Šoreiz tanī piedalījās krietns skaits latvieŗu. No C. s. „Konzums” bija V. Siliņš, A. Sieceniķs, P. Lapiņš un es. No Latvijas

Tautas bankas doc. Ed. Balodis un P. Geidāns; no Latvijas Patērētāju biedrību savienības K. Lorencs un no Latvijas Piensaimniecības centrālās savienības A. Kānbergs. Nedēļu pirms kongresa notika Starptautiskās kooperācijas savienības kooperācijas kursi, kurus apmeklēja vairāki no kongresa latviešu dalībniekiem. Kongress un kursi deva iespēju sīkāk iepazīties ne vien ar Austrijas patērētāju kooperāciju, bet arī ar Vīni un tās apkārtni. Pēc kongresa vairāki latvieši piedalījās izbraukumā ar kuģi uz Budapeštu. Gribējām redzēt „zilo Donavu”, bet piedzīvojām vilšanos, jo Donava bija pelēka. Ungārijā apmeklējām vairākas kooperatīvas organizācijas, arī vienu kooperatīvām organizācijām piederošu vīna pagrabu, kur glabājās lielas mucas ar vīnu. Mums deva nogaršot vairākas vīna markas. Jāatzīstas ka dzērām tās ar baudu. Budapeštā bija tikai grūtības ar valodu, jo, ja iegāja veikalā un jautāja kaut ko vācu valodā, tad pārdevējs izlikās, ka viņš nesaprot. Mēs tomēr drīz vien atradām īsto sarunu paņēmieni. Vispirms uzrunājām pārdevēju īstā latviešu valodā, un, kad pārdevējs kratīja galvu, ka nesaprot, tad jautājām, varbūt, viņš saprot vāciski. Un tad viss kārtojās labi, jo ungārs redzēja, ka runātājs nav vācietis.

1931. gada jūlijā Starptautiskā kooperācijas savienība sarīkoja divas nedēļas garus kooperācijas kursus Šveicē. Tie notika Šveices kooperācijas skolā Freidorfā, Bāzeles tuvumā. Kursos piedalījāmie daži latvieši, lai dabūtu tuvāk iepazīties ar Šveices kooperāciju. Šī bija pēdējā reize, kad apmeklēja Starptautiskās kooperācijas savienības sarīkojumus.

Kopsummā par šiem kursiem un apmeklētajām kooperatīvām organizācijām dažādās zemēs jāsaka, ka bija interesanti un lietderīgi iepazīties ar šīm organizācijām, jo gandrīz katrai no tām bija savas īpatnības, kuŗu pamatā bija gan attiecīgo zemju likumdošana attiecībā uz kooperatīvām organizācijām, gan tautu tradīcijas un dažādi citi vietējie apstākļi. Bet samērā nedaudz tur izdevās atrast ierosinājumu, kā vairot kooperatīvo organizāciju efektivitāti, izņemot, protams, Zviedrijas kooperatīvās organizācijas, kā tas jau iepriekš minēts. Sevišķi vērtīgs šajos starptautiskajosursos un kongresos bija tas, ka izdevās tuvāk iepazīties ar redzamākajiem kooperācijas teorētiķiem un ideologiem, kā arī savākt krietni daudz materiāla, ko izlietoju sava habilitācijas darba uzrakstīšanai.

Beidzot vēl jāatzīmē, ka 1931. gadā C. s. „Konzums” nonāca maksāšanas grūtībās un minētā gada 2. decembrī Rīgas Apgabaltiesa iecēla tai administrātoru (agr. J. Blumbergu). Saskaņā ar 1931. g. 30. jū-

nija likumu administrātoru uzņēmumā varēja iecelt, ja paredzams, ka uzņēmums spēs apmierināt kreditoru prasības vismaz 50 % apmērā, un ja likumā paredzētā kreditoru daļa tam piekrīt. C. s. „Konzums” panāca izlīgumu ar saviem kreditoriem tikai 1936. gadā, un līdz tam laikam par savienības darbību vairs nelēma tās biedri, bet gan administrātors un kreditori.

C. s. „Konzums” galvenais kreditors bija valsts, kas bija kļuvusi par tādu visai īpatnējā veidā. Tas notika 1919. gadā, kad Latvijas lielākā daļa bija padomju varas okupēta un Latvijas valdība atradās Liepājā. Neatkarīgajai Latvijai bija steidzīgi vajadzīgi ieroči. Sakarā ar to Latvijas valdība centās nopirkt — protams, uz kredita — kādu daļu no Amerikas Savienoto Valstu atlikušajiem kara materiāliem, kas atradās Francijā. Toreizējai Latvijas valdībai Amerikas Savienotās Valstis neuzticējās un prasīja, lai valdības vietā pirkumu izdara kāds drošs privāts uzņēmums. Vadoties no patriotiskiem un nevis veikalnieciskiem apsvērumiem, tādām darījumiem piekrita C. s. „Konzums”, kas nopirka kara materiālus uz kredita ar Latvijas valdības garantiju. Pirkuma kopsumma bija 2,5 miljoni dolaru. No tā valdība paņēma visu to, ko vien varēja izlietot, bet pārējo daļu 0,7 miljoni dolaru vērtībā atstāja C. s. „Konzums” rīcībā. No šīm mantām ļoti liela daļa bija neejošas preces, kas vēl 1931. gadā glabājās savienības noliktavās un bija gluži vienkārši iznīcināmas. Latvijas valdība 1925. gadā noslēdza līgumu ar Amerikas Savienoto Valstu valdību par visa augstāk minētā parāda atmaksāšanu 62 gados un pieprasīja no C. s. „Konzums” samaksu par tai nodotajām mantām. Kaut gan sakarā ar t.s. Hūvera moratoriju Latvijas valdība, sākot ar 1931. gada 1. jūliju, pārtrauca savus maksājumus Amerikas Savienotām Valstīm un tos vairs neatjaunoja, tā tomēr savas prasības pret C. s. „Konzums” uzturēja spēkā. Tā radās C. s. „Konzums” lielais parāds valstij un maksāšanas grūtības.* Tāda bija valdības „pateicība” par to atbalstu un izpalīdzējumu, ko neatkarīgās Latvijas valdība 1919. gadā bija saņēmusi no C. s. „Konzums”.

Sakarā ar iepriekš minētajām pārmaiņām C. s. „Konzums” vadībā tika lielā mērā samazināti tie savienības izdevumi, kas neattiecās tieši uz tirdzniecību. Ieceltais administrātors 1931. gada beigās likvidēja C. s. „Konzums” Kōpdarbības nodaļu, atbrīvojot no darba arī šīs

* Sk. A. Aizsilnieks, *Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*, 128—129. un 560. lpp.

nodaļas vadītāju Vili Siliņu. Tā apsika kooperācijas kursu darbība, un 1931. gadā izbeidzās mana darbošanās šinī nozarē. C. s. „Konzums” pārtrauca arī laikraksta *Kopdarbība* izdošanu. Sākot ar 1932. gadu to izdeva Latvijas Kooperātoru biedrība, pie kam pirmos nepilnus divus gadus (līdz 1933. gada septembrim) redaktora pienākumus vajadzēja uzņemties man.

Tālāk jāatzīmē, ka neatkarīgās Latvijas laikā skolās sāka rasties skolēnu kooperatīvi, kas apgādāja skolēnus ar viņiem nepieciešamajiem mācību piederumiem un reizē ar to arī iepazīstināja skolēnus ar patērētāju biedrības darbības pamatiem. Notika pat dažas skolēnu kooperatīvu pārstāvju konferences. Ņemot to vērā, Rīgas Skolotāju institūts ievada kooperāciju kā mācības priekšmetu, un profesors Ludis Bērziņš uzaicināja mani šo priekšmetu mācīt. Diemžēl, šo priekšmetu paspēju mācīt tikai vienu gadu (1932/33. g.), jo, kā to redzēsīm nākamajā nodaļā, 1933. gada rudenī man bija studiju nolūkos jādodas uz Ameriku.

Beidzot jāpiemin vēl kāds interesants piedzīvojums. Ministru kabinets 1932. gada augustā nodibināja cenu inspektora amatu, piešķirot šai amatpersonai tiesības noteikt cenas, cenu pazeminājumus, peļņas apmērus uzņēmumos utt. Drīz pēc tam saņēmu no jaunā cenu inspektora aicinājumu piedalīties īpašā nelielā komisijā, kuŗai bija jāpārbauda alus ražošanas pašizmaksas vairākās Latvijas alusdarītvās, jo bija radušās aizdomas, ka alus cenas ir pārāk augstas. Apmeklējām vairākas alusdarītavas Rīgā, un no šo uzņēmumu grāmatvedības bija redzams, ka alus ražošanas izmaksas tiešām ir mākslīgi sadzītas gaisā. Ražošanas kontos atradām ieģrāmatotas lielas summas, kuŗu būtību direktori atteicās paskaidrot. Citā gadījumā direktoru ceļošanas izdevumi bija ieģrāmatoti tik lieli, ka viņiem visu gadu būtu bijis vajadzīgs pavadīt lepnā ceļojumā, lai ieģrāmatoto summu varētu izlietot. Vēl citā vietā alusdarītava bija nopirkusi Rīgas Jūrmalā dārgas vassarnīcas, kuŗu uzturēšanas izmaksas arī bija ietilpinātas alus ražošanas izmaksās. Bet, kad 1933. gada aprīlī cenu inspektors izdeva rīkojumu par alus vairumcenu pazemināšanu, tad alusdarītavas pieteica streiku, pārtrauca alus piegādi restorāniem un veikaljiem un uzteica strādniekiem darbu. Valdība jutās tik nevarīga, ka tā piekāpās. Cenu inspektora pazeminātās cenas valdība attiecināja tikai uz „normālu”, sedzot cenu pazeminājumu ar alus akcīzes, t.i., nodokļa pazeminājumu, bet „stipralus” cenas noteikšanu atstāja alusdarītavu ziņā. Šeit jāpaskaidro, ka alusdarītavas izrādījās tik spēcīgas tāpēc, ka tās

bija apvienojušās kartelī, kas varēja katru alusdarītavu piespiest rīkoties pēc sava prāta. Dažas alusdarītavas, kas atteicās kartelim pievienoties, kartelis iedzina bankrotā. Noteicošā vara šinī kartelī piederēja vāciešiem un žīdiem. Ap to laiku Latvijā bija vairāki šādi privāti monopoli karteļu un sindikātu veidā, no kuņiem daudzi darbojās slepeni. Šie privātie monopoli un tāpat arī alusdarītavu karteļa streiks ir sīkāk aprakstīti manā saimniecības vēsturē.*

Būdams liecinieks šai notikumā, kas izraisīja alusdarītavu karteļa streiku, personīgi pārliecinājos, cik vareni var būt privātie monopoli un cik lielā mērā tie spēj graut saimniecisko dzīvi, apdraudot pat valdību un tā tad arī valsti.

---

* Sk. A. Aizsilnieks, *Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*, 379—382. un 556—558. lpp.

XI. Iepazīšanās ar plašo pasauli

Vienā no maniem pirmajiem studiju gadiem Lauksaimniecības fakultātes studentu biedrība bija uzaicinājusi Kārli Ulmani nolasīt priekšlasījumu par Ameriku. Viņš stāstīja par savu pieredzi Amerikas Savienotajās Valstīs, atsaucās pozitīvi par šo zemi un teica, ka mēģināšot ar laiku arī kādus no Latvijas jauniešiem sūtīt turp, lai gūtu jaunu pieredzi. Tiem, kas būtu varbūtējie braucēji, viņš deva padomu:

— Savus diplomus nu gan neņemiet līdzi. Tiem Amerikā maza nozīme. Cilvēkus tur vērtē nevis pēc tā, kādi viņiem diplomu, bet pēc tā, ko viņi spēj. To paturiet prātā.

Tas palika arī man prātā, kaut gan toreiz man vēl nebija ne jausmas, ka arī es būšu viens no tiem, kas brauks uz Ameriku.

1933. gada sākumā noskaidrojās, ka Rokfelleru fonds būtu ar mieru dažiem, kas beiguši Latvijas Universitāti, piešķirt stipendijas studēt Amerikā. Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte izraudzīja mani par vienu no saviem kandidātiem. Atbrauca fonda pārstāvis, aprunājās ar kandidātiem, un beidzot pienāca ziņa, ka esmu viens no tiem, kam stipendija piešķirta uz vienu gadu, un ka septembra beigās man jādodas ceļā.

Sākās sagatavošanās darbi. Bija jāgādā ārzemju pase un jādabū iebraukšanas viza. Ap to laiku bija spēkā Amerikas Savienoto Valstu kongresa lēmums, ka personām ar lēmumā uzskaitītajām nevēlamām īpašībām (piemēram, prātā jukušiem) vizas nav izsniedzamas. Tā kā konsulātiem bija grūti katru vizas meklētāju tik rūpīgi pārbaudīt, lai noskaidrotu, vai tam nav kāda no šīm nevēlamām īpašībām, tad problēmu atrisināja tā, ka vizas pieprasītājam bija jāzvēr, ka viņam šādu īpašību nav. Un tā arī es toreiz dabūju zvērēt, ka neesmu prātā jucis. Ceru, ka neesmu devis nepareizu zvērestu.

Bet par visām lietām man bija steidzīgi jāmacās angļu valoda, jo

nācu pie atziņas, ka tās angļu valodas zināšanas, ko guvu, studējot tautsaimniecību, bija nepietiekošas.

Kādā jaukā septembra dienā sēdos vilcienā un braucu uz Parīzi, kur atradās Rokfellerā fonda Eiropas centrs. Tur saņēmu kuģa biļeti un kabatas naudu un devos ar kuģi pāri okeanam. Tās dienas, ko pavadīju uz kuģa, bija jauka atpūta, jo jūras slimība mani nemocīja.

Ņujorkā uz pāris dienām mani novietoja viesnīcā, kamēr nokārtoju visas tālākās formālītiātes. Tanī laikā ikvienā Amerikas viesnīcā, katrā istabā bija novietota bībele. Tāda bija arī manā istabā. Aiz garlaicības pašķirstīju to un atradu tanī lapu ar padomiem, kas no bībeles jālasa, ja esi slims, ja esi nelaimīgs, utt. Bija arī norādījumi, kas jālasa, ja jūties vientuļš, bet tur bija ar zīmuli pierakstīts: Un ja pēc izlasīšanas tu vēl jūties vientuļš, tad piezvani Annai. Tālāk sekoja Annas tālruņa numurs.

Rokfellerā fonda kantoris atradās vienā no augšējiem debesskrāpja stāviem. Braucot ar liftu tik augsti, aizkrita ausis. No augšas bija varens skats uz Ņujorkas pilsētu, bet, raugoties lejup, radās sajūta, it kā debesskrāpis vējā līgotos. Rokfellerā fonds mani vispirms nosūtīja uz Viskonsinas Universitāti, kas atrodas Viskonsinas štata galvaspilsētā Madisonā. Tur man bija jāpavada pirmie seši mēneši. Un tie man sagādāja daudz pārsteigumu un daudz jauna.

Biju pieradis pie uzskata, ka vienīgais veids, kā profesors māca studentus, ir — viņa lasītās lekcijas. Tagad pēkšņi ieraudzīju, ka var būt arī citi un pie tam daudz efektīvāki veidi. Viskonsinas universitātē, piemēram, vairāki profesori nelasīja lekcijas, bet to vietā lika studentiem pirms nākšanas uz lekciju izlasīt pašiem attiecīgas nodaļas dažādās grāmatās. Kad vajadzēja sākties lekcijai, studentiem 5 minūšu laikā bija rakstiski jāatbild uz dažiem īsiem jautājumiem, lai redzētu, vai viņi uzdotās nodaļas tiešām ir izlasījuši. Atbildes savāca asistents un vēlāk savos sarakstos atzīmēja tos studentus, kas devuši pareizas atbildes. Pēc šī īsā „rakstu darba” profesors nāca ar jautājumiem, lai noskaidrotu un studenti pilnīgāk izprastu lasītos gabalus, kā arī pats papildināja grāmatās lasīto ar dažām jaunākām atziņām un pētījumu rezultātiem. Studenti nevien atbildēja uz profesora jautājumiem un papildināja savu kolēģu atbildes, bet jautāja arī paši, ja vien kādam bija kas palicis neskaids. Rezultāts bija tas, ka šādā veidā studenti nevis noklausījās lekciju, bet īstenībā iestudēja attiecīgās nodaļas. Vēlāk, gatavojoties eksāmenam, vajadzēja vienīgi atkārtot to, kas bija iestudēts.

Interesanti bija arī eksāmeni. Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē cirkulēja vairākas anekdotes, kā profesori eksāminē studentus. Piemēram, viens profesors jautājis:

— Kā senie romieši apbedīja savus mirušos?

— Grezni, — atbildējis students.

— Nav pareizi! — teicis profesors. — Es taču savā lekcijā teicu, ka senie romieši apbedīja savus mirušos *loti* grezni.

Kāds cits profesors pārbaudījumā teicis, ka studenta atbilde nepareiza. Students taisnojies:

— Bet profesora kungs! Jūs pats taču tā teicāt savā lekcijā.

— Teicu gan, — atbildējis profesors. — Bet tas bija pagājušajā gadā. Šogad es teicu pavisam ko citu un, lūk, to jūs nezināt.

Šīs anekdotes, kaut gan stipri pārspīlētā veidā, tomēr rāda, kā notika pārbaudījumi Latvijā. Amerikas Savienotajās Valstīs bija pilnīgi citāda pieeja. Tur pārbaudījumā studentam nebija jāatbild tas, ko profesors lekcijās teicis, bet gan jāparāda, ka viņš prot lietot iestudēto, lai izprastu atsevišķos ekonomiskas dabas faktus un notikumus. Kā piemēru var minēt, ka tautsaimniecības teorijas pārbaudījumā reiz bijis šāds jautājums:

„Firma N.N. par uzvalka gludināšanu prasa 50 centu. Interpretējiet to ar tautsaimniecības teorijas palīdzību.”

Students varētu atbildēt, ka, kaut gan tas izklausās pēc pieprasījuma, tas tomēr nav pieprasījums, bet ir piedāvājums, pakalpojuma piedāvājums par 50 centiem. Piedāvājuma cena atkarīga vispirmā kārtā no tirgus veida, vai tirgū pastāv brīvā konkurence, monopols, oligopols vai vēl kāds cits tirgus veids. Tālāk, protams, piedāvājuma cena atkarīga no ražošanas izmaksām. Pēdējās iedalāmas divās lielās grupās: pastāvīgās un mainīgās, utt. . . . Un tā students, kas saprot tautsaimniecības teoriju, bet nevis prot vienīgi tikai no galvas noskaitīt dažas lekcijā dzirdētās teorijas atziņas, var par šo temu uzrakstīt veselu domrakstu.

Viss tas man lika pārdomāt, cik lielā mērā dažādie mācīšanas veidi universitātē var dažādi ietekmēt studentu iegūto zināšanu noderīgumu praktiskā dzīvē.

Taču tās pašas problēmas, tikai citādā aspektā, man bija jāstāp arī citās sakarībās. Šinī ziņā raksturīgs bija šāds gadījums.

Kādu dienu saņēmu uzaicinājumu uz pusdienām, ko bija sarīkojusi kāda organizācija ārzemju studentiem. Pusdienas bija iekārtotas tā, ka tanīs piedalījās krietns skaits amerikāņu ģimeņu, no kuŗām katra

uzņēma vienu ārzemju studentu kā savu personīgo viesi un par viņa pusdienām samaksāja. Man gadījās sēdēt kopā ar kāda profesora ģimeni. Pusdienu laikā, pēc oficiāliem apsveikumiem, piecēlās pēc kārtas katras ģimenes galva un nosauca sava viesā vārdu un zemi, no kuras viņš ieradies. Tā nu man vajadzēja mācīt mana galda saimnieku, t.i., profesoru, kā izrunāt manu uzvārdu un kā sauc manu zemi. Kad nosaucu Latviju, viņš jautāja, kur tad tāda atrodas? Teicu, ka tā ir viena no Baltijas valstīm, bet viņš saprata, ka tā ir Balkanu valsts. Stāstīju, ka Latvija atrodas pie Baltijas jūras, vidū starp Vāciju un Krieviju. Nu viņš jautāja, kādu tad valodu runājot Latvijā: vācu vai krievu? Teicu, ka mums pašiem sava, latviešu valoda. Kas tā esot par valodu? Teicu, ka neesmu valodnieks, bet, cik zinu, latviešu valoda ir visai veca valoda un pastāv hipoteze, ka latviešu senči ir kādreiz iznākuši no Indijas. „Ak tā? — profesors brīnījās. — Bet jūs taču izskatāties pavisam balts.”

Tik grūtas bija sarunas ar profesoru. Lai atrastu citu sarunu temu, kas ritētu vieglāk, paaugstinājos, kādā nozarē profesors darbojas. Viņš teica, ka mācot piena baktērioloģiju. Tas mani iepriecināja, jo es biju mācījies piensaimniecības baktērioloģiju pie profesora Kirchenšteina un domāju, ka nu mums būs, par ko runāt. Īsos vārdos pastāstīju, ka Latvijā ir daudz pienotavu, kas ražo sviestu, un tām ir vajadzīgas pienskābo baktēriju tīrkultūras, kuņas tām piegādā valsts iestādes. Arī Viskonsinas štatā ir daudz pienotavu, kas ražo sviestu. Būtu interesanti zināt, kas tām piegādā pienskābes baktēriju tīrkultūras? Uz šo jautājumu profesors atbildēja, ka to viņš nevarot pateikt, jo, lūk, viņa speciālitate esot *svaiga* piena baktērioloģija. Un kad viņš sāka stāstīt par savas nozares jaunākām atziņām, tad izrādījās, ka manas piensaimniecības baktērioloģijas zināšanas bija pārāk seklas, lai varētu viņa stāstam sekot.

Par šo Amerikas profesoriem piemītošo īpatnību vēlāk dzirdēju sekojošu asprātīgu definīciju:

Speciālists ir tas, kas zina arvienu vairāk un vairāk par arvienu mazāk un mazāk, līdz beidzot viņš zina visu par neko.

Tam pretstatē bija nostādīts žurnālists:

Žurnālists ir tas, kas zina arvienu mazāk un mazāk par arvienu vairāk un vairāk, līdz beidzot viņš nezina neko par visu.

Interesanti bija arī citi novērojumi. Piemēram, man palika iespaids, ka Amerikas daudzās universitātes savā ziņā konkurē savā starpā un katra no tām cenšas izcelties ar to, ka tai ir labākie, spējīgākie un mo-

derņākie mācības spēki. Tāpēc ļoti bieži par mācības spēkiem pieaicināja nevis tos, kas iedzīvojušies akadēmiskajā darbā, strādādami kā asistenti, bet gan izraugot tādas personas ar akadēmisku izglītību, kas praktiskā darbā parādījušas savas spējas ar saviem pētījumiem, izgudrojumiem, jauninājumiem utt. Sakarā ar to arī profesoriem algas maksāja nevis pēc kādiem noteiktiem tarifiem, bet gan pēc personīgas vienošanās ar universitāti. Un jo spējīgāks un prominentāks profesors, jo augstāka alga. Tāpēc profesori visu savu laiku ārpus tīri pedagogiskā darba veltīja dažādiem pētījumiem, ar šo pētījumu rezultātiem uzstājoties kongresos un publicējot iespējami vairāk grāmatu un rakstu. Tas pievērsa citas, bagātākas universitātes uzmanību, kas nāca ar priekšlikumu pāriet turp un saņemt augstāku algu.

Šai tendencei ir radušās arī savas ēnas puses. Piemēram, Amerikā atrodamas arī dažas tādas „zinātniskas” publikācijas, kas sastāv no liela skaita citu autoru domu atstāstījuma, neienesot neko jaunu no paša grāmatas autora puses. Jādomā, ka tā ir radies amerikāņu sakāmavārds: Ja tu pārraksti vienas cita autora grāmatas saturu, tad tas ir plaģiāts. Bet ja tu pārraksti 20 autoru darbus, tad tas ir zinātnisks darbs.

Jāatzīstas, ka man tautsaimniecības studijas Amerikā sagādāja lielas grūtības tanī ziņā, ka vairākos virzienos es nebiju iepriekš pienācīgi sagatavots. Tas it sevišķi sakāms par statistiku. Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē šis priekšmets bija uzticēts kādam vecākam mācības spēkam, kuŗa speciālitāte bija vēsture. Viņa lekcijas statistikā sastāvēja no vēstures, pie tam nevis statistikas metožu, bet statistikas iestāžu vēstures. Amerikas Savienotajās Valstīs gandrīz vai katrā tautsaimniecības lekcijā bija jāsaduŗas ar tādiem terminiem, kā korrelācijas koeficienti, indeki, trendi u.c. Tāpēc pirmos pāris mēnešus biju spiests visu savu brīvo laiku veltīt moderno statistikas metožu studēšanai, lai varētu sekot tautsaimnieciskām diskusijām.

Bija dažkārt grūtības arī ar angļu valodu. Visgroteskākais piedzīvojums šinī ziņā man radās šādi. Viskonsinas universitātē darbojās kāds vēstures profesors, kas pēc tautības bija krievs. Viņš šad un tad aprunājās ar mani un deva man dažus ļoti vērtīgus padomus. Reiz viņš stāstīja, ka atsevišķā universitātes namā dzīvojot studentes, kas mācoties franču valodu, kopā ar franču valodas pasniedzējām. Reiz nedēļā studenti un mācības spēki varot turp iet un kopā ar daiļām dāmām paēst vakariņas, samaksājot par tām vienu dolaru. Teicu, ka

lāga neprotu franču valodu. „Tas nekas, — paskaidroja profesors, — viņas visas taču prot angliiski.” Kopā ar profesoru aizgāju turp. Kā pirmo satikām kādu studentu, kas priekšelpā sarunājās ar meiteni. Profesors, mani iepazīstinot, teica:

— Te būs viens misters no Latvijas ar ļoti grūtu uzvārdu — Aizsilnieks.

— Tas jau ir pavisam amerikānisks uzvārds, — atbildēja students un atkārtoja, — I shall neck.

Pēc tam visi smējās. Nesapratu, par ko viņi smejas. Angļu vārds „the neck” nozīmē — kakls. Bet es nekad nebiju dzirdējis darbības vārdu „to neck”. Vakarā sēdēju ar profesoru un vairākām studentēm pie viena galda. Kad uz brīdi nebija, par ko runāt, profesors teica:

— Meitenes, vai jūs zināt, kā sauc šo džentelmeni? Viņu sauc „I shall neck”.

Visi sirsnīgi smējās. Es palūdzu studentu, kas sēdēja man blakām, lai viņa man paskaidro, ko nozīmē vārds — „to neck”.

— To grūti izskaidrot, — teica viņa. Tad es teicu tālāk:

— Ja to ir grūti izskaidrot ar vārdiem, lūdzu, parādiet ar darbību, pademonstrējiet.

Tagad rēca viss galds. Kāds teica: Šis nav īstais brīdis priekš tā. Cits teica: Un šī nav īstā vieta priekš tā.

Tikai vēlāk, kad ieskatījies Amerikas angļu valodas vārdnīcā, atradu, ka šis ir viens no t.s. „slanga” vārdiem un nozīmē apkampties un mīlināties.

Tālāk varētu vēl piezīmēt, ka Vācijas universitātēs iegūtie Dr. grādi nebija cieņā Amerikā. Manā laikā tur cirkulēja anekdote, ka reiz viens Amerikas miljonārs nosūtījis kādai Vācijas universitātei čeku par lielāku summu un lūdzis, lai viņam piešķir Dr. gradu, un vācieši to arī piešķirušī. Kad nu miljonārs sācis lepoties ar šo gradu, paziņas jautājuši, kur viņš to ieguvis. Viņš teicis, ka Vācijā. Paziņas apgalvojuši, ka tāds grads taču neko nav vērts. Miljonārs noskaities, nosūtījis tai pašai Vācijas universitātei tikpat lielu čeku kā agrāk un lūdzis piešķirt Dr. gradu arī viņa zirgam. Vācieši atsūtījuši čeku atpakaļ līdz ar paskaidrojumu, ka, diemžēl, miljonāra lūgumu viņi nevarot izpildīt, jo Dr. gradu par naudu viņi piešķirot vienīgi tikai ēzeļiem.

Pēc Viskonsinas pāris nedēļas uzskavējos Mineapolē, Minesotas štatā, kur apmeklēju arī dažas piensaimnieku sabiedrības. No turienes pa dzelzceļu devos tālāk uz Siatli, Vašingtonas štatā. Vilcienā iepazīnos ar jaunu ārstu, kas tikko bija beidzis savas studijas un brau-

ca, lai iegūtu tiesības strādāt par ārstu Vašingtonas štatā. Jāpiezīmē, ka, lai aizkavētu pārāk lielu ārstu skaita pieaugumu kādā štatā, ārstu arodbiedrības bija panākušas tādu kārtību, ka ikvienam ārstam, kas kādā štatā gribēja sākt praktizēt, nepietika ar universitātē iegūto ārsta diplomu vien, bet bija vēl jāiztur speciāls pārbaudījums. Ja attiecīgajā štatā ārstu trūka, speciālais pārbaudījums bija viegls, t.i., tikai tukša formālitate, bet, ja ārstu bija pietiekams skaits vai pat pārāk daudz, tad pārbaudījums bija ļoti grūts.

Jaunajam ārstam, ar kuŗu kopā braucu, bija draugi iedevuši ceļā līdz dažas viskija pudeles, kuŗas mēs pamazām tukšojām. Mūsu vagonā bija apkalpotājs nēģeris. Iejautājos ārstam, vai nevarētu kādu malku viskija iedot arī nēģerim. Viņš teica, ka to var, bet tikai jāzina, kā to darīt. Viņš man to parādīšot. Kad atkal parādījās nēģeris, ārsts ielēja glāzē krietnu malku viskija, pasniedza to nēģerim un palūdza, lai viņš šo glāzi izmazgānot. Nēģeris ar prieku paņēma glāzi, pazuda un atnesa atpakaļ tīru glāzi. Jautāju ārstam, kādēļ tad nevar nēģerim piedāvāt glāzi viskija atklātā, neapslēptā veidā? Ārsts paskaidroja, ka, ja nēģerim piedāvāšot glāzi viskija izdzeršanai, tad viņš ne tikai to izdzeršot, bet nosēdīšoties blakus un neiešot projām, kamēr visas pudeles nebūšot tukšas. No viņa netikšot vaļā. Tādas esot nēģeru ierāžas, saskaņā ar kuŗām viņi rīkojoties. Ar citiem vārdiem, nēģeriem ir cits sadzīves stils, kas daudzējādā ziņā ir pretrunā ar balto cilvēku sadzīves stilu, un šis apstāklis lielā mērā attālināja baltos no melnajiem.

Uzturēdamies ASV, dzirdēju vairākas anekdotes arī par nēģeriem. Viens profesors, skaidrodams studentiem statistikas problēmas, stāstīja:

Reiz viens pasažieris, kas braucis dzelzceļa guļamvagonā, jautājis vagona apkalpotājam, nēģerim, kāda esot caurmēra dzeŗamnauda, ko viņš saņemot no braucējiem. Nēģeris atbildējis:

— Viens dolars.

Bet, kad pasažieris pasniedzis nēģerim dolaru, tas priecīgi teicis:

— Paldies! Šī ir pirmā reize šogad, kad mana dzeŗamnauda sasniegza caurmēru.

Siatlē biju kādu nedēļu, tāpat arī Portlandē, Oregonas štatā. Tur apmeklēju dažas lauksaimnieku kooperatīvās organizācijas un pirmo reizi redzēju, cik tālu tur bija gājusi darba mechanizācija. Piemēram, bija interesanti vērot, kā putnkopju kooperatīvā automatiska mašīna šķiro olas pēc to svāra un reizē arī pārbauda olu svaigumu.

Šinī sakarībā nāk prātā anekdote par zviedru inženieri, kas apmeklējis cūkkautuvi Čikagā. Tās direktors, izrādot kautuvi, atkārtoti uzsvēris, ka tanī viss esot mechanizēts un tā iekārtots, lai nekas no kautās cūkas neietu zudumā. Viss tiekot racionāli izmantots. Zviedru inženieris, gribēdams parādīt savu atjautību, teicis — bet kā tad esot ar kaujamo cūku kvieciem, tos taču gan nevarot izmantot.

— Izmantojam arī tos, — atbildējis direktors. — Mēs tos uzņemam lentē, pēc tam iespēļējam platēs un eksportējam uz Zviedriju kā vismodernāko popmūziku.

Pēc tam mans ceļš veda uz Berkelejas Universitāti, Kalifornijas štatā, kur paliku kādus trīs mēnešus. Šinī laikā, cita starpā, universitāte uzaicināja mani nolasīt priekšlasījumu par Latviju. Tas palicis prātā tāpēc, ka bija mans pirmais priekšlasījums angļu valodā.

No Berkelejas devos uz Losandželesu. Braucu pa dzelzceļu un no vilciena tālumā varēja redzēt Klusā okeana krastu. Kāda dāma pakatījās pa vagona logu un izsaucās:

— Ak tad šis ir tas Klusais okeans! Es taču biju iedomājusies, ka tas ir daudz lielāks!

Viņas teiciens man dziļi iespiedies atmiņā, jo tas ir tik ļoti raksturīgs cilvēkiem. Cik bieži gan nenotiek tā, ka no lielām un smagām ekonomiskām un citām problēmām mēs pamanām no attāluma tikai mazu stūrīti un brīnāmies, cik šīs problēmas smieklīgi vienkāršas.

Losandželesā biju tikai kādu nedēļu, bet guvu ļoti svarīgu vērojumu, apmeklējot Kalifornijas apelsīnu audzētāju kooperatīvu savienību, kas saucās „Sunkist Grower, Inc.”. Šī organizācija ir plašs uzņēmums, kas apgādā lielu daļu no Amerikas Savienoto Valstu lielpilsētām.

Ierados šīs organizācijas galvenajā birojā kādu dienu jau no pašā rīta, bez jebkādas iepriekšējas sazināšanās, un teicu, ka vēlos runāt ar galveno direktoru. Sekretāre noprasīja, kā mani sauc, un es iedevu viņai savu vizītkarti, uz kuņas bija tikai mans vārds un uzvārds, bez „tītuļiem”, un mana Rīgas adrese, neminot darba vietu. Mani interesēja, cik dienas būs jāgaida, lai piekļūtu tik augstu stāvošai un darbā aizņemtai personai. Tomēr, man par lielu pārsteigumu, nepagāja pat ne piecas minūtes, kad tiku pieņemts. Pastāstīju, ka esmu ieradies Amerikā studiju nolūkos ar Rokfelleru fonda stipendiju un vēlētos tuvāk iepazīties ar direktora organizācijas darbību. Viņš man iedeva iespiestos darbības pārskatus, nospieda kādu pogu, un tūdaļ viņa kabinetā ieradās jauns cilvēks. Viņam direktors lika, lai parādot man

visu, ko es vēloties redzēt, un paskaidrojot visu, ko es prasot. Pagriezies pret mani, direktors teica, ka, ja pēc tam man vēl būtu kādi jautājumi, uz kušiem es gribētu atbildi no viņa paša, lai nākot atkal.

Uzņēmuma studijām veltīju dažas dienas. Apmeklēju arī dažus vietējos kooperātīvus un apelsīnu dārzus. Pēc tam izvēlējos citu stundu nekā pirmo reizi un atkal pieteicos pie direktora. Un atkal nebija jāgaida vairāk par dažām minūtēm. Es pateicos direktoram par visu, ko biju redzējis, un izlūdzos no viņa paskaidrojumu, kur viņš ņem laiku, lai pieņemtu svešiniekus, jo tik lielā uzņēmumā viņam taču daudz laika aiziet, lai kārtotu dažādus jautājumus ar nodaļu vadītājiem. Viņš, man par lielu pārsteigumu, atbildēja, ka ar nodaļu vadītājiem viņam reti kad esot kas kārtojams. Ja kāds no viņiem nāktu un prasītu, kā viņam tādā vai citādā gadījumā rīkoties, tad viņš atbildētu:

— Ja tu pats to nezini, tad meklē sev citu darbu, jo mums nav vajadzīgi nodaļu vadītāji, kas nezina, kā viņiem jārikojas. Bet ja tu pats to zini, kāpēc tad tu kavē laiku sev un man ar saviem jautājumiem? Vai tu gribi izvairīties no atbildības par savu rīcību? Arī tādi darbinieki mums nav vajadzīgi.

Atcerējos, ka Latvijā bija direktori, kas saviem darbiniekiem pat neļāva nopirkt zīmuli bez atļaujas prasīšanas.

Jautāju tālāk, vai tad direktors nejūtas neērti, ja viņš nezina, ko dara un kā rīkojas viņam pakļautie nodaļu vadītāji? Viņš pasmaidīja un parādīja man vairākas papīra lapas ar skaitļu rindām. Tādus pārskatus viņš saņemot par katru dienu un katru mēnesi kopā ar skaitļiem par attiecīgo laika sprīdi iepriekšējā gadā. Un tur redzams, kā darbība rit katrā nodaļā. Un ja tur parādoties kādi aizdomīgi „robi”, tad viņš uzdodot kādam no saviem asistentiem tos noskaidrot. Tālāk viņš parādīja man veselu pogu sistēmu, kas sniedzot viņam automātisku informāciju par to, kas notiekot katrā noliktavā. Viņš nospieda vienu no šīm pogām, un uz neliela ekrāna tūdaļ bija redzams, kāda attiecīgajā noliktavā bija temperatūra, kāds gaisa mitrums, utt.

Un beidzot viņš teica, ka galvenā direktora uzdevums esot ne tikai sekot, kā norit uzņēmuma darbība, bet arī nākt ar jauniem ierosinājumiem, kā šo darbību uzlabot un padarīt efektīvāku. Viens no līdzekļiem šinī virzienā esot arī tikšanās ar cilvēkiem ārpus uzņēmuma un sarunas ar tiem. Tāpēc cilvēkiem neesot nekādu grūtību piekļūt pie viņa.

No Losandželesas devos uz Amerikas Savienoto Valstu galvaspilsētu Vašingtonu D.C., kur pavadīju kādu mēnesi, galvenokārt rak-

ņājoties pa grāmatām lielajā Kongresa bibliotēkā un apmeklējot dažas valsts iestādes. Šinī laikā uzdūros uz vienu visai intriģējošu problēmu, ar kuŗu vēl šo baltu dienu jācīnās valdībām, kas cenšas ievest no augšas diriģētu saimniecību. Tāpēc īsumā pastāstīšu par to.

Kā tas redzams no gadu skaitļiem (1933—1934), es uzturējos Amerikas Savienotajās Valstīs saimnieciskās depresijas posmā, kad cenas precēm slīdēja un valdīja liels bezdarbs. Jaunais valsts prezidents Fr. Rūzvelts (Roosevelt) uzsāka cīņu ar saimniecisko depresiju, un viņa programma toreiz saucās „New Deal”. Tanī ietilpa arī lauksaimnieku atbalstīšana. Lai uzlabotos labības cenas, valdība slēdza līgumus ar lauksaimniekiem, ka katrs no viņiem neapsēs zināmu tīrumu platību, par ko saņems atlīdzību no valsts. Tādu līgumu bija daudz. Kādai valsts iestādei ienāca prātā pārbaudīt, kā lauksaimnieki pilda šos līgumus. Tā atcerējās, ka kāda cita iestāde ievāc ziņas no krietna skaita lauksaimnieku (no t.s. brīvprātīgiem korespondentiem) par apsemtajām platībām, ražām utt., lai uz šo ziņu pamata aprēķinātu statistiskus skaitļus par lauksaimniecības stāvokli. Salīdzinot sējas platību, ko bija uzdevuši šie brīvprātīgie korespondenti statistikai, ar to sējas platību, ko viņi ar savu līgumu ar valsti bija apņēmušies atstāt neapsētu, bija redzams, ka liels vairums savus līgumus nepildīja. Ko darīt? Saut vainīgos pie atbildības par līguma laušanu? Tādā gadījumā nākotnē vairs nebūtu nekādu cerību iegūt drošus statistiskus datus par lauksaimniecības stāvokli. Tā pazustu pamats, no kuŗa izejot vispār iespējams spert kādus soļus lauksaimniecības produkcijas ietekmēšanai, t.i. diriģēšanai. Un bez tam pie atbildības būtu iespējams saukt tikai lauksaimnieku nelielu daļu, t.i., tikai tos, kas paši godīgi bija uzdevuši datus par savām saimniecībām. Pārdomājot stāvokli, valdība atzina par prātīgāku atteikties no brīvprātīgo korespondentu sodīšanas.

1934. gada septembra beigās apritēja gads, kopš biju ieradies Amerikā, un izbeidzās man piešķirtā Rokfellerā fonda stipendija. Laimīgā kārtā man izdevās dabūt tās pagarinājumu vēl uz vienu gadu, no kuŗa pirmie trīs mēneši bija jāpavada Kornela (Cornell) universitātē, kas atradās Itakā (Ithaca), Ņujorkas štatā. Arī tur es guvu jaunus ierosinājumus, no kuŗiem sevišķi nozīmīgs bija sekojošais.

Minētajā universitātē bija īpatnējs kurss lauku saimniecību saimniekošanas mācībā. Tanī profesors kopā ar studentiem analizēja atsevišķo saimniecību darbības pārskatus, kas bija iegūti tādā ceļā, ka universitāte veda šīm saimniecībām grāmatvedību. Bez tam reiz ne-

dēļā studenti, kas bija pierakstījušies uz šo priekšmetu, kopā ar profesoru sēdās automobiļos un aizbrauca uz kādu no priekšzīmīgākajām lauku saimniecībām, lai redzētu, kāda tā izskatās dabā un kas slēpjas aiz tās sausajiem pārskata skaitļiem. Uz šo priekšmetu pierakstījos arī es. Vienā šādā izbraukumā, kad bijām apskatījuši saimniecību, sēdāmies pie galda, un mājas saimnieks sniedza paskaidrojumus uz studentu jautājumiem. Izmantodams klusuma brīdi, iejautājos, kam saimnieks, pēc viņa paša domām, ir visvairāk pateicīgs par šīs saimniecības labajiem rezultātiem. Brīdi padomājis, saimnieks teica, ka viņš visvairāk esot pateicīgs divām lietām — papīram un zīmulim, jo viņš savu saimniekošanu balstot uz stingra aprēķina. Bet viņš rēķinot nevis to, cik esot izmaksājusi viena vai otra produkta ražošana, bet gan otrādi, t.i., izejot no cenas, kādu esot izredzes saņemt par ražoto produktu, viņš aprēķinot, kā viņam būtu šis produkts jāražo, lai cena segtu izmaksas un paliktu pāri vēl arī zināma peļņa.

Veselīgāku pieeju saimniekošanai grūti iedomāties.

Šinī universitātē uzturoties, bija vēl kāds interesants notikums. Kādu dienu iegāju restorānā, lai paēstu pusdienas. Apsēdies ieraudzīju, ka viens no studentiem, ar kuŗu bijām iepazinušies lekcijās, sēd pie blakus galdiņa kopā ar vecāku kungu. Nākamajā acumirkļī students pienāca pie manis un aicināja mani pie sava galdiņa, kur viņš mani iepazīstināja ar savu tēvu, kas atbraucis viņu apciemot. Tēvs bija uzņēmējs, kam piederēja kāda lielāka firma Amerikas austrumu krastā. Sarunās tēvs pastāstīja, ka viņa dēlam esot jāpilda stingri noteikumi, ja viņš gribot mantot tēva uzņēmumu. Galvenais noteikums esot tāds, ka studijām nepieciešamie līdzekļi dēlam esot jānopelna pašam pa studiju laiku un pa vasaras brīvlaiku. Tā esot darījis arī viņš pats, kad studējis.

Šādu studentu toreiz bija daudz. Lai viņiem palīdzētu, daudz darīja arī universitātes. Tanīs gandrīz visus darbus, sākot ar telpu apkopšanu un beidzot ar kancelejas darbu, veica studenti, protams, strādājot saīsinātu darba laiku un saņemot par savu darbu kārtīgu atlīdzību. Tāpat studenti veica gandrīz visus darbus restorānos un kafejnīcās, kas piederēja universitātei. Pa vasaru ļoti muitas firmas nodarbināja studentus, tā iepazīstoties ar viņiem un izraugot no viņu vidus spējīgākos, kuŗiem pastāvīgs darbs bija nodrošināts pēc studiju beigšanas. Kā tas redzams no teiktā, Amerikā studenti nevairījās no melnā darba.

Turpretim Latvijā bija studenti, kas pat kaunējās nest savu čemo-

dānu. Sevišķi zīmīgs ir notikums ar profesoru Eduardu Balodi, kas pats man to personīgi atstāstīja. Viņš bija vienkārša amatnieka dēls un no jaunības dienām pieradis pie fiziska darba. Ar lielām grūtībām līdzekļu ziņā viņš bija beidzis Ķījevas komercinstitūtu. Pirms ieguva doktora gradu un kļuva par profesoru, viņš strādāja Latvijas kooperatīvās organizācijās. Taupīgi dzīvojot, viņš bija uzkrājis pietiekami daudz, lai nopirktu Majoros nelielu vasarnīcu, ko apdzīvoja pats ar savu laulāto draudzeni. Viņš mēdza rītos celties agri, lai jau pirms brokastīm apkoptu vasarnīcu un noslaucītu ielu tās priekšā. To bija ievērojuši studenti un uzskatīja to par blamāžu visai akadēmiskajai saimei. Un tā kādā agrā rītā, kad profesors slaucīja ielu, piebraucis ormanis, kuŗa rati bijuši papildīti ar studentiem korporāciju cepurēs. Viens no viņiem izlēcis no ratiem, pieskrējis pie profesora, iespiedis latu viņam saujā un teicis:

— Onkulīt! Kur te ir tuvākā meitu māja ? . . .

Pie tāda pasaules uzskata turējās daļa Latvijas studentu, kuŗu vecāki grūti strādāja smagus darbus, lai sagādātu līdzekļus viņu studijām. Varbūt tagad, pēc tam kad trimdas sākumā bija spiesti mazgāt restorānā traukus, daži no šiem tā laika studentiem būs mainījuši savus uzskatus.

Pirms šķiršanās no Amerikas gribas atzīmēt vēl vienu īpatnību tā laika Amerikas studentu dzīvē. Toreiz universitātē bija sava sieviešu dekāne un savs vīriešu dekāns, kuŗu pienākums bija uzraudzīt studentu morālisko dzīvi. Kā piemēru var minēt, ka sieviešu dekāne ieteikusi studentēm nedzert ūdeni no padzertuves, ja tuvumā atrodas kāds students, jo mitras sieviešu lūpas esot pārāk kārdinošas. Tanī laikā notika arī deju vakari, bet katrā tādā vakarā bija nozīmēts īpašs uzraudzītājs (chaperon), kam jā rūpējas, lai telpu apgaisojums nebūtu pārāk tumšs un lai vispār viss sarīkojums noritētu pieklājīgi.

Tanī laikā studenti nedrīkstēja apmeklēt studentes viņu īrētājās istabās vai otrādi. Vienīgā svētā vieta, par kuŗu neviens neinteresējās, kas tanī notiek, bija automobilis. Tāpēc daži trūcīgi studenti esot nopirkuši vecu automobili — tādu, kas vairs neiet — un to ar kāda drauga palīdzību novietojuši drošā vietā, lai ar savu meiteni ietu tanī netraucēti pavadīt vakarus.

Apceļojot ASV, satiku arī dažus imigrantus, kas bija ieceļojuši no dažādām Eiropas zemēm un pārtraukuši sakarus ar citiem savas tautas locekļiem. Savu tēvu valodu daudzi no viņiem bija tikpat kā aizmirsuši, bet angļu valodas vārdu krājums, kas bija iegūts ikdienas sa-

tiksmē ar darba biedriem, bija ļoti mazs, tanī dominēja t.s. slenga vārdi un, protams, arī lamu vārdi. Šiem cilvēkiem nebija vairs vārdu, lai apzīmētu veselu rindu kultūras dzīves jēdzienu, un tāpēc viņi nedz spēja par tiem domāt, nedz arī lasīt. Jādomā, ka šo cilvēku vajadzībām bija ražotas seklās amerikāņu kino komēdijas ar Diku un Dovu, kas sviež viens otram torti sejā, jo dziļāka satura filmas viņi nespēja saprast un tāpēc uz tām negāja. Šie cilvēki garīgā ziņā gāja bojā, jo savā gara seklumā viņi pakāpeniski tuvojās dzīvniekam. Šo cilvēku bērni, iedami amerikāņu skolās, vairāk un samērā ātri iedzīvojās svešajā kultūrā, bet tas notika lielā mērā tikai ārēji, jo viņiem trūka morāliskā satura, kas iegūstams tikai ģimenē. Bet no saviem vecākiem šie bērni vairījās un kaunējās, jo „vecīši” runāja tik neglītu un nepareizu angļu valodu un pēc bērnu izpratnes uzvedās tā, kā neviens „pieklājīgs” amerikānis nedara. Tā bērni pamazām apmainīja ģimeni pret ielu, auga uz tās un nereti iekļuva kādā noziedznieku barā, kas viņus valdzināja ar savu „varonību”. Avīzes tanī laikā rakstīja, ka laba daļa ASV ievērojamāko bandītu nāk no iecerotāju bērnu, t.i., iecerotāju pirmās jaunās paaudzes vidus.

Šie fakti rādīja, cik bīstami ir izcerotājiem pēkšņi pārtraukt visas saites ar savas tautas kultūru, jo pieaugušam cilvēkam ir grūti ātri ieaugt svešas zemes kultūrā.

Pēc Amerikas manas tālākās studijas ritēja Zviedrijā, kur galveno vērību veltīju tautsaimniecības teorijai. Sevišķu uzmanību saistīja t.s. indeku valūta, ko Zviedrija bija ievedusi pēc savas valūtas kursa pazemināšanas 1931. gadā. Papildināju arī savas zināšanas zviedru valodā, apmeklējams vakaros šīs valodas kursus.

Pirms došanās uz Ameriku biju uzrakstījis un nodevis fakultātei habilitācijas darbu (pro venia legendi). Tas saucās „Apcerējums par patērētāju kooperāciju kā tautsaimniecisku faktoru, pamatojoties galvenā kārtā uz Zviedrijas patērētāju kooperācijas datiem”. Fakultāte 1934. gadā atzina šo darbu par pieņemamu. Darbs 1936. gadā publicēts Latvijas Universitātes rakstos, un 1937. gadā Kultūras fonds to godalgoja.

Lai kļūtu par privātdocentu, vajadzēja bez minētā habilitācijas darba vēl izturēt fakultātes sēdē īpašus mutvārdu pārbaudījumus tautsaimniecības teorijā, tautsaimniecības mācību vēsturē un statistikā, pie kam šie pārbaudījumi tika ieskaitīti arī kā pārbaudījumi doktora grada iegūšanai. Daļu no šiem pārbaudījumiem izturēju 1935. gada pavasarī, aizbraucot uz pāris dienām no Stokholmas uz Rīgu.

Studēdams Zviedrijā uzturēju sakarus arī ar Latvijas sūtniecību, kur par sūtni toreiz darbojās Pēteris Sēja. Reiz sūtnis ieaicināja mani uz pusdienām, kuņās bez mums abiem piedalījās vēl arī viens zviedrs, kas bija kādu laiku uzturējies Rīgā. Viņš šķendējās, ka Rīgā pa ielām staigājot ielas meitas un ubagi, kas lūdzot dāvanas. Tas mani nokaitināja. Es viņam ieteicu vakaros ar vaļējām acīm pastaigāt pa ielām Stokholmas centrā, jo tur ir daudz vairāk pērkamu skaistuļu nekā Rīgā. Bet, kas attiecas uz ubagiem, tad viņam derētu kādu dienu pasēdēt kādā Stokholmas birojā, lai redzētu, cik daudz tur ierodas bezdarbnieku, lai „pārdotu” vēstuļu papīru, t.i., lai šādā pēc ārējā izskata legālā veidā ubagotu. Tāpat ieteicu viņam lenča laikā pastaigāt gar Stokholmas restorānu durvīm, lai redzētu, cik daudzi izlūdzas lenču no restorānu apmeklētājiem.

Šinī sakarībā jāpaskaidro, ka tanī laikā, t.i., 1935. gadā, Zviedrijā bija ļoti ierobežota alkohola tirdzniecība. Piemēram, restorānos degvīnu, pie tam ļoti ierobežotā daudzumā, drīkstēja dabūt tikai tad, ja pasūtīnāja arī siltu ēdienu. Sakarā ar to lielie degvīna kārotāji labprāt izmaksāja „ubagotājiem” lenču, bet tikai brīdinot viņus, ka pie šī siltā ēdiena tiks pasūtīnāts arī degvīns, kuņu tomēr izdzers pasūtīnātājs pats un nevis viņa „viesis”. Šādā veidā „labdari” ieguva sev dubultu porciju degvīna. Un netrūka arī ubagotāju, kas šādā ceļā centās iegūt lenču par brīvu.

Pēc maniem iebildumiem zviedrs pārgāja uz citu sarunas tematu un vairs nepieminēja Rīgu.

Beidzot vēl jāpiemin, ka šad un tad Stokholmā satikos arī ar Jāni Straubergu, kas toreiz kādu laiku studēja Zviedrijas archīvus.

Pēc Zviedrijas devos uz Norvēģiju, kur uzturējos tikai vienu mēnesi. Mani sevišķi interesēja iepazīties ar tautsaimniecības teorijas mācīšanas metodēm universitātē. Norvēģijā iepazīnos ar Latvijas ģenerālkonsulu Arturu Vanagu, kas bija man daudzējādā ziņā izpalīdzīgs.

Beidzot nokļuvu Dānijā, kur paliku visu atlikušo stipendijas laiku. Piekļājbības pēc apmeklēju Latvijas konsulu, kas bija dānis. Viņš mani saņēma ar teicienu:

— Sie selbstverständlich sprechen doch deutsch!

Jutos aizvainots un tāpēc atbildēju:

— Leider nicht.

Nu konsuls jautāja, kādā valodā tad mēs sarunāsimies. Atbildēju viņam vāciski, ka es varētu runāt angļiski. Viņš teica, ka angļiski neprotot. Tad es, atkal vāciski, nācu ar priekšlikumu, lai viņš, ja vien

viņam nebūtu iebildumu, runā dāniski un es runāšu zviedriski. Pie šīm divām valodām tad arī palikām. Manā laikā Dānijā ciemojās Latvijas pianists Pauls Šuberts. Mūs abus konsuls reiz uzaicināja uz pusdienām restorānā. Bija komiska aina, kad viņš ar pianistu sarunājās vāciski, bet ar mani dāniski.

Dānijā mani sevišķi interesēja noskaidrot, ko tur ir darījuši un ko dara, lai mazinātu saimniecisko depresiju. Kamēr Latvijā un dažās citās zemēs valdība izdarīja piemaksas, lai neļautu pārāk zemu noslīdēt lauksaimniecības ražojumu cenām, tamēr Dānija gāja citu ceļu. Tā rūpīgi pārbaudīja lauksaimnieku govslopus un atpirka un lika nokaut visus tos, kas uzrādīja tuberkulozes pazīmes. Kad 1935. gadā ierados Dānijā, tad jau vairāki apvidi bija pilnīgi iztīrīti no lopiem, kas slimoja ar tuberkulozi. Reizē ar mani Dānijā bija atbraukuši studiju nolūkos arī divi Latvijas ārsti. Kādu vakaru, kad sēdējām pie alus krūzēm, viens no viņiem pastāstīja, ka daži dāņu zinātnieki esot konstatējuši, ka krietna daļa no cilvēkiem, kas slimojot ar tuberkulozi, īstenībā slimojot ar govslopu tuberkulozi. Viņš to esot nejausi uzzinājis, jo dāņu iestādes šo atklājumu pagaidām turot lielā slepenībā. Dzirdot to, man kļuva skaidrs, ka Dānija šo savu zinātnisko atklājumu publicēs tikai pēc dažiem gadiem, t.i., tad, kad Dānijā nebūs vairs nevienas ar tuberkulozi slimas govys. Tādā ceļā Dānija panāks to, ka dāņu sviesta cenas ievērojami pacelsies virs citu zemju sviesta cenām pasaules tirgū. Cik daudzi vienkāršie cilvēki tad vairs gribēs riskēt un pirkt tādas zemes sviestu, kur vēl ir ar tuberkulozi slimas govys?

Domāju, ka tas var smagi skart Latvijas sviesta eksportu nākotnē, un tāpēc nosūtīju Latvijas ministru prezidentam Kārlim Ulmanim rakstu, kurā attēloju to, kas notiek Dānijā un kā tas var atsaukties uz Latvijas piensaimniecību nākotnē.

Kā vēlāk Latvijā uzzināju, Ulmanis bija manu rakstu tālāk nosūtījis Zemkopības ministrijai. Tur to bija lasījuši agronomi un teikuši, ka vajadzētu man atņemt agronoma gradu, jo man taču būtu vajadzējis zināt, ka pie sviesta ražošanas krējumu pasterizē, lai iznīcinātu visas baktērijas. To visu laiku darīja arī Dānijā, bet dāņi, būdami labi veikalnieki, saprata, ka svešas zemes patērētājs jutīsies drošāks, ja pirks sviestu no tādas zemes, kur nav nevienas ar tuberkulozi slimas govys. Un tas ir tas apstāklis, kas cels dāņu sviesta cenu.

Kad dažus gadus vēlāk Eiropai sāka draudēt kaļa vētras, Dānija vēl nebija paspējusi realizēt savus sviesta tirdzniecības plānus un pēc Otrā pasaules kaļa tie vairs nav atjaunoti.

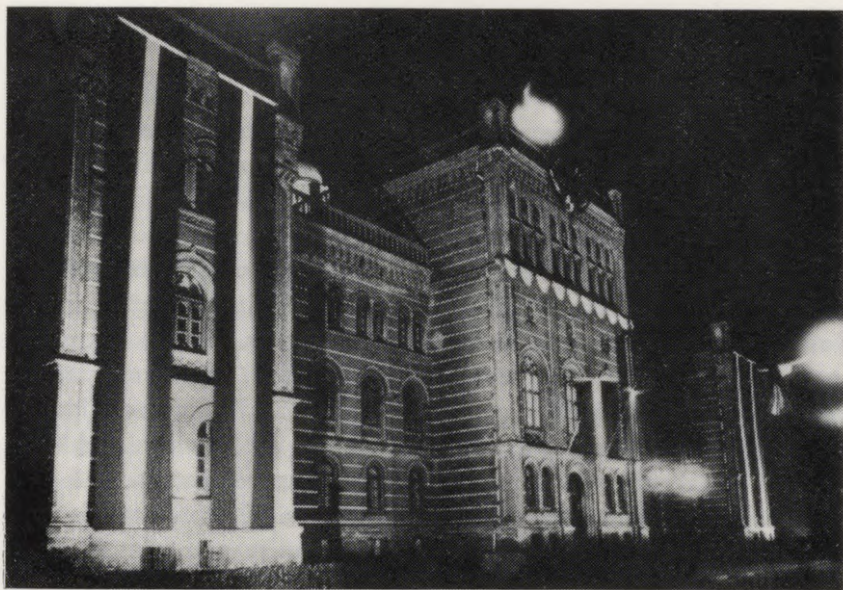
Manas studijas Dānijā izbeidzās 1935. gada oktobrī, un es, garā sirsnīgi pateikdamies Rokfellera fondam par man piešķirto stipendiju un iespēju tik daudz mācīties, atkal atgriezos Latvijā. Tikai Latvija vairs nebija tāda, kādu to atstāju 1933. gadā. No republikas tā bija pārvērtusies par diktatūras diriģētu zemi.

XII. Lai mācītu citus, jāmācās pašam

Kad 1935. gada oktobrī no Dānijas atgriezos Latvijā, tad bija steidzīgi jāgatavojas atlikušajiem mutvārdu pārbaudījumiem fakultātes sēdē. Tie man paveicās tīri labi. Pēc tam vajadzēja fakultātes sēdē nolasīt lekciju par kādu tautsaimniecības teorijas problēmu, lai fakultātes mācības spēki pārliecinātos, ka mans priekšnesuma veids ir pieņemams akadēmiskā sabiedrībā. Izvēlējot temu „Tautsaimniecības teorija un stabilizētās cenas”. Šīs lekcijas saturs 1936. gadā publicēts žurnālā *Kooperatīvais Kredits*. Kā jau minēju iepriekšējā nodaļā, manu iesniegto habilitācijas darbu fakultāte bija atzinusi par pieņemamu jau agrāk. Rezultātā 1936. gada 22. janvārī tiku ievēlēts par privātdocentu pie tautsaimniecības teorijas katedras. Pēc ievēlēšanas man vajadzēja nolasīt publisku iestāju lekciju. Šoreiz izvēlējos temu „Amerikas institucionālistu skolas izejas punkti”; to vēlāk iespieda savā rakstu krājumā Latvijas Universitātes Akadēmiskā sabiedrisko zinātņu biedrība. Šādu temu izvēlējos ar nolūku parādīt, ka jaunais privātdocents ir iepazinies arī ar jaunām, līdz šim Latvijā nedzirdētām atziņām.

Kad uzsāku Universitātes mācībspēka gaitas 1936. gada janvārī, fakultāte man uzdeva lasīt lekcijas tautsaimniecības mācību vēsturē un vadīt praktisko semināru tautsaimniecības teorijā, kurš toreiz sauca par prosemināru. Tautsaimniecības teoriju tanī brīdī vēl mācīja profesors V. Kosinskis. Taču drīz vien man vajadzēja pārņemt arī tautsaimniecības teorijas lekcijas un tās kārtējo semināru, jo profesors V. Kosinskis jau bija pārsniedzis pensionēšanās vecumu, tā ka viņam bija no Universitātes jāšķīrās. Drīz pēc tam, 1938. gadā profesors V. Kosinskis šķīrās arī no šīs pasaules un ir apglabāts Rīgas kapos.

Aizejot no Universitātes, profesors V. Kosinskis no manis pieprasīja goda vārdu, ka es savās tautsaimniecības teorijas lekcijās neatkārtošu

Latvijas Universitātes galvenā ēka valsts svētku rotā

visu to pašu, ko viņš ir lasījis, t.i., ka es neplaģiēšu viņu. Es to apsolīju ar vieglu sirdi, jo, studējot Amerikā un Skandināvijas zemēs, biju guvis daudz jaunu atziņu un mācījies daudz jaunu veidu, kā studentiem izskaidrot tautsaimniecības teorijas atziņas.

Mana avansēšanās Universitātē gāja diezgan ātri. Jau ar 1936. g. 1. jūliju tiku ievēlēts par docentu un ar 1938. g. 1. decembri par vecāko docentu. Beidzot, 1939. gadā, saskaņā ar grozījumiem Latvijas Universitātes satversmē, visus vecākos docentus pārdēvēja par ārkārtējiem profesoriem.

Runājot par maniem pienākumiem Universitātē, vēl varu piezīmēt, ka, sākot ar 1936/1937. mācības gadu, biju ievēlēts par Latvijas Universitātes revīzijas komisijas locekli.

Kad biju ievēlēts par docentu, kādu dienu Universitātes koridorā satiku studenti, ar kuŗu kopā kādreiz klausījāties lekcijas. Izrādījās, ka viņa vēl arvienu studēja un bija tanī pārliecībā, ka arī es vēl esmu students. Viņa jautāja, ko es daru. Atbildēju, ka tagad mācos tautsaimniecības teoriju. Viņa iekliedzās:

— Es nu gan esmu jau šī priekšmeta pārbaudījumu izturējusi!

Teicu, ka to esmu izdarījis arī es, pat divas reizes, bet tagad jā-

cās no jauna un vēl vairāk, lai varētu eksāminēt citus. Tas bija viņai negaidīts pārsteigums.

Kad sāku mācīt studentiem tautsaimniecības teoriju, viena no smagākajām problēmām bija, kā lai panāk, lai studenti censtos izprast tautsaimniecības teorijas atziņas un saskatīt, kur tās iedarbojas reālā dzīvē, un nevis vienkārši mēģināt iekalt kaut ko no galvas, pat nedomājot līdz, ko tas nozīmē.

Lai atļauts šeit ar piemēru parādīt, cik dažkārt jābūt uzmanīgam, lai pareizi lietotu tautsaimniecības teorijas terminus. Tautsaimniecības teorija māca, ka viens no ražošanas faktoriem ir *darbs*. Bet nelai me ir tā, ka šim terminam ir vairākas nozīmes arī ārpus tautsaimniecības teorijas. Piemēram, par darbu mehanikā uzskata enerģijas lietošanu, un darbu mēri ar kg/m. Tādā nozīmē darbu var veikt kā cilvēks, tā arī zirgs vai motors. Tautsaimniecības teorijas izpratnē, turpretim, darbs ir domāts vienīgi tikai kā *brīva* cilvēka (tātad ne verģa, ne zirga un ne motora) veikums, pie kam tas var būt tiklab fizisks, kā arī garīgs veikums un tāpēc nav mērojams ar kg/m. Tālāk jāpiezīmē, ka par darbu ikdienas valodā visbiežāk saprot nodarbošanos un tādā sakarībā uzņēmēju, kas sagādā nodarbošanos, sauc par darba devēju un strādnieku par darba ņēmēju. Bet ja darbu saprot tīri tautsaimniecības teorijas izpratnē, tad iznāktu otrādi: darba devējs būtu strādnieks un darba ņēmējs būtu uzņēmējs.

Ja nu šos jēdzienus sev rūpīgi nenoskaidro un nepatur prātā, klausoties tautsaimnieka valodu, tad, protams, no teiktā neko neizdosies pareizi saprast. Tāpēc tad arī tautsaimniecības teorijas pārbaudījumos galveno vērību piegriezu tam, vai studenti savās atbildēs pareizi lieto tautsaimniecības teorijas terminus un vai viņi paši saprot to, ko ir teikuši, bet nekad neliku studentiem atstāstīt to, ko esmu teicis savās lekcijās.

Bieži ir dzirdēts teiciens, ka nekas nav praktiskāks par teoriju. Tas taisnība, bet tikai tad, ja teorija pareizi saprasta un ja prot to izlietot praksē. Ar pieredzi praksē vien ir grūti atrast pareizās atziņas. Ne velti Marks Tvēns ir brīdinājis: „Jāsargās gūt gudrību vienīgi no savas pieredzes un vadīties vienīgi no tās. Citādāk var iznākt tā, kā tam kaķim, kas reiz uzsēdies uz karstas plīts. Viņš nekad vairs nesēdīsies uz karstas plīts — tas labi, bet viņš vairs nesēdīsies arī uz aukstas plīts.”

Runājot par vārda *darbs* nozīmi, prātā nāk sekojošs gadījums. Kādu dienu mana sieva pārmeta man, ka es tautsaimniecības teorijas ek-

sāmenos izgāžot studentus arī tad, ja viņi nezinot, kas ir *ģēvele*. Tā ļaudis viņai esot stāstījuši. Labu laiku lauzīju galvu, kā tas būtu varējis notikt. Pēkšņi atcerējos šādu gadījumu. Vienam studentam pārbaudījumā reiz liku pastāstīt par *darbu*. Vienīgais, ko viņš varēja pateikt, bija definīcija, t.i., ka darbs tautsaimniecības teorijas izpratnē ir „brīva cilvēka veikums...” utt. Jautāju, vai viņš nāk no pilsētas vai no laukiem. Viņš teica — no laukiem. Tad jautāju, vai viņš ir dzirdējis tādu ierīci, ko sauc par *ģēpeli* (un nevis *ģēveli*, kā tas vēlāk stāstīts). Viņš teica, ka nav dzirdējis. Tad es viņam uzzīmēju *ģēpeles* skici, t.i. lielu ratu, ko griež zirgs, un šis rats griež tālāk linu mīstāmo mašīnu. Vai viņam ir skaidra šāda ierīce? Viņš teica — jā. Tad nonācu pie galvenā jautājuma, vai tas, ko veic zirgs šinī *ģēpelē*, arī ir *darbs* tautsaimniecības teorijas izpratnē? Viņš atbildēja — jā, kaut gan pats tikko bija devis pilnīgi citu darba definīciju, acīm redzot, pats nemaz nesaprazdams, ko saka. Protams, studentam bija jānāk uz pārbaudījumu vēlreiz. Bet pats bēdīgākais pie tam — kā tas redzams no viņa stāstījuma citiem — ir tas, ka viņš nav pat sapratis, par kāda jautājuma nezināšanu viņš īstenībā pārbaudījumu nav izturējis.

Reiz, kad, pārbaudot kādu tiesību zinātņu nodaļas studentu tautsaimniecības teorijā, centos noskaidrot, vai viņš arī saprot to, ko man atbild, viņš protestēja:

— Docenta kungs! Jūs pārkāpjat Universitātes satversmi, kuŗā ir skaidri pateikts, ka Universitātes uzdevums ir izplatīt *zināšanas*. Tā tad jums jāpārbauda tikai, vai es *zinu*, un nevis, vai es arī *saprotu*.

Atbildēju, ka tas būtu tā bijis, ja man būtu jāpārbauda papagaiļi. Cilvēka zināšanas, turpretim, ietveŗ sevī arī saprašanu, bez kuŗas zinātne vispār nevar eksistēt. Zinātniskās pētīšanas uzdevums taču ir iegūt saprašanu, lai pētījamās parādības varētu izskaidrot.

Lai studenti vingrinātos ar tautsaimniecības teorijas palīdzību izprast ekonomiskas dabas parādības ikdienas dzīvē, pārkārtoju t.s. praktisko semināru tautsaimniecības teorijā. Tanī iztīrājām pēdējās lekcijās teikto, vingrinoties tautsaimnieciski analizēt un kritiski pārbaudīt dažādus konstatējumus, apgalvojumus vai faktus. Šeit viens piemērs.

„Zemestrīces sagrauj pilsētas. Lai sagrauto ēku vietā uzceltu jaunas, vajadzīgi strādnieki, tātad pieaug pieprasījums pēc strādniekiem un sakarā ar to pieaug darba algas. No tā jāsecina, ka no strādnieku viedokļa vēlams, lai notiktu vairākas un lielākas zemestrīces. Vai tas ir pareizs secinājums?”

Līdzīgu uzdevumu netrūka Amerikas mācību grāmatās. Bez tam tādus varēja atrast arī Latvijas dienas presē. Visi tie bija rūpīgi jāvāc, jo tos uzdevumus, kas tika iztirzāti praktiskajā seminārā šogad, vairs nevarēja atkārtot nākamajā gadā. Bija grupa studentu, kas veda rūpīgu kartotēku, kuŗā reģistrēja iztirzājamās problēmas un pareizas atbildes, lai nākamā gada studentiem vairs nevajadzētu pašiem lau- zīt galvu, t.i., pašiem domāt. Visu citu, tikai ne pašiem domāt! . . .

Praktiskajā seminārā ievadu arī rakstu darbus, kuŗos bija jāatrisina līdzīgas problēmas. Mans noteikums bija, ka students uz šādiem rakstiskiem pārbaudījumiem drīkstēja ņemt līdz un lietot nevis kar- totēkas, bet grāmatas, tomēr ne vairāk, kā pats varēja panest, jo ne- vienā grāmatā tiešas atbildes uz rakstu darbu temām nebija. Bez tam bija veselīgi, ja studenti pieradinājās orientēties tautsaimniecības lite- rātūrā.

Ar laiku fakultāte man piešķīra asistentu — Emīli Vērzemnieku —, kas man bija liels palīgs jaunu materiālu vākšanā praktiskiem semi- nāriem un studentu rakstu darbu caurskatīšanā.

Bet tās nebija manas vienīgās grūtības. Tautsaimniecības teorija bija paredzēta tiklab Tautsaimniecības nodaļas, kā arī Tiesību zi- nātņu nodaļas studentiem. Starpība bija tikai tāda, ka Tautsaimnie- cības nodaļas studentiem pārbaudījumi šinī priekšmetā notika pie ko- misijas, bet Tiesību zinātņu nodaļas studentus varēju pārbaudīt pats, un tikai tad, ja students pārbaudījumā izkrita divas reizes, trešo reizi bija jāeksāminējas pie komisijas un, ja neveicās arī tad, studentu no fakultātes izslēdza. Parastie pārbaudījumi notika tādā veidā, ka mā- cības spēks vai viņa asistents uz paziņojumu dēļa izkāra lapu, kuŗā bija minēta pārbaudījuma diena un stunda. Studentiem, kas gribēja eksāminēties, bija uz šīs lapas jāuzraksta savs uzvārds un vārds. Starp studentiem klīda anekdote, ka viens no fakultātes mācības spē- kiem, kas neprata latviski — un tādi bija vairāki —, pārbaudījumu dienā paņēmis pieteikšanās lapu, lai iesauktu pie sevis pārbaudāmos, un skaļā balsī nolasījis pirmo rindu: „Uzvārds, vārds!” Pagaidījis brīdi un, kad neviens neatsaucies, dusmīgi pateicis:

— Tiešām jocīgs cilvēks! Katru reizi pierakstās kā pirmais, bet ne- kad uz pārbaudījumu neierodas!

Man šī kārtība nepatika. Tāpēc paziņoju Tiesību zinātņu nodaļas studentiem, ka eksāminēšu katru nedēļu zināmā dienā un stundā bez iepriekšējas pierakstīšanās. Gribēju ar to pakalpot studentiem, lai vi-

ņiem būtu ērtāk iekārtot savus pārbaudījumus. Daži atsevišķi studenti tomēr gribēja šo manu pretimnākšanu izmantot, lai iegūtu pārbaudījuma ieskaitījumu bez zināšanām. Atmiņā palicis kāda bagāta namsaimnieka dēls, kas, šķiet, bija pieradis, ka viņu respektē tēva dēļ. Viņš ieradās galīgi nesagatavojies. Viņa lekciju grāmatiņā neko neierakstīju un pateicu viņam, lai nākamo reizi ierodas tikai tad, kad būs sagatavojies. Nākamo nedēļu viņš atnāca atkal un atkal bez zināšanām. Pateicu viņam, ka, ja viņš nesagatavojies atnāks vēl vienu reizi, tad viņa lekciju grāmatiņā ierakstīšu „Nesekmīgi”. Paļaudamies uz sava tēva statusu, viņš atnāca tāds pats arī nedēļu vēlāk un, viņam par lielu pārsteigumu, ierakstīju viņa lekciju grāmatiņā apsolīto atzīmi. Pēc tam viņš bija nosūdzējis mani fakultātes dekānam un lūdzis nozīmēt manā vietā citu, kas viņu eksāminētu. Dekānam paskaidroju par lietas apstākļiem, un viņš studenta lūgumu noraidīja. Pēc dažiem mēnešiem man zvanīja pazīstams bankas darbinieks — viņa bankā par valdes locekli bija studenta tēvs — un lūdza, lai minu laiku, kad students varētu ierasties pie manis un atvainoties, jo gribot vēlreiz eksāminēties. Teicu, ka nekāda atvainošanās nav vajadzīga. Vajadzīgas tikai zināšanas. Ja viņš zinās, dabūs labu atzīmi, bet, ja nezinās, rakstīšu atkal viņa lekciju grāmatiņā „Nesekmīgi” ar visām studiju noteikumos paredzētām sekām. Šoreiz students patiešām bija labi sagatavojies un dabūja labu atzīmi.

Kādu dienu ieradās students lepnā policijas priekšnieka uniformā, acīm redzot, lai imponētu, jo vēlāk uzzināju, ka viņš strādāja gan policijā, bet priekšnieks nebija. Protams, arī viņš bija cerējis saņemt pārbaudījuma ieskaitījumu bez zināšanām. Viņam neizdevās. Pēc pāris nedēļām viņš ieradās no jauna un lūdza viņu noeksāminēt, kaut gan tā nebija pārbaudījumu diena, jo, lūk, viņa darba apstākļi neļaujot viņam atnākt citā laikā. Teicu:

— Labi. Tautsaimniecības teorijā ir nodaļa, kas saucas „Ražošana”. Kādas problēmas tur apskatītas? — Kad nebija atbildes, nosaucu pēc kārtas visas pārējās nodaļas, bet arī par tām nesaņēmu nekādu atbildi. Teicu, ka viņam jānāk citu reizi, pēc tam kad patiešām būs sagatavojies. Viņš atbildēja:

— Es esmu sagatavojies. Lūdzu, jautājiet vēl.

Viņam paskaidroju, ka labprāt būtu to darījis, bet tautsaimniecības teorijā nav vairāk nodaļu. Pēc tam viņš vairs neparādījās, bet 1939. gadā izceļoja uz Vāciju. Vēlāk dzirdēju, ka viņš Vācijā bija uzdevies par Dr. jur.

Bija daži studenti, bet it sevišķi dažas daiļas studentes, kas centās iegūt tuvāku pazišanos ar mācības spēkiem cerībā, ka tad būs vieglāk izturēt pārbaudījumus. Reiz kādā studentu vakarā, uz kuŗu bija aicināti arī mācības spēki, man apkārt grozījās vairāki studenti un studentes. Kad man kā mācības spēkam vajadzēja teikt runu, paskaidroju tanī, ka es pieturos pie vecu amatnieku tradīcijām. Krietns kurpnieks saviem paziņām arvienu pagatavos labākus zābakus. Arī es cenšos saviem paziņām labāk iemācīt tautsaimniecības teoriju un tāpēc pārbaudījumos no viņiem prasū vairāk. No tā brīža studenti un studentes man gāja apkārt ar likumu.

Vēl kā kuriozitāti varu atzīmēt, ka vienu dienu fakultātes bibliotēkā sastapu dāmu, kas bija beigusi Tautsaimniecības nodaļu un bija atstāta, lai sagatavotos zinātniskai darbībai. Viņa sūdzējās par bibliotēku. Daudzās grāmatu norādēs esot minēts autors, kas saucoties *Ibidem*, bet bibliotēkā neesot nevienas viņa grāmatas.

Visi šie gadījumi minēti vienīgi, lai rādītu, ar kādām problēmām Latvijas Universitātes mācības spēkam iznāca sastapties. Tie izklaušās baigi, bet nedrīkst ne brīdi aizmirst, ka tie ir tikai atsevišķi gadījumi, kuŗus nedrīkst vispārināt, lai no tiem spriestu par izglītības līmeni Tautsaimniecības nodaļā. Ir jau taisnība, ka Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tautsaimniecības nodaļā tās darbības sākumā bija daudz vāju vietu, kas bija smags mantojums no agrākās Krievijas. Taču laika tecējumā nāca klāt daudz uzlabojumu un pārveidojumu, piemērojoties jaunu apstākļu prasībām un sekojot Vakarēiropas pieredzei. Lai atļauts minēt dažus faktus, kas par to liecina.

Profesors Jānis Kārklīšs, kas mācīja uzņēmumu saimniecības mācību, neatlaidīgi modernizēja savu priekšmetu un 30-os gados pat daudz vērības pievērsa konjunktūras pētīšanas problēmām. Viņa pēdās sekoja viņa asistents, vēlāk ārkārtējs profesors, Kārlis Bērziņš, kas pievērsās modernajām grāmatvedības problēmām. Līdz nepazīšanai pārveidojās lekcijas un semināri kooperācijas teorijā un vēsturē, kad šo zinātnes nozari pārņēma profesors Eduards Balodis, kas pats ir pielicis daudz pūļu šīs nozares pētniecības laukā. Kad statistikas mācīšanu pārņēma ārkārtējais profesors Eduards Širons un viņa asistents, vēlāk privātdocents, Kārlis Zīverts, studenti dabūja iepazīties ar visjaunākajām statistikas metodēm. Radikāli pārveidojās Latvijas saimniecības vēsture, kad to sāka mācīt profesors Edgars Dunsdorfs. Moderna bija arī profesora Longina Ausēja mācītā finanču matemātika. Tie ir tikai daži piemēri, kas spilgti liecina par tām lielajām pārvēr-

Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes jaunāko mācības spēku grupa, kas mēdza turēties kopā, 1939. gadā. No kreisās puses: A. Aizsilnieks, E. Širons (miris 1964. g. Rīgā), Kārlis Bērziņš, Konstantīns Čakste (miris 1945. gadā vācu koncentrācijas nometnē) un Andrejs Lejassaus (deportēts 1941. gadā uz Krieviju)

tībām, ko pieredzēja Tautsaimniecības nodaļa savā īsajā pastāvēšanas laikā.

Kas attiecas uz fakultātes darbību, tad jāsaka, ka mēs, jaunākie tautsaimnieki, nebijām sevišķi iepriecināti, ka Tautsaimniecības nodaļa bija iesaistīta vienā fakultātē ar Tiesību zinātņu nodaļu, kuŗā bija vairāki krievi. Kad vien iznāca pārrunas par kādu jaunievedumu vai modernizāciju Tautsaimniecības nodaļā, no krievu puses bija jādzird:

— Ziniet, pie mums, Ķijevā, tas tā tomēr nebija.

Pēc viņu domām, vajadzēja darīt tā, kā kādreiz Ķijevā, bet nevis tā, kā mūsu dienās darīja Londonā vai Stokholmā.

Viens no krievu juristu mācības spēkiem mēdza teikt:

— Jurists ir kā kaķis. Svied kā gribi, viņš arvienu nokritis uz kājām.

Mēs, jaunākie tautsaimnieki, savā starpā zirgojāmies:

— Jurists ir kā suns. Gatavs riet uz katru.

Par juristiem toreiz cirkulēja vairākas anekdotes. Viena no tām stāstīja, ka reiz satikušies trīs vīri: viens ārsts, viens inženieris un viens jurists, un sākuši strīdēties, kuŗa ir visvecākā profesija. Ārsts

teicis, ka tā esot medicīna, jo Dievs izņēmis Ādama ribas kaulu, lai radītu Ievu. Tā esot bijusi chirurgija. Inženieris teicis, ka viņa profesija esot vēl vecāka, jo pirmajā dienā Dievs no chaosa esot radījis pasauli. Tas esot inženiera darba lauks. Tad jurists iesmējies un teicis:

— Es gribētu zināt, kā būtu varējis rasties chaoss, ja nebūtu bijis juristu ? ! . . .

Tālāk jāatzīmē, ka apskatāmajā laika posmā man nācās iesaistīties arī sabiedriskā darbā ārpus Universitātes.

Kad 1935. gadā atkal atgriezos Latvijā, atradu to pavisam citādu, nekā biju atstājis 1933. gada rudenī. Demokratiskā iekārta Latvijā bija likvidēta, un tās vietā tagad valdīja autoritārs režīms, kuŗa veidotājs un īstenotājs bija Kārlis Ulmanis. Šis režīms nebija labvēlīgs kooperatīvām organizācijām. Valdība 1937. gadā atcēla *Noteikumus par kooperatīvām sabiedrībām un to savienībām* un to vietā izdeva jaunu likumu par kooperatīvām organizācijām. Jaunais likums pakļāva kooperatīvās organizācijas stingrai valdības uzraudzībai un kontrolei, dažā ziņā pat vēl stingrāki, nekā bija cara laika Krievijā. Visām esošām kooperatīvām organizācijām bija jāpārreģistrējas, pārējot uz jauniem, valdības izstrādātiem statūtiem. Tām organizācijām, kuŗām valdība nedeva atļauju darbības turpināšanai, bija jālikvidējas. Starp organizācijām, kuŗām vajadzēja likvidēties, bija arī Latvijas kooperācijas pati augstākā organizācija — Latvijas Kooperatīvu kongresu padome. No kooperatīvo organizāciju savienībām tikai divām bija atļauts pastāvēt arī turpmāk, kaut gan arī tām bija radikāli jāpārveidojas. Tās bija: Latvijas Piensaimniecības centrālā savienība un Savstarpējās apdrošināšanas centrālā savienība. Visām pārējām bija jālikvidējas, ieskaitot arī C. s. „Konzums” un Latvijas Tautas banku.

Protams, šo pārkārtojumu galvenais nolūks bija radīt no kooperatīvām organizācijām paklausīgu organizāciju sistēmu, kas blakus kamerām palīdzētu valdībai jeb, precīzāki izsakoties, Ulmanim pašam diriģēt Latvijas saimniecību. Sakarā ar to tika likvidētas organizācijas, kuŗu vadībā ilgāku laiku ar sekmēm darbojās personas, kas kādreiz bija stājušās ceļā Ulmaņa politiskai darbībai un līdz ar to nebaudīja viņa uzticību vai pat bija izpelnījušās viņa atmaksu.

Kad 1936. gadā Latvijas Universitāte ievēlēja mani par privātdocentu, saņēmu K. Ulmaņa sekretāra telefonisku paziņojumu, ka man jāierodas „priekšā stādīties” ministru prezidentam. Noteiktajā dienā

un stundā ierados arī. Ieraudzījis mani, Ulmanis stingri paraudzījās man acīs, it kā mēģinādams atcerēties, vai nav mani kur redzējis, un pēc tam pat noprasīja, vai mēs neesot jau agrāk kaut kur tikušies. Atbildēju, ka neesam. Pateicu, ka vienīgā mana saskare ar viņu bija 1935. gadā, kad no Dānijas nosūtīju viņam ziņojumu par Dānijas valdības aktīvītāti agrārās politikas laukā. (Par šo ziņojumu sk. iepriekšējo nodaļu.)

K. Ulmanis mēdza vakaros noturēt pie sevis atbildīgo darbinieku apspriedi, lai informētu viņus par saviem tālākiem nodomiem saimnieciskās dzīves pārkārtošanā. Vienu reizi, kad Ulmanis ziņoja par dažiem gaidāmiem pārkārtojumiem kooperācijas laukā, uz šādu saņēmumiem bija aicināts arī es. Toreiz, pieminot Latvijas Tautas banku, Ulmanis teica par to un tās vadītājiem:

— Lai nu Dievs viņiem palīdz. Cilvēki viņiem nepalīdzēs!

Un „cilvēki” nepalīdzēja arī! Ar Pārgrozījumiem likumā par akciju sabiedrībām valdība piespieda Latvijas Tautas banku likvidēties.*

Minētais Ulmaņa teiciens toreiz mani tā pārsteidza, ka tas līdz šai dienai labi saglabājies atmiņā.

Sakarā ar teikto rodas jautājums: kā un kad gan Latvijas Tautas bankas un citu likvidēto centrālo kooperatīvo organizāciju vadība būtu varējusi sariebt Ulmanim vai viņa politikai?

Demokratiskās Latvijas laikā lielākās politiskās partijas centās iegūt un nodrošināt sev zināmu „saimniecisku bazi”, kas atbalstītu partiju. Šim nolūkam sevišķi izdevīgi likās iekārot kooperatīvās organizācijas, jo no tām varēja iegūt ne tikai ekonomisku, bet arī politisku atbalstu šo organizāciju biedru sapulcēs un kongresos. Par šādu „saimniecisku bazi” toreiz cīnījās arī Zemnieku savienība.** Šīs grāmatas IX nodaļā jau aprakstīju, kā Zemnieku savienībai nelaimējās izmantot saviem politiskajiem nolūkiem Latvijas Kooperatīvu kongresu padomes sasaukto Trešo vispārējo kooperācijas kongresu. Tas nebija vienīgais šāda veida mēģinājums, kas nelaimējās, jo Latvijas lielākās centrālās savienības turējās pie principa, ka kooperatīvām organizācijām jābūt politiski neitrālām. Partijas vadība par šādu nostāju, protams, nebija sajūsmināta.

Lai iegūtu savu politiski neitrālu dienas laikrakstu, Latvijas Koo-

* Sk. A. Aizsilnieks, *Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*, 633. lpp.

** Turpat, 272—274. lpp.

perātīvu izdevniecības savienība ar 1924. gada novembri sāka izdot savu „ārpus partijām stāvošu dienas laikrakstu”, kas saucās *Balss*. Par tās redaktoru bija izraudzīts pazīstamais kooperācijas darbinieks Arnolds Frīdbergs* no Vestienas. Starp līdzstrādniekiem bija vairāki kooperācijas darbinieki. Acīm redzot, lai laikrakstam sagādātu „brīvākas rokas”, tā izdošanu, sākot ar 1925. gada 1. jūliju, pārņēma Latvijas Agrārpolitiskā biedrība, kas dibināta 1925. g. 7. maijā. Šīs biedrības valdes priekšsēdētājs bija Hugo Celmiņš, ko Ulmanis uzskatīja par savu pretinieku Zemnieku savienības rindās un kas tāpēc autoritārā režīma laikā „krita nežēlastībā”. Biedrības valdē darbojās līdz arī redzami kooperātori, starp kuņiem bija Eduards Laursons, kas tanī laikā bija C. s. „Konzums” valdes priekšsēža biedrs un Latvijas Tautas bankas valdes priekšsēdis, kā arī Pēteris Geidāns — Latvijas Tautas bankas direktors rīkotājs. Sakarā ar šīm pārmaiņām par *Balss* redaktoru kļuva docents (vēlāk profesors) Jānis Vārsbergs.

To vērā ņemot, nebija nekāds brīnums, ka autoritārā režīma laikā bija jāpazūd tiklab Latvijas Tautas bankai, kā arī C. s. „Konzums” līdz ar šo organizāciju vadītājiem.

Dažu likvidēto organizāciju vietā valdība radīja jaunas. Viena no tādām bija 1937. gadā valdības nodibinātā akciju sabiedrība, kas saucās Centrālā savienība „Turība” un kuņai vajadzēja kļūt par patērētāju biedrību savienību, kaut gan tās mērķos kā pirmais punkts bija ierakstīts: „veicināt valsts lauksaimnieciskās, kā arī vispār saimnieciskās politikas izvešanu, sekmējot valdības nodomus cenu kārtošā un iedzīvotāju labklājības pacelšanā”. Tās pēc savas būtības bija valsts organa un nevis brīvas kooperatīvas organizācijas funkcijas. No minētās savienības akcijām tikai 17,7 % piederēja patērētāju biedrībām, bet 67,6 % valstij piederošām bankām un akciju sabiedrībām, kuņām piederēja balsu vairākums un tātad noteicošais vārds savienības akcionāru sapulcē. Reizē ar šīs organizācijas nodibināšanu bija spiesta „brīvprātīgi” likvidēties Centrālā savienība „Konzums” un Latvijas patērētāju biedrību savienība.

C. s. „Turība” pirmā akcionāru sapulce, kas notika 1937. gada 4. augustā, par valdes priekšsēdētāju un direktoru rīkotāju ievēlēja agr. Jāni Blumbergu un par viņa biedru Latvijas Bankas direktoru Žani Šēnbergu. Šinī pašā sapulcē ievēlēja mani par valdes kandidātu,

---

* Viņš vēlāk mainīja savu uzvārdu un saucās Kalnājs. Pēc Otrā pasaules kara dzīvoja Anglijā, kur pirms dažiem gadiem nomira.

Laikraksts *Balss*, ko 1924. gada novembrī sāka izdot Latvijas kooperātīvu izdevniecības savienība, līdz ar tā pielikumu *Māja, Sēta, Druva*

kam, kā to redzēsīm vienā no nākamām nodaļām, bija visai liktenīgas sekas. Vēl jāpiezīmē, ka 1939. gada decembrī, kad agr. J. Blumbergs kļuva par ministru, viņa vietā par C. s. „Turība” valdes priekšsēdētāju un direktoru rīkotāju kļuva agr. Emīls Zelmenis.

C. s. „Konzums” savā pēdējā pilnā sapulcē nolēma no iepriekšējā gada tīrā atlikuma ziedot Ls. 150 000 kooperācijas skolas ierīkošanai un uzturēšanai. C. s. „Turība”, kas ar C. s. „Konzums” aktīvu un pasīvu pārņemšanu, pārņēma arī minēto ziedojumu, izstrādāja kooperācijas skolas statūtus, kuŗus apstiprināja Izglītības ministrija. Kooperācijas skolu atklāja 1937. gada 11. oktobrī Zemkopības ministrs Jānis Birznieks, un svētrunu teica profesors Ludis Bērziņš — mans kādreizējais skolotājs. Skolas noorganizēšana un vadīšana bija jāuzņemas man. Skola rīkoja 3—4 mēnešus gaŗus pārdevēju kursus jauniešiem, kas pirms tam bija nostrādājuši vairākus mēnešus praksē, un 3—5 mēnešus gaŗus veikalveŗu kursus personām, kas nostrādājuši zināmu laiku kā pārdevēji. Bez tam skola rīkoja arī īsākus kursus kooperātīvu darbiniekiem un izdeva mācības vēstules dažos priekšmetos. Skolas telpās bija ierīkota pārdotava, kur noritēja praktiskie vingrinājumi, un arī internāts, kur dzīvoja kursu dalībnieki. Skola 1939. gadā

C. s. „Turība” kooperācijas skola Rīgā, Antonijas ielā 19

sarīkoja patērētāju biedrību darbinieku sacensību pircēju apkalpošanā, pie kam izveicīgākie sacensības dalībnieki tika godalgoti. Sacensībā piedalījās liels darbinieku skaits.

Skolas darbā bija iesaistīti divi pastāvīgi skolotāji: Vilis Pāvuļāns, kas pirms tam bija darbojies kā sekmīgas patērētāju biedrības vadītājs, iegūstot lielu pieredzi praktiskā tirdzniecības darbā, un K. Bruņinieks, kas bija beidzis Rīgas skolotāju institūtu un pēc tam kādu laiku strādājis patērētāju biedrības veikalā kā praktikants. Bez tam dažu speciālo priekšmetu mācīšanai skola pieaicināja arī attiecīgo nozaļu lietpratējus no ārpuses.

Skolas darbība sīkāk aprakstīta žurnālā *Mūsu Mājas Viesis*, ko izdeva C. s. „Turība”. Šeit daži izvilkumi no raksta, kas ievietots žurnāla 1938. gada 39. numurā.

Skolas dibinātāji izšķīrās par praktiska rakstura skolu, kāda tā ir vienīgā Latvijā. Skolā nepasniedz mācību priekšmetus, bet skolnieki vingrinās praktiskā darbā, lai iegūtu pareizas darba metodes. Skolā audzēkņi iepazīstas ar pārdotavas kopšanu un iekārtošanu, pircēju apkalpošanu, preču zinību, skatu loga iekārtošanu, likumiem, norēķiniem, kooperāciju u.c. . . Skola darbojas Centrālās savienības „Turība” namā, Antonijas ielā 19, kur skolas vajadzībām iekārtotas priekšzīmīgas telpas. . . Skolā lekciju nav. „Mēs mācām darbu un prasām darbu,” šādiem vārdiem skolas vadītājs raksturo skolā mācīšanas

Kooperācijas skolas audzēkņi vingrinās veikala apkopšanā un iekārtošanā

metodi. Darbu veikšanai audzēkņi sadalīti grupās: vieni iekārto veikalu, citi to apkopj un citi nodod savu spriedumu par veikto darbu. Veikalam jābūt tā iekārtotam, lai darbs viegli veiktos. Mūžīgas patiesības dzīvē nav, arī veikala iekārtā mūžīgi kas jāgroza. Katram jābūt atrast kļūdas kā savā, tā citu darbā . . . Arī preču zinības pasniegšanā skola iet jaunus ceļus. Audzēkņi precīzi mācās pazīt ne no ražotāja, bet patērētāja viedokļa. Visus šos darbus audzēkņi veic pašdarbības ceļā, vācot materiālus speciālā literatūrā un grupējot šos materiālus pēc zināma plāna . . . Pašlaik pie skolas tiek ierīkots preču mūzejs, kas atradīsies speciālā novietnē ar attiecīgām ziņām par katru preci. Tā būs dzīva grāmata, kas lielā mērā atvieglos audzēkņu darbu. Audzēkņiem ierīkota atsevišķa lasāmā istaba, un viņiem pieejama arī skolas bibliotēka ar apmēram 5000 sējumiem. Kā viena no skolas īpatnībām atzīmējams tas fakts, ka skolā nav neviena apkalpotāja. Algota tiek tikai viena sieviete — ēdienu vārītāja. Arī patērētāju biedrību veikalos trūkst apkalpotāju, kas rūpētos par veikalu tīrību. Šos darbus veic veikalu darbinieki. Tāpēc arī skolas audzēkņi paši iepērk produktus, paši mazgā grīdas un logus, paši slauka putekļus. Un jāsap, ka skolā valda vispriekšzīmīgākā spodrība.

Sakarā ar valdības norādījumu „brīvprātīgi” saplūda vienā biedrībā visas patērētāju biedrības, kas līdz tam bija Rīgā darbojušās. Tā Rīgā radās tikai viena patērētāju biedrība „Vienība”. Man 1938. gadā bija jāuzņemams šīs biedrības padomes priekšsēdētāja pienākumi.

Valdība 1937. gadā atdalīja no Latvijas Pienšaimnieku centrālās savienības Rīgas piena centrāli, izveidojot to par patstāvīgu organizā-

Viens no C. s. „Turība” Kooperācijas skolas pirmā kursa izlaidumiem 1938. gadā. Pirmajā rindā no kreisās puses trešais — skolotājs V. Pāvulāns, ceturtais — skolas vadītājs A. Aizsilnieks, piektais — pasniedzējs A. Stūre, septītais — skolotājs K. Bruņinieks

ciju ar nosaukumu Rīgas Piensaimniecības savienība. Tās uzdevums bija vākt pienu no Rīgas apkārtnes piena ražotājiem un apgādāt Rīgu ar piena produktiem. Šai savienībai piederēja arī Piena restorāns. Zemkopības ministrs iecēla par šīs savienības priekšsēdētāju Jūliju Rubeni un par priekšsēdētāja biedru mani. Jāpiezīmē, ka mana lauku saimniecība, kā to redzēsīm nākamajā nodaļā, bija viena no piena piegādātājiem minētai savienībai.

Nobeidzot šo pārskatu par „brīvprātīgajiem” saimnieciskajiem pārkārtojumiem, kas skāra kooperāciju un arī manu dzīvi, lai vēl pieminēta laikmetīga anekdote.

Pēc tam kad 1937. gadā finanču ministrs Ludvigs Ēķis bija nodokļu inspektoru sanāksmē teicis, ka nodokļu maksāšanai „jāieaug asinīs kā patīkamam pienākumam”, Rīgā esot dzirdēta sekojoša saruna:

— Vai tu arī zini, ka Ēķis esot teicis, ka nodokļi jāmaksā ar smaidu?

— Bleķis! Es jau izmēģināju, bet nekas neiznāca. Nodokļu inspektors katēgoriski pavēlēja, ka viss nodoklis jāsamaksā ar naudu!

1939. gadā saņēmu no akc. sab. „Rīgas audums” aicinājumu būt par locekli šīs sabiedrības revīzijas komisijā. Šo aicinājumu ar pateicību pieņēmu, jo tas deva man iespēju tuvāk iepazīties ar šī priekšzīmīgi vadītā un sekmīgā uzņēmuma darbību.

Beidzot vēl jāatzīmē, ka studiju nolūkos 1937. un 1938. gada vasarā apciemoju Skandināvijas valstis. Tādā pašā nolūkā 1939. gada vasarā apmeklēju Angliju, kur vācu materiālus vienam no saviem pētījumiem. Kamēr vēl atrados Anglijā, izcēlās Otrais pasaules karš un atpakaļceļš man bija jāizvēlas caur Zviedriju. Atgriezies Latvijā, redzēju, ka valdība cīnās ar sāpīgo jautājumu, kā kara apstākļos tikt pie importa precēm, kas Latvijai nepieciešamas. Šinī sakarībā C. s. „Turība” komandēja mani kopā ar savienības darbinieku J. Vilciņu atpakaļ uz Zviedriju, lai ar Zviedrijas kooperatīvām organizācijām noskaidrotu, vai nākotnē nebūtu iespējama dažādu preču apmaiņa. Mūsu sarunas bija diezgan sekmīgas, bet jau nākamajā, 1940. gadā visu to izjauc Padomju Savienība, kas, izmantojot savu slepeno līgumu ar Vāciju, okupēja Latviju.

Apskatāmajā laika posmā izdevās izdarīt arī dažus pētījumus, kuŗu rezultāti publicēti žurnālos. Viens no šāda veida rakstiem bija „Lauku patērētāju biedrību nesekmju cēloņi periodā no 1929. līdz 1934. gadam”, kas publicēts žurnālā *Ekonomists* 1938. gadā. Par šo pētījumu saņēmu godalgu no Krišjāņa Barona fonda pie Izglītības ministrijas.

XIII. Dažas ainas no ģimenes dzīves

Kā jau bija minēts, apprecējos 1924. gadā. Pirmos divus gadus man un sievai pēc kārtas vajadzēja visu vasaru pavadīt Vecaucē, lai iegūtu agronomijas studentam paredzēto praksi. Pēc tam mums vajadzēja vēl nokārtot atlikušos pārbaudījumus un sagatavot diplomdarbus. Pa šo laiku dažas vasaras pavadījām Rīgas Jūrmalā, īrējot kādu lētu vasaras mājiņu klusākā jūrmalas rajonā.

Ap 1928. gadu noskaidrojās, ka man arī turpmāk būs jāpaliek Rīgā, kur bija manas darba vietas. Abi ar sievu nācām pie atziņas, ka nav labi, ka divi agronomi paliek dzīvot uz pilsētas akmeņiem un ļauj ierūsēt viņu iegūtajām zināšanām. Tāpēc sākām meklēt Rīgas tuvumā kādu jaunsaimniecību, ko varētu nopirkt un paši apsaimniekot. Pēc ilgākas meklēšanas beidzot nopirkām jaunsaimniecību Ķeguma stacijas tuvumā, ja nemaldos, 1930. gadā. Tā bija 21,4 ha liela un maz iekopta, jo daļa no platības agrāk bija apaugusi ar mežu, ko valsts bija nocirtusi, atstājot laukos celmus. Dažās vietās bija redzamas vēl arī Pirmā pasaules kara tranšeju atliekas. Jaunsaimniecības agrākais īpašnieks bija paspējis uzcelt vienīgi nelielu kūti un nelielu dzīvojamo ēku, kas nebija vēl līdz galam izbūvēta.

Nu bija jāieliek lieli izdevumi un daudz darba, kamēr šo saimniecību savedām kaut cik kārtībā. Atceros, ka pirmajā vasarā pāris mēnešus dzīvojām no kaimiņa īrētā tukšā vistu kūtī, kamēr dzīvojamā mājā iemūrēja krāsnis un vispār savedām to apdzīvojamā kārtībā. Kā pirmo ēku uzcēlām diezgan pakrietnu labības šķūni un pēc tam ierīkojām pagrabu. Vēlāk uzcēlām vēl vienu ēku, kuŗā atradās saimniecības virtuve un pāris dzīvojamās istabas algotiem strādniekiem, bet bēniņos bija ierīkota klēts. Bijām paredzējuši pārbūvēt arī dzīvojamo māju, uzceļot tai otru stāvu, jo tanī līdz šim bija tikai divas mazas istabas ģimenei, virtuve un viena istabiņa strādniekiem. Bet šie plāni palika nereālizēti

Liels pārsteigums mums radās, kad uzzinājām saimniecības nosaukumu. Izrādās, ka agrākā īpašnieka laikā saimniecībā ieradušies mērnīki un pārbaudījuši saimniecības robežas. Tie jautājuši saimniekam, kā tad viņa saimniecību sauc. Saimnieks atbildējis savā izloksnē, izrunādams vārdus visai neskaidri:

— Vēl nav krustīta.

Mērnīki sadzirdējuši „Velnakrusts” un tā arī ierakstījuši. Šis nosaukums mums nepatika. Tāpēc pārkrustījām mūsu saimniecību par Krastiem, jo tā bija saukusies kāda agrāka saimniecība apmēram tānīs pašās robežās.

Ar sievu vienojāmies, ka viņa ne tikai rūpēsies par bērniem, bet arī vadīs mūsu lauku saimniecību, kamēr es būšu tikai konsulents, jo citi darbi un pienākumi neļauj man kaut cik rēgulāri uzturēties saimniecībā. Kā palīgus manai sievai algojām puisi un meitu. Liels un neatvietojams palīgs manai sievai bija viņas māte, kas dzīvoja pie mums un daudz rūpējās par bērnu apkopšanu un audzināšanu.

Nolēmām mūsu saimniecībā attīstīt vistkopību. Šinī nolūkā mana sieva aizbrauca uz Vāciju un apmeklēja tur pāris mēnešus garus vistkopības kursus. Pēc viņas atgriešanās ierīkojām pēc viņas norādījumiem vistu kūti, iegādājāmies inkubatoru un sākām audzēt dējējas vistas. Mana sieva 1935. gadā apciemoja mani Stokholmā, kur uzturējos studiju nolūkos un, mājās braucot, nopirka olas no sevišķi dējīgas vistu šķirnes. Tanī laikā kuģis no Stokholmas negāja uz Latviju. Viņai vajadzēja braukt ar kuģi uz Lietuvu un no turienes braukt ar vilcienu tālāk uz Latviju. Uz Lietuvas robežas muitnieki brīnījušies, ka viņa ved no Lietuvas olas, it kā Latvijā būtu olu trūkums. Jaunā vistu šķirne tiešām izrādījās dējīga, un drīz vien olas bija viens no produktiem, ko mūsu saimniecība ražoja tirgum.

Elektrību saimniecībā izdevās ievilkt jau tad, kad Ķeguma spēkstacija nemaz vēl nebija sāкта celt. Un tā bija liela ērtība.

Otrs produkts, ko saimniecība ražoja pārdošanai, bija piens. Saimniecībā bija kādas piecas slaucamas govīs un daži teļi. Pienu katru rītu saimniecība kannās sūtīja uz Rīgas piena centrāli un pēc 1937. gada Rīgas Piensaimniecības savienībai, kuņā, kā jau bija minēts, biju iecelts par valdes priekšsēdētāja biedru.

Līdz ar to saimniecības lauki bija tā iekārtojami, lai varētu ražot galvenokārt lopbarību. Lopu ganības tika iekārtotas aplokos ar ilggađīgiem zālājiem. Rudenī apganīja arī nopļautos labības tīrumus, kad tur parādījās zāle. Šo darbu veica manas mazās meitas. Reiz, pārnā-

kušas mājās no govju ganišanas, viņas smiedamās stāstīja, ka pie viņām pienākusi viena tante un teikusi: „Vai tad nu jums, meitiņas, jāgana govīs ? ! Jūsu tēvs tak ir profesors!” Lūk, kā toreiz daži cilvēki rūpējās, lai ikviens uzturētu tam pienācīgu statusu.

Bet viens no iemesliem, kādēļ iegādājāmajiem lauku saimniecību, taisni bija, lai bērni augtu lauku apstākļos un pierastu pie darba. Manas meitas jau no mazām dienām piedalījās visādos mājsaimniecības darbos. Kad māte cepa maizi, tad arī viņas raudzēja savu maizi, cepa to un pašas ēda, lai arī kāda tā bija iznākusi. Tāpat viņām patika mazgāt lellēm veļu un pašām sev gatavot ēdienu un darīt, cik iespējams, visus tos darbus, ko veica pieaugušās sievietes.

Prātā palicis pirmais pavasaris, kad sākām Krastos saimniekot. Lauki nebija visai līdzīgi, un zeme uzkalniņos ātri izžuva. Tāpēc diezgan agri abi ar sievu nolēmām, ka jāapsēj miežu lauks. Kad lauks bija apsēts, pie mums atnāca kaimiņš. Arī viņš savā tīrumā, kas atradās blakus mūsu miežu laukam, bija nodomājis sēt miežus. Viņš mūs, kā neprašas pilsētniekus, pamācīja, ka mēs esot savu tīrumu apsējuši pārāk agri, jo pēc kalendāra sējas laiks vēl neesot pienācis. Mēs ar sievu atzināmies, ka dumjība ir izdarīta, pateicāmies viņam par pamācīšanu un piezīmējām, lai pienāk atkal rudenī, tad parēķināsim, cik daudz mēs būsim zaudējuši. Mūsu kaimiņš savu tīrumu vēlreiz uzara un tā galīgi izžāvēja zemi, bet apsēja tikai tad, kad mūsu mieži jau bija labi sadīguši. Tā kā pavasaris bija pasauss, viņam raža bija niecīga. Rudenī mēs no sava tīruma novācām daudzus miežu vezumus, kamēr viņam bija tikai kādi pāris vezumiņi. Pēc tam viņš vairs nenāca mūs mācīt, kā tīrumi kopjami.

Saimniecībā bija arī neliels purva gabaliņš, kur tikpat kā nekas neauga. Kādu dienu saimniecībā ieradās strādnieks, kas meklēja darbu. Mēs viņu salīgām, lai izrok attiecīgus grāvjus mūsu purva gabaliņā. Kad purviņš bija no liekā ūdens atbrīvots, uzarām to, sakalķojām zemi, lai neitrālīzētu skābes, un iesējām auzas, kas auga ātri un lielas. Tās plāvām zaļbarībā, jo tādā zemē tās parasti nenogatavojas. Šo tīrumiņu bija ievērojuši vairāki apkārtnes saimnieki un nākamajā gadā uzara un apsēja arī savus purva gabaliņus, bet neieguva nekādu lāga ražu, jo nebija pamanījuši, ka mūsu purviņš bija iepriekš nogrāvjots, un nezināja, ka zeme jākalķo. Viņu slēdziens bija: Paskat, kādu zelta bedri šie pilsētnieki nopirkuši! Kā viss viņiem aug! Ko tu padarīsi tiem, kam laimējas ! . . .

Ar laiku mana sieva sadraudzējās ar tuvākajiem kaimiņiem un ko-

Grāmatas autors 1938. gadā savā lauku saimniecībā Krastos ar vienu no saviem bērniem

pīgi izlēma, kādas lauksaimniecības mašīnas katra saimniecība pirks, lai mašīnas varētu viena saimniecība no otras aizņemties, jo citādāk tās mazsaimniecībā neatmaksājas.

Saimniecībā iekārtojām arī palielu ābeļu dārzu ar dažādām, agrīnām un vēlinām, ābolu šķirnēm. Tikai vienu ziemu Otrā pasaules kara laikā iestājās tāds sals, ka vairākas ābeles nosala. Bija arī krietns ogu dārzs un, izmantodams pie doc. P. Delles iegūtās zināšanas, gatavoju mājas vīnus, ar ko pacienāt kaimiņus un draugus, kamēr mana sieva gādāja ziemai ievārījumus.

Sevišķi grūta bija saimniekošana Latvijas okupācijas gados Otrā pasaules kara laikā. Mākslīgie mēsli nebija dabūjami, bet okupācijas varas prasīja, lai nodod vairāk lauksaimniecības ražojumu un par ļoti lētu cenu. Kā kuriozitāti var minēt, ka vācu okupācijas laikā vienu gadu 200 kv. m. liels gurķu lauks deva lielāku bruto ienākumu nekā gada laikā piecu slaucamo govju piens.

Mana sieva bija agrāk darbojusies arī par skolotāju un piegriezta lielu vērību bērnu audzināšanai. Mūsu abu atziņa bija tāda, ka pārāk

jauni bērni skolā viegli nonāk bara ietekmē, t.i., pierod izturēties kā aitas — skrien baram līdz un vispār rīkojas pēc barveža norādījumiem, neattīstot patstāvīgu domāšanu. Tāpēc mana sieva mācīja bērnus mājās, un viņi sāka iet pamatskolā tikai sākot ar trešo klasi. Ka tam bija sava nozīme, pārliecinājāties, kad vienu no meitām nodevām trešā pamatskolas klasē Rīgā. Kādu nedēļu pēc skolas sākšanās starpbrīdī kaut kādu iemeslu dēļ skolēni sākuši grūstīties un viena skolniece pakritusi tik nelaimīgi, ka sākusi asiņot. Klases „barvedis” tūdaļ pavēlējis, ka neviens nedrīkst par notikuši ziņot skolotājiem. Mūsu meita bija spriedusi, ka nevar taču atstāt cilvēku nelaimē, un tomēr bija paziņojusi skolotājai, kas bija tūdaļ parūpējusies, lai ievainoto aizved uz slimnīcu. Kad dabūjām par to zināt, paslavējām savu jauno skolnieci par viņas saprātīgo rīcību.

Kad 1935. gadā pārrados no savām ārzemju studijām, mūsu vecākā meita bija sākusi iet pamatskolas trešajā klasē. Pirmā ceturkšņa beigās, kad bija iestājies skolas mācību pārtraukums uz kādu nedēļu, noskaidrojās, ka mūsu meitai ir vāja atzīme angļu valodā. Mana sieva uzdeva man šo brīvo nedēļu pastrādāt ar meitu, lai uzlabotu viņas angļu valodas zināšanas. Ieskatījos meitas angļu valodas mācības grāmatā un biju pārsteigts, ka viss teksts tur sastāvēja no nesakarīgiem teikumiem, kuŗus arī es nevarēju atcerēties. Man ienāca prātā, ka es reiz Amerikā nopirku bērniem domātu stāstu un pasaku grāmatiņu angļu valodā. Grāmatiņas ievadā bija teikts, ka izlases veidā ievietoti tikai tādi stāstiņi, kas bērniem patikuši. Sāku mācīt pēc šīs grāmatiņas. Kopā ar meitu izlasījām pirmo stāstiņu. Izskaidroju vārdus, ko viņa nezināja, un izlaboju viņas izrunu. Tad liku, lai viņa izlasa vēl vienu reizi un, apbrīnojamā kārtā, viņa man varēja angļiski atstāstīt stāstiņa saturu. Tā pastrādājām visu skolas brīvlaiku, un pēc tam viņas sekmes angļu valodā skolā manāmi uzlabojās.

Pēc pāris gadiem pie manis ieradās uz pārbaudījumu tautsaimniecības teorijā jauns cilvēks, kuŗa uzvārds bija tāds pats kā manas meitas angļu valodas mācības grāmatas autoram. Kad viņš pārbaudījumu bija izturējis, apjautājos, vai viņš nav minētās skolas grāmatas autors. Viņš tiešām tas bija. Tad izstāstīju viņam gadījumu ar savu meitu un nokritizēju viņa mācības grāmatu. Palūdzu, lai viņš pienāk nākamajā dienā un tad uzdāvināju viņam no Amerikas atvesto grāmatiņu kā paraugu, kādai vajadzētu būt bērnu skolas grāmatai. Iepazinies ar šo grāmatiņu, viņš atzina, ka tā ir tiešām laba, bet teica, ka Latvijas izglītības iestādes šo grāmatiņu nekad neatzītu kā mācības grāmatu

skolā. Izglītības iestādēm esot sava programma, kuŗā stingri noteikts, kādi angļu vārdi jāiemāca katrā klasē. Tāpēc viņš kā mācības grāmatas autors bijis spiests sacerēt dažādus teikumus, lai visi programmā paredzētie angļu vārdi grāmatā būtu atrodami.

Manuprāt nebija labas arī tās mācības grāmatas Latvijas vēsturē, kur katras nodaļas beigās ar treknākiem burtiem nedaudzās rindiņās bija atstāstīts nodaļas saturs. Šādās grāmatās bieži vien bērni parasto tekstu nemaz nelasīja, bet kala no galvas tikai ar treknākiem burtiem iespiestās rindas, jo daudzi skolotāji atprasīja tikai tās. Ja šo treknāko rindu nebūtu bijis, skolēns iemācītos ne tikai vēsturi, bet arī ietrenētos no katra lasītā gabala pats izlobīt galveno domu. Un tas būtu ļoti vērtīgs ieguvums.

Ka šeit minētā skolotāju mācīšanas metode nav manis paša izgudrota, rāda sekojošs piedzīvojums.

Vienā no neatkarīgās Latvijas pēdējiem gadiem Izglītības ministrija bija sasaukusi uz apspriedi visu Latvijas skolu direktorus. Uz šo apspriedi biju aicināts arī es kā C. s. „Turība” Kooperācijas skolas vadītājs. Pēc gaŗakas izglītības ministra ievada runas viņš prasīja, vai klātesošiem neesot kādi jautājumi. Atsaucās viens ģimnazijas direktors no Latgales un teica, ka skolotāji bieži vien liekot, lai skolēni iemācoties visu no galvas un, atprasot uzdoto gabalu, skolotāji velkot ar pirkstu gar rindām grāmatā, lai redzētu, vai skolēns kādu vārdu neizlaiž. Direktors lūdza ministru, lai ar kādu apkārtrakstu šādu mācīšanās paņēmienu noliedzot. Bet ministrs tikai pasmaidīja un teica:

— Direktora kungs, ar to nu jums gan pašam jātiek galā.

Un vairāk arī nekā. Par tik maznozīmīgu ministrs uzskatīja šādu mācīšanas paņēmienu, kas kropļoja skolas izglītību. Jāatzīmē, ka Latvijas Universitātē visgrūtāk bija strādāt taisni ar tiem studentiem, kas bija ģimnazijā ietrenēti iekalt visu no galvas, bez domāšanas un bez izprašanas.

Nobeidzot šo nodaļu, lai būtu atļauts citēt atsauksmi, ko viena no manām meitām ir izteikusi par savu audzināšanu. Atsauksme sniegta vēstulē un pie tam tad, kad meita bija jau pārsniegusi 30 gadu vecumu un pati iesaistījusies atbildīgā sabiedriskā darbā un savā ģimenes dzīvē. Un šī atsauksme skan šādi:

„Daudz pateicības esmu parādā saviem vecākiem, kas audzināšanas pamatā lika darbu, iemācīja mīlēt darbu. Šodien neviens darbs man nav par grūtu. Cenšos dzīvē daudz izmantot literātūru, tajā patstāvīgi iedziļinoties. No bērnu dienām spilgtā atmiņā ir palikusi kāda

matēmatikas uzdevuma risināšana, kad griezos pēc palīdzības pie vecākiem, lai bez liekas piepūles ātrāk ar kopīgiem spēkiem to atrisinātu. Tiešas palīdzības (t.i. izrēķināšanas) vietā saņēmu papildus uzdevumu — izrēķināt 10 piemērus. Izrēķinot jau dažus no tiem, mans uzdevums izrādījās ļoti vienkāršs un pratu to atrisināt, bet bija jāatrisina visi desmit. Kā secinājums tam radās, ka nekas nav pašam neatrisināms, tikai nepieciešams pietiekoši dziļi jautājumā iedziļināties, nebaidoties, ka jāpatērē daudz laika. Taču katrs darbs prasa savu laiku, un jo dziļāka būs izpratne par darāmo darbu, jo radīsies iespēja daudz īsākā laikā to veikt.”

XIV. Pārdomas, metot skatu pagātnē

No manas dzīves apraksta redzams, ka neesmu aktīvi darbojies līdz tanī svarīgajā sabiedriskās dzīves nozarē, ko aptver politiskās partijas. Tiešām nekad neesmu piederējis pie kādas no Latvijas politiskajām partijām. Tam bija vairāki iemesli.

Liela daļa no manas dzīves neatkarīgās Latvijas laikā bija veltīta kooperācijas kustībai un šīs kustības sekmēšanai. Kā no iepriekšējām nodaļām redzams, spēcīgākās politiskās partijas Latvijā centās pakļaut sev, t.i., padarīt par saviem piedēkļiem, kooperatīvās organizācijas, it sevišķi lielākās no tām, lai izveidotu savai partijai „saimniecisku bazi”, kas partiju financētu un visādi to atbalstītu. Es piederēju pie tiem kooperācijas darbiniekiem, kas bija pārliecināti, ka katrai kooperatīvai organizācijai visa uzmanība un enerģija jāveltī *savu tiešo* un nevis kādas politiskas partijas mērķu īstenošanai. Tikai tad kooperatīvās organizācijas darbs var būt efektīvs. Es turējos stingri pie atziņas, ko sludināja zviedru kooperātors Albins Johansons, un proti, ka kooperatīvs, kas nav racionāli vadīts (tātad arī tāds, kas uzņemas visādus blaku pienākumus) un sakarā ar to ir vājāks par privātiem uzņēmumiem attiecīgajā nozarē, sagādā saviem biedriem tikai zaudējumus. Tāpēc ir labāk, ja nav neviena kooperatīva, nekā ja ir tāds, kas nav racionāli vadīts. Turoties pie šādas pārlicības, nebija iespējams būt par biedru kādā politiskā partijā un tanī pašā laikā kooperatīvās organizācijās vest cīņu pret šīs partijas centieniem.

No aktīvas līdzdalības kādas politiskas partijas darbības laukā mani atturēja arī tas apstāklis, ka pamazām biju kļuvis par universitātes mācības spēku. Zinātniskais darbs, kā mani pārliecināja manas studijas Amerikā, prasa stipru koncentrēšanos, sašaurinot pat savu pētniecības lauku, lai rastos iespēja to padziļināt. Efektīvas politiskas partijas mērķis, turpretim, ir celt valsts vispārējo labklājību. Tāpēc politiskās partijas aktīvam līdzdarbiniekam nevien jāiepazīstas ar vi-

sām tām darbības nozarēm, kas ietekmē valsts vispārējo labklājību, bet arī jāiemācās tautu pārliecināt par partijas programmas veselīgumu. Tas nozīmēja lielu darba slodzi un pie tam pilnīgi citādā virzienā, nekā to prasīja zinātniskais darbs.

Pie visa tā vēl nāk klāt, ka Latvijā, diemžēl, īstas politiskas partijas vēl tikpat kā nebija. Politiskajā literatūrā par īstām politiskām partijām mēdz saukt tādus politiskus grupējumus valstī, kuŗu mērķi un programma šo mērķu sasniegšanai attiecas uz visu valsti kā vienu veselumu. Citiem vārdiem sakot, šī programma aptver visas saimnieciskās un sociālās nozares un visas šķiras ar nolūku panākt līdzsvarotu saimniecisko un kultūrālo attīstību valstī, kas vestu pie *valsts* un *visas* tautas labklājības attiecīgās partijas izpratnē. Tādā kārtā īstās politiskās partijas atšķiras viena no otras ar saviem mērķiem un vērtējumiem, ar darba principiem utt., bet nekādā ziņā ar to, ka kāda no tām pievērstos tikai vienai tautas grupai vai šķirai. Tādas ir, piemēram, divas lielās partijas — republikāņu un demokrātu — Amerikas Savienotajās Valstīs.

Par neīstām politiskām partijām mēdz turpretim saukt tādas, kuŗu mērķi neattiecas uz visu tautu, bet tikai vienu tās daļu, piemēram, vienu šķiru, arodu vai citu kādu grupu. Šāda politiska partija ir tikai vienīgi savas grupas interešu aizstāve parlamentā, kur tā izmanto visas iespējamās kombinācijas, lai celtu savas grupas saimniecisko un kultūrālo stāvokli. Šādas partijas programma un vēlēšanu lozungi ir adresēti galvenokārt — ja ne vienīgi — tikai savai grupai.

Kamēr īstās politiskās partijas savā starpā sacenšas ar savas programmas efektīvitāti, tikmēr neīstās savā starpā cīnās par savas aizstāvamās grupas „taisnīgām prasībām”, kas tomēr bieži vien ne ar ko neatšķiras no privilēģijām, jo tās jāpilda uz citu grupu rēķina. Kamēr neīstās politiskās partijas cīnās savā starpā gar „valsts plāceni”, lai katra paķertu no tā savai grupai vai šķirai lielāku gabalu, tikmēr īstās politiskās partijas vispirms un galvenokārt ir norūpējušās par to, kā šo „valsts plāceni” dabūt lielāku, lai ikviena grupa no tā vairāk iegūtu.

Ja nu mēs tuvāk paraugāmieš Latvijas politisko partiju darbā, tad diemžēl redzam, ka arī šīs partijas — tāpat kā daudzās citās jaunās demokrātijas zemēs — ir bijušas lielā mērā neīstas politiskās partijas. Mums bija, piemēram, strādnieku partijas, zemnieku partijas, jaun-saimnieku partija, sabiedrisko darbinieku partija, dažādu tautību (vāciešu, krievu, poļu, žīdu) partijas, dažādu ticību (pareizticīgo, veci-

cībnieku, katoļu, vispāri kristīgo) partijas un pat agrāko naudas noguldītāju („Caur 18. marta likumu cietušo”) partija. Katra no tām ar savu programmu apelēja pie savas šķiras vai grupas un solījās aizstāvēt tās intereses likumdošanas iestādē iepretim visām citām šķirām un grupām. Lai parlamentā dabūtu vairākumu valdības sastādīšanai, notika kaulēšanās un tirgošanās starp šo grupu pārstāvjiem. Līdz ko kādas grupas prasības kļuva kaut cik apmierinātas, šīs grupas pārstāvji bija gatavi gāzt esošo valdību, lai pie jaunas valdības sastādīšanas nāktu ar jaunām prasībām. Tas bija viens no iemesliem, kāpēc tik bieži mainījās valdības. Šādā situācijā dabīgi rodas jautājums: jā, kas tad aizstāvēs valsts un visas tautas intereses, kas rūpēsies par to, lai nodrošinātu saimnieciskās dzīves harmonisku un līdzsvarotu attīstību, lai tādā kārtā „valsts plācenis” pieaugtu? Arī mūsu vēlēšanu likums bija veidots tā, ka katra pietiekami liela grupa valstī — vienalga, no kā tā sastāvēja un kādas bija tās intereses — varēja tikt reprezentēta parlamentā. To nodrošināja proporcionālās vēlēšanas samērā lielos vēlēšanu iecirkņos. Turpretim tanīs demokratiskajās valstīs, kur katrā vēlēšanu iecirknī ievēlams tikai viens parlamenta loceklis, uzstādītā kandidāta partijai ir gribot negribot jānāk ar programmu, kas ietver vairāk nekā tikai šauras grupas vai šķiras intereses, lai iegūtu vajadzīgo balsu vairākumu sacensībā ar pārējiem kandidātiem. Tātad tur arī pati vēlēšanu sistēma atbalsta īstās un nevis neīstās politiskās partijas.

Protams, arī pie šīs tikko minētās vēlēšanu sistēmas var gadīties, ka kādā iecirknī ievēl tādu kandidātu, kas solās aizstāvēt nevis visas valsts, bet tikai vēlēšanu rajona lokālās intereses. Taču mūsu dienu demokratiskās iekārtās bez parlamenta darbojas arī vietējās (rajona vai apgabala) pašvaldības, kas ir daudz efektīvākas lokālo interešu un vajadzību apmierināšanā, nekā to spēj veikt viens pārstāvis parlamentā.

Tātad mūsu parlamentārās iekārtas vājums bija tas, ka Saeimā saņāca dažādu grupu un šķiru pārstāvji, kas katrs domāja par savas pārstāvamās grupas „taisnīgām prasībām” un nevis par visu valsti un tautu kā veselo, nevis par to, ka „valsts plācenis” vispirms jādabū gatavs un tikai tad to var dalīt. Vai tāpēc kāds brīnums, ka mūsu tautā bija dzirdams sašutums par dažādo grupu pārstāvju savstarpējo tirgošanos. Tautā bija manāms kāds veselīgs instinkts, kas ilgojās pēc valsts politikas grupu politikas vietā, kaut arī nebija skaidrs, kā to panākt.

Beidzot tomēr jāpiezīmē, ka šo pārdomu nolūks ir tikai vērst lasītāja uzmanību uz to, ka mūsu pienākums ir kritiski novērtēt vājās vietas mūsu pagātnes sabiedriskā un valsts dzīvē, lai no tā ko mācītos. Šeit apskatītais nav nebūt jāsaprot kā tiesas spriešana par mūsu pagātni, lai nosodītu tos cilvēkus, kas ir darbojušies mūsu zemes politiskajā laukā. Neraugoties uz visām vājām vietām un pat dažiem trūkumiem viņu darbā, šie cilvēki pelna atzinību par viņu veikto darbu. Nedrīkst aizmirst, ka mēs bijām lielā mērā iesācēji konstruktīva politiska darba laukā. Mums vajadzēja veidot tālāk politiskās tradīcijas, mācoties no savām kļūdām.

XV. Divu okupācijas varu ēnā

Pirmā okupācija sākās 1940. gada 17. jūnijā, kad Latvijā iesoļoja Padomju Savienības kaŗaspēks. Ļaudis stāstīja, ka padomju kareivji visvairāk bijuši pārsteigti par to, ka kapitālistiskās Latvijas veikali bijuši tik pilni ar dažādām precēm. Taču padomju aģitatori tūdaļ steigušies šo dīvaino parādību izskaidrot. Redziet, — viņi teikuši padomju kareivjiem, — strādnieku algas šinī kapitālisma zemē ir tik zemas, ka viņi maz ko spēj nopirkt un dzīvo pusbadā, kamēr preces veikalos, ilgi stāvēdamas, aiziet bojā. Padomju Savienībā, turpretim, algas strādniekiem ir tik augstas, ka viņi spēj izpirkt visu, kas vien tikai veikalos parādās. Tā, lūk, ir proletāriāta diktatūras lielā priekšrocība. Jādomā, ka bija cilvēki, kas tam arī ticēja.

Jau pašā okupācijas sākumā tika pārkārtota Latvijas Universitātes darbība. Okupācijas vara 1940. gada 5. augustā atcēla Latvijas Universitātes satversmi, sakarā ar ko Universitāte zaudēja tiesības pati izraudzīt savus mācības spēkus un amata personas. Okupācijas vara izraudzīja jaunu rektoru, bet par prorektoriem sākumā atstāja arī dažus agrākos mācības spēkus, lai rektoram būtu pie rokas personas, pie kuŗām varētu konsultēties par agrāk pastāvējušo kārtību. Universitāte iecēla veselu rindu jaunu mācības spēku, neprasot no viņiem agrāk parasto zinātnisko kvalifikāciju.

Sakarā ar šiem pārkārtojumiem arī man atņēma tautsaimniecības teorijas mācīšanu un atstāja vienīgi tautsaimniecības mācību vēsturi, bet arī šinī priekšmetā katrā manā lekcijā sēdēja dažas partijas sūtītas personas, kas bieži vien uzsāka diskusijas ar mani par lekcijās teiktā pareizību. Bet, kad es nācu ar priekšlikumu pārbaudīt oriģinālos tekstus angļu valodā, tad par šādu pārbaudi viņi nekādu interesi neizrādīja. Beidzot 1941. gada maija sākumā mani atbrīvoja arī no tautsaimniecības mācību vēstures mācīšanas.

Raibi piedzīvojumi bija arī citiem fakultātes mācības spēkiem. Piemēram, docents Edgars Dunsdorfs, būdams liels testu cienītājs, bija krievu okupācijas laikā sadomājis lietot testus arī savu studentu pārbaudei. Bet nu izrādījās, ka komunistu partija visus testus jau bija paspējusi nolādēt uz mūžīgiem laikiem. Ap Dunsdorfu sacēlās brēka, par viņu rakstīja studentu laikraksts, un viņam pašam bija jāsniedz gaŗi paskaidrojumi, kuŗus viņš deva ar klasisku mieru. Viens no Maskavas atsūtītajiem „profesoriem” bija izsaucis Dunsdorfu noliktā stundā uz nopratināšanu. Reizē ar attiecīgo pulksteņa sitienu ieradās Dunsdorfs, bet maskavietis izrādījās aizņemts un lika pienākt vēlāk.

— Kad tad? — jautājis Dunsdorfs.

— Pēc 15 vai 20 minūtēm, — atbildējis maskavietis.

— Tātad pēc 15 vai pēc 20 minūtēm? — jautājis mierīgi Dunsdorfs, turēdams rokā pulksteni.

Bet precizitāte nebija maskavieša stiprā puse, arī diskusijās ne. Un tā Dunsdorfs izkļuva ar veselu ādu no savām testa nepatīkšanām.

Viens no jaunajiem docentiem Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē bija Brūno Kalniņš, kas lasīja lekcijas par starptautiskām tiesībām un Padomju Savienības konstitūciju. Viņa lekcijas par konstitūciju bija ļoti saistošas, jo viņš nevairījās arī no kritiskiem izteicieniem, kā arī dzīvi raksturoja padomju atsevišķo republiku stāvokli un tiesības. Tāpēc šīs lekcijas bija labi apmeklētas, un uz tām gājām klausīties arī mēs, laba daļa no Tautsaimniecības nodaļas jaunākajiem mācības spēkiem. Rezultāts bija tas, ka jau 1941. gada pavasara pusē Universitātes vadība piespieda Brūno Kalniņu pārtraukt savu darbību Universitātē un to atstāt.

Viena no anekdotēm, kas studentu vidū cirkulēja par tā laika mācības spēkiem, bija šāda.

Viens no jaunākajiem mācības spēkiem pārbaudījis studentus saimniecības ģeografijā, kamēr pie galda sēdējis dekāns un klausījies. Ek sāminētājs bijis viens no tiem jaunajiem cilvēkiem, kas labi saprot daiļo dāmu acu valodu. Kad ienākusi studente, kuŗas acis vēstījušas apmēram tā, kā teikts dziesmā „Lēni lūdzot mana dziesma skan . . .”, viņš teicis:

— Labi! Sāksim ar vispārējo ģeografiju. — Viņš uzlicis roku uz kartes, kas karājusies pie sienas un teicis: — Kas šis ir par okeanu? — Kad atbilde nav nākusi, viņš teicis:

— Pilnīgi pareizi. Tas ir Klusais okeans. Tagad pastāstiet, kā ie-

vērojami padomju rakstnieki sauc Donas upi? — Kad atbilde nav nākusi, viņš teicis:

— Pilnīgi pareizi! Tā ir Klusā Dona. Un tagad pāriesim pie saimniecības ģeografijas. Kādu dārgu metālu iegūst šinī apvidū? — viņš jautājis, rādīdams ar roku Padomju Savienības kartē pie sienas. Kad atbilde nav nākusi, viņš teicis:

— Pilnīgi pareizi! Klusēšana ir zelts. Tur ražo zeltu, tik un tik tonnas gadā. Tagad vēl viens jautājums no saimniecības ģeografijas. Kā mēs visi zinām, pie Kaspijas jūras speciālos nodalījumos izdara jūras ūdens iztvaicēšanu, lai iegūtu jūras ūdens sāļus. Raksturojiet, kādos apstākļos šī procedūra notiek? — Kad atbilde nav nākusi, viņš teicis:

— Pilnīgi pareizi! Tur valda klusums. Ūdens iztvaiko bez jebkāda trokšņa. Beidzot vēl viens jautājums no saimniecības ģeografijas literatūras. Sakiet, ko raksta saimniecības ģeografijas speciālisti par tiem apvidiem uz zemes lodes, kas nav vēl izpētīti? — Kad atbilde nav nākusi, viņš teicis:

— Pilnīgi pareizi! Viņi klusē. — Tad, pagriezies pret dekānu, viņš teicis:

— Jāliek atzīme „Ļoti sekmīgi”.

Dekāns nepiekritis un mēģinājis kaut ko iebilst. Tad eksāminētājs iesaucies:

— Ujā! Bet viņa taču nedeva nevienu nepareizu atbildi! Nu vai tad nebija tā?

Pēc tam dekānam nebijis citas iespējas kā tikai piekrist, un studente saņēmusi augstāko atzīmi.

Reālajā dzīvē tomēr šinī laikā Latvijas Universitātē nebija tāds klusums kā anekdotē. Lielās deportācijas laikā 1941. gada 14. jūnijā Latvijas Universitāte pazaudēja daudz mācības spēku. Viena pati mūsu fakultātes Tautsaimniecības nodaļa pazaudēja trīs mācības spēkus: prof. E. Birkhānu, prof. L. Ausēju un docentu A. Lejassausu. Tā bija šausmu nakts. Vēlu naktī man pa tālruni piezvanīja Lejassauss, paziņoja, ka viņam jāaizbrauc, un nosauca dažas personas, kuŗām man bija jāpaziņo par viņa likteni. No vēlāk atrastiem sarakstiem bija redzams, ka tā paša gada 29. jūnijā deportēšanai bija nozīmēti arī vēl daudzi citi Universitātes mācības spēki, bet šo deportāciju vairs neizdevās realizēt, jo Vācijas karaspēks bija sācis savu uzbrukumu.

Dabūju zināt, ka šinī vēlākajā sarakstā ir bijis arī mans vārds. Cik

nopratu, tad 14. jūnija sarakstā nebiju iekļuvis aiz tā vienkāršā iemesla, ka biju vēl arvienu Kooperācijas skolas vadītājs un skolā gāja mācības, bet līdz 14. jūnijam Kompartija vēl nebija paspējusi izraudzīt jaunu skolas vadītāju.

Padomju okupācijas laikā Kooperācijas skolā ieradās vīri ar īpašām pilnvarām, kas pārbaudīja skolas bibliotēku, kuŗā bija vairāki tūkstoši retu un vērtīgu grāmatu, ko vairākos gados C. s. „Konzums” Kopdarbības nodaļā bija savācis Vilis Siliņš. Atnākušie vīri no bibliotēkas izvāca lielāko daļu un aizveda sadedzināšanai.

Tanī laikā pārveidoja arī visas patērētāju biedrības, lai tās atbilstu Padomju Savienības patērētāju biedrībām, t.i., pēc savas būtības līdzinātos akciju sabiedrībām, jo prēmijas uz biedru iepirkumiem (t.s. atlaides) tās neizsniedza, bet tiro atlikumu, atvelkot no tā statūtos paredzētos atskaitījumus (rezerves kapitālam un dažādiem fondiem), sadalīja uz biedru pajām, t.i., gluži kā akciju sabiedrībās. Steidzīgi nomainīja arī patērētāju biedrību valdes, ieceļot to vietā Kompartijas izraudzītas personas. C. s. „Turība” pārveidoja par Latvijas PSR Patērētāju biedrību savienību, ieceļot arī tai citu vadību.

Sakarā ar šīm pārmaiņām Kooperācijas skolai bija jāsasauca patērētāju biedrību vadītāju apspriede, kas ilga veselu dienu un kuŗas nolūks bija sniegt viņiem informāciju par notikušām pārmaiņām un to nozīmi. Kā viena no lektoriem bija jauna žīdiete, kas it sevišķi uzsvēra nepieciešamību atbrīvoties no reliģijas, ieteicot pat nelietot vairs tādus izteicienus, kuŗos minēts Dievs, piemēram neteikt vairs — Ar Dievu! Klausoties šinī referātā, man radās traka doma. Nogāju pie skolas internāta saimnieces un pateicu, ka šodien pusdienās, kas paredzētas apspriedes dalībniekiem, jādod cūkas gaļa. Kad visi bijām apsēdušies pie galda, minētā referente atteicās cūkas gaļu ēst. Kad apspriedes dalībnieki jautāja, vai tad viņa pati tomēr turas pie reliģijas, viņa atbildēja, ka nē, bet cūkas gaļu neēdot tāpēc, ka ārsts to viņai esot noliedzis.

Padomju okupācijas vara izdarīja arī plašu īpašumu un uzņēmumu nacionālizāciju. Šinī sakarībā par valsts uzņēmumiem tika pārvērstas pat visas piensaimniecības savienības, ieceļot tām īpašus direktorus. Tādā kārtā par valsts uzņēmumu kļuva arī Ulmaņa laikā radītā Rīgas Piensaimniecības savienība, par kuŗas direktoru kļuva tās pašas organizācijas grāmatvedis.

*

Vācija 1941. gada 22. jūnijā uzsāka kaŗagājienu pret Padomju Savienību, 28. jūnijā ieņēma Liepāju, 1. jūlijā Rīgu un drīz pēc tam visu Latviju.

Pēc Rīgas ieņemšanas Latvijas Universitātes vadība, kas bija darbojusies pirms padomju okupācijas, stājās atkal darbā saskaņā ar neatkarīgās Latvijas laika Universitātes satversmi. Tomēr vācu okupācijas iestādes tikai 1941. gada novembrī atļāva Universitātei sākt darboties un tad arī tikai dažām fakultātēm. Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte saņēma atļauju uzsākt savu darbību tikai 1942. gada pavasarī. Latvijas Universitāti vācu iestādes pārdēvēja par Universitāti Rīgā.

Vācu okupācijas laikā Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte ievēlēja profesoru E. Dunsdorfu par dekānu. Daudz grūtību viņam nācās iznest uz saviem pleciem, kad pāris vācu Sonderführer'u iedomājās diriģēt fakultātes mācības spēku pētišanas darbu. Lielu daļu no mūsu mācības spēku uzdotajām temām viņi noraidīja kā neaktuālas un nesvarīgas. Ar lielu neatlaidību un atjautību Dunsdorfs aizstāvēja katra mācības spēka temu, smalki veidotā diskusijā parādīdams, kādi neļēgas bija paši tie, kas par šīm temām gribēja spriest. Un, visumā ņemot, vācieši bija spiesti toreiz kapitulēt fakultātes priekšā.

Bez tautsaimniecības teorijas un tautsaimniecības mācību vēstures es dabūju mācīt arī tirdzniecības politiku, t.i., pusi no tā priekšmeta, ko agrāk mācīja profesors Ernests Birkhāns.

Kādu dienu uz pārbaudījumu tautsaimniecības teorijā ieradās agrākais Tautsaimniecības nodaļas students, kas 1939. gadā bija izceļojis uz Vāciju kopā ar vāciešiem, kas repatriējās. Tagad viņš bija atkal atgriezies un bija pazīstams kā organizācijas „Pērkonkrusts” loceklis. Pārbaudījumā viņš neko neprata pareizi atbildēt, bet toties visu laiku, vietā vai nevietā, centās stāstīt par Hitlera grāmatu *Mein Kampf*, ko viņš, acīm redzot, bija rūpīgi izstudējis. Protams, tādas atbildes nevarēju atzīt par pareizām, un, cik varēja nojaust, viņš aizgāja augstākā mērā neapmierināts. Daži studenti pat zināja stāstīt, ka viņš esot apgalvojis, ka tautsaimniecības teorijā viņam pie Aizsilnieka vairs nekad nebūšot jāeksaminējas.

Drīz pēc tam mani aicināja pie sevis Universitātes rektors un teica, ka vācu iestādes esot neapmierinātas ar manu darbību, jo es lasot savas lekcijas pēc angļu un amerikāņu autoriem, galīgi ignorējot Vācijas tautsaimniecības zinātniekus. Noklausījies manus paskaidroju-

mus, viņš lika man tos iesniegt viņam rakstiski. Es uzrakstīju, ka vācu iestādēm, kas rektoram par mani ziņojušas, diemžēl, ir nepareiza informācija. Starp mācības grāmatām, ko esmu studentiem ieteicis, ir arī Heinricha fon Štackelberga (Stackelberg) *Grundlagen der theoretischen Volkswirtschaftslehre*. Tālāk aizrādīju, ka savās lekcijās izmantoju galvenokārt Skandināvijas zemju tautsaimnieku darbus, kuŗi raksti atrodami arī Vācijas tautsaimniecības žurnālos. Minēju arī vairākus piemērus. Beidzot lūdzu rektoru, lai viņš savukārt lūdz vācu iestādes neuzklausīt to studentu denunciacijas, kuŗi izkrituši pārbaudījumos, jo tas var vienīgi tikai pazemināt Universitātes zinātnisko līmeni.

Reiz kādā privātā sarunā viens no vecākajiem Tautsaimniecības nodaļas mācības spēkiem, prof. Vilis Vītols, pieminēja dzirdētus studentu apgalvojumus, ka manis mācītā tautsaimniecības teorija esot sociālistiska. Atbildēju, ka šādi stāstījumi var nākt tikai no studentiem, kas vai nu paši nekad nav manas lekcijas apmeklējuši, vai arī nemaz nezina, kas ir sociālisms. Teicu, ka to man viegli pierādīt. Piemēram, tautsaimniecības teorijā ļoti svarīga ir mācība par ražošanas faktoriem. Kādi pēc kolēģa ieskatiem ir šie ražošanas faktori? Viņš teica: Nu, protams, tie ir tikai trīs: zeme, darbs un kapitāls. Atbildēju, ka es piederu pie tiem tautsaimniekiem, kas bez minētiem trim atzīst vēl arī ceturto ražošanas faktoru, kas ir — uzņēmība. Tālāk lūdzu, lai viņš nosauc kaut jel vienu sociālistu, kas uzņēmību uzskata par ražošanas faktoru. Es, vismaz, nevienu tādu nezinu. No tā redzams, teicu tālāk, ka mans kolēģis stāv pats tuvāk sociālismam nekā es.

Tiem, kas mani vēl šodien uzskata par sociālistu, varu pateikt, ka šo savu pārliecību, ieskaitot arī uzņēmību par ražošanas faktoru, es neesmu mainījis un arī nedomāju mainīt.

1942. gadā Latvijā sāka iznākt žurnāls *Latvju Tautsaimnieks*, kas nīkuļoja, pārtikdams lielā mērā no vācu propagandas rakstiem. Pēc kāda gada žurnāla vadību pārņēma prof. E. Dunsdorfs un īsā laikā pārveidoja to par tīri zinātnisku tautsaimniecības žurnālu — pirmo tādu Latvijā. Tas starp citu deva iemeslu arī noraidīt vācu propagandas rakstus. Taču, lai žurnālu pārvērstu par zinātnisku rakstu krājumu, Dunsdorfam nācās izcīnīt tīri anekdotisku cīņu ar vāciešiem, kas starp citu centās pat uzspiest žurnālam divkāŗšu cenzūru, liekot tulkot rakstus vācu valodā. Bet ar savu neatlaidību, attapību un, pēc vajadzības, arī ar savu agresivitāti Dunsdorfs tika ar visu laimīgi galā, atbrīvojoties arī no liekās cenzūras.

Grāmatas autors kara gados
Rīgā

Šis jaunais žurnāls vācu okupācijas laikā publicēja arī trīs manus rakstus: „Tautsaimniecības teorijas pētīšanas metodes”, „Pieprasījuma elastība” un „Piena produktu pieprasījuma elastība Latvijā”.

Vācu okupācijas laikā Latvijas Universitātē vairāki mācības spēki aizstāvēja savas doktora disertācijas. No tautsaimniekiem savu doktora disertāciju 1944. gadā aizstāvēja Edgars Dunsdorfs. Arī es uzrakstīju doktora disertāciju, kas saucās „Latvijas piena produktu tirgus analīze”, un iesniedzu to fakultātei 1944. gadā. Diemžēl, fakultātes nozīmētie oponenti vairs nepaspēja ar manu disertāciju iepazīties, lai es to varētu aizstāvēt.

Vācu okupācijas laikā uzrakstīju arī vairākus rakstus *Tautsaimniecības vārdnīcai*, kas sāka iznākt 1943. gadā E. Dunsdorfa vadībā, pievelkot šinī darbā bez tautsaimniekiem arī mūsu valodniekus. Nebija viegls darbs unificēt un lielā mērā pilnīgi no jauna radīt tautsaimniecības moderno terminoloģiju latviešu valodā, šos terminus pie

tam rūpīgi definējot. No šīs vārdnīcas paspēja iznākt kādas 5 burt-
nīcas, bet pašu darbu nobeigt neizdevās.

Vācu okupācijas laikā Latvijas Universitātes gada svētkus vairs
oficiāli rīkot nedrīkstēja, vismaz universitātes vadība to pat nemē-
ģināja. Sakarā ar dažu mācības spēku ierosinājumu, grupa iniciatoru
tomēr sarīkoja Universitātes atceres vakaru 1943. gadā. Atceres va-
karu rīkoja klusībā, un uz to bija atsaukušies tikai tik daudz dalīb-
nieku, ka tie varēja apsēsties pie vakariņu galdiem vienā nelielā ista-
bā kādā, ja nemaldos, dzelzceļnieku klubā. Tur nu sēdējām, pie kam
arī pašiem rīkotājiem, nerunājot jau nemaz par universitātes vadību,
nebija drosmes piecelties un pateikt, kāpēc īsti mēs esam sanākuši
kopā. Beidzot piecēlās mūsu sirmais archibīskaps profesors T. Grin-
bergs un teica, cik atceros, šādus vārdus:

„Patlaban Latvija ir sērdienītes lomā. Tā gaida, kas nāks, lai to
atkal ieceltu saulītē. Un šis uzdevums ir jāveic Latvijas Universitā-
tei.”

Cik zinu, tad tā ir bijusi visīsākā, bet arī vislietišķākā runa, kāda
vien ir teikta Latvijas Universitātes gada svētkos tās pastāvēšanas
laikā. Kaut nu tikai šīs mācības iestādes absolventi to paturētu prātā
un neaizmirstu.

1944. gadā, pēdējos mēnešos pirms Rīgas krišanas, Universitātes
rektora vietnieks uz vācu iestāžu pieprasījumu centās pakalpīgi no-
sūtīt tranšeju rakšanas darbos iespējami vairāk Universitātes mācības
spēku. Mūsu fakultātes dekāna prof. E. Dunsdorfa aktivitāte tomēr
izglāba vairākus mūsu fakultātes kolēģus — vispirmām kārtām ga-
dos vecos un slimos — no šīs — tanī brīdī pilnīgi veltīgās — mocī-
bas. Rektora vietnieks izsauca personīgi arī mani un pavēlēja doties
uz tranšeju rakšanu, bet es laimīgā kārtā varēju uzrādīt pagasta val-
des apliecību, ka esmu arī lauku māju saimnieks, un tie bija no tran-
šeju rakšanas atbrīvoti.

Vācu okupācijas varas izrīcība Latvijā ir sikāk aprakstīta manā
grāmatā *Latvijas saimniecības vēsture 1914—1945*. Šeit minēju tikai
šīs izrīcības dažus raksturīgākus vilcienus, kam sakars ar manu tā-
lāko stāstījumu. Jau 1941. gada augustā reichskomisārs paziņoja, ka
visi Padomju Savienības īpašumi, ieskaitot arī visus padomju varas
nacionālizētos nekustamos un kustamos īpašumus, kā kara laupījumi
pāriet vācu valsts īpašumā. Tāpat vācu okupācijas vara paziņoja, ka
turpmāk 10 lati = 10 padomju rubļiem = 1 Vācijas markai. Tanī
pašā laikā cits rīkojums noteica, ka visas cenas un atlīdzība par vi-

sāda veida precēm un pakalpojumiem, kā arī algas paliek negrozītas. Šādā veidā Vācija par „smiekla naudu” piesavinājās arī tās mantas, ko padomju vara nebija nacionālīzējusi.

1941. g. 11. jūlijā Tirdzniecības departaments uzaicināja kooperatīvo organizāciju valdes locekļus, kas darbojās pirms padomju okupācijas, atkal pārņemt šīs organizācijas un vadīt tās tālāk. Tas attiecās arī uz C. s. „Turību”. Izrādījās, ka daļa no šīs savienības valdes locekļiem bija deportēta, bet atlikušie vai nu nebija sameklējami, vai arī negribēja šo pienākumu uzņemties. Sakarā ar to tiku aicināts kā C. s. „Turība” valdes kandidāts uzņemties šīs savienības direktora pienākumus. Domāju toreiz, ka būtu negodīgi atteikties no pienākuma, kas man agrāk uzticēts, un uzņēmos šo smago un grūto darbu. Vācu iestādes nepārtraukti rakņājās pa savienības preču krājumiem, lai pievāktu visu, kas vien viņiem varētu noderēt, bet rūpējās maz vai tikpat kā nemaz, lai palīdzētu savienībai tikt pie jaunām precēm.

Viens no nopietnākajiem konfliktiem ar vācu okupācijas iestādēm radās drīz pēc tam, kad 1942. gada sākumā Ostlandes (tanī ietilpa bez Baltijas valstīm arī Baltkrievija) reichskomisārs H. Loze (Lohse) nodibināja savu privātu banku, kas saucās „Gemeinschaftsbank Ostland”, bez jebkāda pamatkapitāla. Toreiz mēdza stāstīt, ka Loze esot nolēmis sagādāt bankas pamatkapitālu, aizņemoties šo summu tanī pašā bankā. Ap to laiku noskaidrojās, ka sakarā ar kara darbību Latvijas patērētāju biedrības bija cietušas lielus zaudējumus, un bija visai grūta problēma, kā šīs biedrības atkal padarīt darba spējīgas. „Gemeinschaftsbank Ostland” nāca ar savu priekšlikumu, kas īsumā bija šāds. C. s. „Turībai” vajadzētu pārņemt no patērētāju biedrībām visus kara zaudējumus un ievest tos savā bilancē. Pēc tam banka izsniegtu savienībai ilggadīgu un samērā dārgu kredītu zaudējumu summas apmēros ar noteikumu, ka savienībai un visām patērētāju biedrībām turpmāk jāglabā visi savi brīvie līdzekļi minētajā bankā. C. s. „Turība” aprēķināja, ka patērētāju kooperācijas brīvo līdzekļu kopsumma, kas glabātos minētajā bankā, līdzinātos apmēram tai summai, ko banka aizdotu par augstiem procentiem, un atteicās no bankas priekšlikuma. Protams, tas nepatika reichskomisāram un viņa ierēdņiem, kas uzskatīja to kā apvainojumu. C. s. „Turība” izstrādāja savu projektu, kā palīdzēt zaudējumus cietušām patērētāju biedrībām uz savstarpējās pašpalīdzības pamatiem, bet vācu iestādes šo plānu noliedza.

Taču tas bija tikai sākums. Kādu dienu pie manis savienībā ieradās vācu okupācijas iestāžu pārstāvji un pieprasīja, lai es nododot C. s.

„Turība” ar visiem aktīviem un pasīviem vācu okupācijas sabiedrībai „Zentralhandelsgesellschaft Ost”. Atbildēju, ka tik svarīgā jautājumā atbildi varu dot tikai pēc kādas nedēļas. Šinī starplaikā ar ārkārtējā profesora Konstantina Čakstes, kā jurista, palīdzību sagatavoju rakstisku atbildi, kuŗā pierādīju, ka C. s. „Turība” kā kooperatīva organizācija padomju okupācijas laikā nav tikusi nacionālizēta. Sakarā ar to vācu iestādēm nav tiesības pārņemt C. s. „Turība” ne saskaņā ar starptautiskām tiesībām, nedz arī saskaņā ar Vācijas, Padomju Savienības vai neatkarīgās Latvijas likumiem. Un tā kā vācu iestāžu prasība nodot C. s. „Turība” ir pilnīgi nelikumīga, man cits nekas neatliek kā šo prasību noraidīt. Rezultāts bija tas, ka 1942. gadā vācu iestādes atcēla mani no C. s. „Turība” direktora amata, atbrīvojot mani arī no atbildības par šīs savienības tālāko likteni. Reizē ar to mani atcēla arī no Kooperācijas skolas vadītāja amata. Vēlāk pa aplinku ceļiem uzzināju, ka apspriests arī jautājums par manis nosūtīšanu uz kādu koncentrācijas nometni, bet šis nodoms tomēr atmests.

Ieguvums no visa tā bija tāds, ka C. s. „Turība” vismaz formāli palika kā patstāvīga organizācija, kaut gan tās tālāko darbību lielā mērā ietekmēja un noteica divi vācu iestāžu „Sonderbeauftragte”.

Kā jau minēts, padomju okupācijas laikā tika nacionālizētas visas piensaimniecības savienības, ieskaitot arī Rīgas Piensaimniecības savienību, un pārvērstas par valsts uzņēmumiem. Jau 1941. gada beigās un 1942. gada sākumā vācu okupācijas vara tomēr denacionālizēja šīs organizācijas. Tādā kārtā atjaunojās neatkarīgās Latvijas laika valde arī Rīgas Piensaimniecības savienībā. Šīs savienības grāmatvedim, kas padomju okupācijas laikā bija kļuvis par direktoru, acīm redzot, nepatika atkal nonākt atkarībā no valdes. Pēc vecās valdes stāšanās darbā nebija jāgaida pārāk ilgi, kad vācu iestādes atcēla no amata valdes priekšsēdētāju Jūliju Rubeni, jo viņš it kā esot kavējis ierīkot biežāku krējošanas punktu tiklu, kas atļautu vācu iestādēm pilnīgāk kontrolēt lauksaimnieku piena nodevas. Bijušais direktors, acīm redzot, lai uz viņu nekristu aizdomas, sarīkoja Rubenim atvaidīšanās vakariņas savienības Piena restorānā. Kad tur ierados, ieraudzīju lielu sarkano rožu buķeti, ko bijušais direktors bija apgādājis un tagad lika, lai es kā valdes priekšsēdētāja biedrs to pasniedzu Rubenim. Sapratu šo gājienu, jo tas varēja mani parādīt vāciešiem kā „sarkano”. No tā nenobijos un savu atvadu runu Rubenim teicu apmēram ar šādiem vārdiem:

— Mīļo Jūlij! Šodien šķīroties no tevis, prātā nāk pasaka par tēvu,

Centrālās savienības „Turība” nams Rīgā, Tērbatas ielā 14, Dzirnauvu ielas stūrī. Tanī atradās savienības galvenais kantoris arī vācu okupācijas laikā

kas savam dēlam mācījis art. Kad dēls paņēmis rokās arklu, pirmā vaga aizgājusi šķībi. Tēvs teicis: „Dēls, lai dabūtu taisnu vāgu, skaties uz kādu priekšmetu tālumā un dzen savu vāgu virzienā uz to. Tad tā būs taisna.” Dēls no jauna ķēries pie arkla, bet atkal vāga aizgājusi šķībi. Tēvs jautājis: „Uz ko tad tu ardams skatījies?” Dēls atbildējis: „Uz to melno mākonī pie debesīm.” Tēvs pasmaidījis un pamācījis: „Dēls, nekad nevadi savu arklu pēc mākoņiem. Tie mūžam mainās,

tie nāk un iet. Skaties uz Zilo kalnu. Tas allaž paliks tanī pašā vietā. Tad tava vāga būs taisna.” Tā teica saprātīgs tēvs. Un, šodien šķiņoties, no sirds pateicamies par tavu līdzšinējo darbu un par to taisno vāgu, ko tu esi pratis mūsu tautas tīrumā dzīt, un atļauj pasniegt tev šos sarkanos ziedus, kas kopā ar balto pienu rada patīkamu krāsu kombināciju. —

Protams, pēc kāda laika, 1943. gada augustā, arī man bija jāpazūd no Rīgas Pilsaimniecības savienības valdes.

Kādu dienu 1943. gada beigās vai 1944. gada sākumā mani aicināja pie sevis vācu iestāde, kas atradās Vācijas agrākajās sūtniecības telpās. Kad ierados, mani vispirms iztaujāja, vai es protot angļu valodu un vai esot taisnība, ka es esot studējis Amerikā? Kad to apstiprināju, man lika priekšā, lai es ierunājos radio raidījumu angļu valodā par apstākļiem Latvijā. Man iedeva arī paraugu, apmēram kādai manai runai vajadzētu būt. Tanī bija teikts, ka Latvija tagad atkal ir brīva. Tauta dziedot savas tautasdziesmas, un uz ielu stūriem stāvēt latviešu policisti, kas rādot virzienu, kurp automobilistiem braukt, utt. Tas nu ne vismazākā mērā nesaskanēja ar brīvības jēdzienu manā izpratnē. Nesapratu, ko šis aicinājums īstenībā nozīmēja. Vai tas bija mēģinājums iesaistīt mani vācu propagandas armijā? Vai tā bija provokācija, lai es pateiktu kaut ko pret Vāciju un tā dotu pamatu mani vajāt?

Ap šo laiku bija notikuši Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes juristu gala pārbaudījumi. Kā tādos gadījumos bija parasts, notika arī jauno juristu un fakultātes mācības spēku kopīgas vakariņas. Jauno juristu izlaidumā bija arī V. Arājs, vācu policijas virsnieks, kuŗu šo atmiņu rakstīšanas laikā sāka tiesāt Vācijā, apvainojot viņu par dažādiem kara laika noziegumiem. Vakariņu beigās izstāstīju Arājam vācu iestāžu prasību, lai es runāju radiofonā, un lūdzu viņa padomu, kā man rīkoties. Viņš man ieteica, lai es nekādā gadījumā to neuzņemoties. Ar vāciešiem esot tā, ka, ja vien viņi dabūjot kāda cilvēka mazo pirkstiņu, tad šis cilvēks esot pazudis, jo drīz vien esot spiests uzņemties un veikt tādas lietas, ko viņš nekādā gadījumā nebūtu darījis, ja vien kaut kā varētu no tā atbrīvoties. Cik tagad noprotu, viņš man bija šo padomu devis, balstīdamies uz savu personīgo pieredzi. Nākamajā dienā piezvanīju vācu iestādei un pateicu, ka viņi grib, lai es ierunāju tīri politisku runu, bet es no politikas nekā nesaprotu, jo mana speciālitāte ir tautsaimniecība. Tāpēc, diemžēl, man jāatsakās, jo es nevaru runāt par lietām, ko nesaprotu.

Tālāk jāatgādina lasītājam, ka 1943. gadā nodibinājās Latvijā nelegāls politisks centrs, kas saucās Latvijas Centrālā padome un kuŗa mērķis bija koncentrēt un saskaņot dažādās pretestības kustības. Šinī padomē piedalījās neatkarīgās Latvijas laika lielākās politiskās partijas: Sociāldemokratu partija, Zemnieku savienība, Demokratiskais centrs un Latgales Kristīgie zemnieki. Par padomes priekšsēdi bija izraudzīts prof. Konstantīns Čakste, kas bija jurists un ar kuŗu biju sadraudzējies, darbojoties Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē. Padomei bija arī vairākas sekcijas. Atzīmēšu tikai, ka Militārajā sekcijā darbojās līdz kapt. Kr. Upelnieks no Kureļa grupas, bet Ekonomiskajā — arī es.

Latvijas Centrālā padome uzturēja sakarus ar līdzīgām nelegālām organizācijām pārējās divās Baltijas valstīs: ar Lietuvas augstāko atbrīvošanas komiteju un Igaunijas pretestības kustības centru. Viena no šo triju organizāciju apspriedēm notika Rīgā 1944. gada martā. Par šīs apspriedes sasaukšanu mani informēja prof. Konstantīns Čakste un aicināja, lai arī es tanī piedalītos. Padomājis atbildēju, ka slepenās sanāksmēs ir labāk, ja dalībnieku skaits ir minimāls. Ja apspriedes laikā tomēr noskaidrotos, ka jāapspiež arī kādi ekonomiskas dabas jautājumi, lai viņš man paziņo, un es nekavējoties ieradīšos. Apspriede pagāja, un es uz to aicināts netiku. Un tas izrādījās liktenīgi. Vēlāk uzzināju, ka viens no igauņu pārstāvjiem bija uzrakstījis pārskatu par apspriedes darbību, nosaucot arī dalībnieku vārdus, un mēģinājis to nogādāt uz Somiju, kur atradusies igauņu centra vadība, bet ceļā pārskata vedēju aizturējusi vācu policija (Gestapo). Pēc tam sākās apspriedes dalībnieku aresti visās trīs Baltijas valstīs. Piemēram, Rīgā tika arestēti visi Čakstes, kas pilsētā dzīvoja, t.i. bez Konstantīna arī viņa brālis Mintauts un arī viens Rīgas strādnieks, kuŗa uzvārds bija Čakste. Ar laiku vācu policija noskaidroja, ka vainīgais bija Konstantīns, un pārējos divus atbrīvoja. Kad vācu politiskā policija apcietināja Konstantīnu Čaksti, Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes toreizējais dekāns prof. E. Dunsdorfs kopā ar toreizējo fakultātes sekretāru docentu Lotaru Šulcu cīnījās par sava kolēģa atbrīvošanu, bet šī cīņa palika bez sekmēm. Konstantīns Čakste nokļuva vācu koncentrācijas nometnē. Vēlāk viņu pārvietoja uz Štuthofas nometni pie Dancigas, kur bija ievietots arī Brūno Kalniņš. Ceļā no Štuthofas uz kādu citu nometni 1945. gada februārī Konstantīns Čakste nomira. Pēc tam mani sakari ar Latvijas Centrālā padomi pārtrūka.

XVI. Grūtais ceļojums uz Zviedriju

1944. gads bija smags gads latvju tautai, jo latvju zemei atkal vēlās pāri asiņainais kara vilnis. Tas prasīja arī no mūsu tautas smagus upurus. Daudzi Latvijas iedzīvotāji, kas jutās apdraudēti, meklēja iespējas nokļūt ārzemēs, galvenokārt Vācijā un Zviedrijā.

Mēs ar sievu bijām nolēmuši Latviju neatstāt. Taču īsi pirms Rīgas krišanas mēs atstājām Krastu mājas un pārcēlāmies uz laukiem Usmas ezera tuvumā, Kurzemē. Bijām tur nodzīvojuši pāris nedēļu, kad kādu dienu novembra pirmajā pusē saņēmām ziņu no Kureļa grupas štāba priekšnieka kapt. K. Upelnieka, ka man steidzīgi jāierodas pie viņa, līdz ņemot arī kādus citus Universitātes mācības spēkus, ja tādus varētu sameklēt.

No Universitātes mācības spēkiem man bija zināma tikai tautsaimnieka docenta Kārļa Zīverta (dz. 1907. gadā, miris 1961. gadā Stokholmā) dzīves vieta. Viņš dzīvoja Stendē, t.i., vairāk nekā 20 km no mūsu dzīves vietas. Kā gan lai ar viņu sazinos? Pasta un telefona satiksme bija pilnīgi pārtraukta. Atcerējos, ka Zīverta lauku mājās bija novietoti vācu kaņavīri, kuŗus viņu priekšniecība sūtīja apsargāt apkārtnes svarīgākās vietas. Daži no viņiem apsargāja arī kādu tiltu mūsu dzīves vietas tuvumā. Uzrakstīju Zīvertam vēstuli, lai viņš nākamajā dienā steidzīgi ierodas pie manis. Kāds mans paziņa, kas labi prata vācu valodu, aiznesa šo vēstuli tilta sargiem un palūdza to nodot vēl šovakar viņu „saimniekam”. Viņi to arī izdarīja, un nākamajā dienā mans kolēģis atbrauca pie manis uz divriteņa. Pastāstīju viņam, ka mūs gaida Kureļa grupas štāba priekšnieks, un devāmies ceļā uz Kureļa grupas ltn. Rubeņa rotu, kas bija apmetusies pāris km no mums. Tur mūs apgādāja ar ratos iejūgtu zirgu, kuŗu vadīja ar šauteni apbruņots kaņavīrs. Kureļa grupas štābs bija novietojies Stiklos (kādreizējā Anahitas stikla fabrikā), kas atradās krietni patālu no Rubeņa rotas. Stiklos ieradāmies 13. novembrī, vēlā vakarā. Mūs sa-

virsnieka, kas rūpīgi pārbaudīja mūsu dokumentus, pierakstīja mūsu vārdus un pavēlēja, lai atdodam ieročus. Man tādu nebija, bet Zīverts pasniedza revolveri, ko vācu virsnieks atzina par Vācijas ražojumu un stingri noprasīja, kā Zīverts pie tā ticis. Zīverts paskaidroja, ka viņš pieder pie sava pagasta aizsargiem un tie viņam šo ieroci izsnieguši. Mūs novietoja nelielā meža izcirtumā, kur mūs apsargāja apbruņoti vācu kaņavīri.

Tā pagāja vairākas stundas. Pēkšņi atskanēja šāvieni, un mūsu sargi lika mums stāvēt nekustīgi. Neziņā pagāja vēl kāda stunda. Tad ieradās vācu virsnieks, atdeva Zīvertam viņa revolveri, lika mums sēsties mūsu ratos un pavēlēja mūsu braucējam vest mūs uz Rubeņa rotu. Kad iebraucām tur, tad uzzinājām, ka rotai tuvojušies apbruņoti vācu kaņavīri. Rotas sardze pavēlējusi viņiem apstāties, bet viņi nav klausījuši, un sardze sākusi šaut. Vācieši apstājušies, un sardze paņēmusi pāris tuvākos no viņiem gūstā. Tad vācu vienības vadība pieprasījusi pamieru pārrunām, kam Rubeņa rota piekritusi. Vācieši pieprasījuši, lai Rubeņa rota padodas, bet rotas vadība prasījusi laiku pārdomām. Vācieši beidzot devuši laiku līdz nākamajam rītam, kad rotai noteikti jāpadodas. Sakarā ar to vienojušies arī apmainīt gūstekņus, jo vācu vadība gribējusi dabūt atpakaļ savus kaņavīrus. Uz šīs vienošanās pamata pagaidām atbrīvoja arī mūs, ielaižot rotas zonā.

Kad ieradāmies rotā, tās vadība dedzīgi apsprieda, ko tālāk darīt: padoties gūstā, vai arī doties mežā un kļūt par partizāniem. Beidzot rotas vadība nolēma jau tanī pašā naktī doties mežā, kas sākās turpat rotas nometnes aizmugurē. (Vēlāk Zviedrijā uzzinājām, ka nākamajā rītā, t.i. 15. novembrī, vācieši atraduši rotas nometni tukšu. Rotai vēlāk bijušas vairākas asiņainas sadursmes ar vāciešiem, pie kam kādā kaujā kritis arī pats rotas komandieris Rubenis.)

Kad rota bija izlēmusi doties mežā, mums abiem ar Zīvertu bija jāatrod veids, kā izkļūt no rotas rajona, jo mēs pie tās nepiederējām. Rotas mājokļa vienā pusē bija mežs, bet otrā — ezera līcis. Vienīgais ceļš, kas veda uz ārpusauli, droši vien bija vācu kaņavīru apsargāts. Rotas vadība mums ieteica doties pāri ezera līcim un pagādāja laivu līdz ar airētāju. Mums pievienojās arī mācītājs, kas todien bija ieradies rotā, lai noturētu dievkalpojumu. Un tā nakts tumsā cik iespējams klusi devāmies pāri ezeram. Kad bijām sasnieguši sauszemi un laiva sāka savu atpakaļceļu, pēkšņi atklājās, ka esam izkāpuši uz mazas saliņas un nevis ezera krastā. Laimīgā kārtā izdevās atsaukt laivu atpakaļ, un tā mums palīdzēja beidzot nokļūt krastā. No turie-

nes vairs nebija tālu līdz manai apmešanās vietai, kur visi trīs pārgulējām.

Pirms gulēt iešanas vēl izgāju pagalmā un tur satiku vācu kaņavīrus, kas bija novietoti šinīs pašās lauku mājās. Parasti mēdzu ar viņiem aprunāties un pajokot. Bet šovakar viņi negribēja jokot un likās visai satriekti. Stāstīja, ka tikai tagad pārnākuši, jo cauru dienu pavadījuši, pārmeklējot lauku mājas, vai nav kur paslēpušies aizsargi un vai kur neglabājas ieroči. Varēja nojaust, ka šis uzdevums viņiem gaužām nepatika.

Vēl tanī pašā naktī kopā ar Zīvertu pārrunājām radušos situāciju un nācām pie atziņas, ka mūsu stāvoklis vairs nav drošs. Mēs taču bijām gūstekņi, kuŗu vārdi bija zināmi un kam tikai nejaušas sagādīšanās dēļ izdevies izmukt. Palikt šinī apvidū ilgāk bija ļoti riskanti. Bet — kurp lai tagad dodas?

Atcerējāties nostāstus, ka no Jūrkalnes esot iespējams zvejnieku laivās pārbraukt pāri Baltijas jūrai, lai nokļūtu Zviedrijā. Nolēmām doties turp, lai noskaidrotu, cik šī iespēja ir reāla.

Nākamajā rītā, 15. novembrī, atvadījos no savas ģimenes, un abi ar Zīvertu sēdāmies uz divriteņiem un devāmies ceļā uz Ēdoli. Līdz ko nokļuvām uz lielceļa, mūs apturēja kāds latvju jauneklis un brīdināja, ka priekšā atrodoties vācu kaņavīri, kas pārbaudot katru ceļinieku. Nogriezāmies pa mazāku sānceļu un turpmāk, cik vien varējām, izvairījāmies lielceļus. Nobraukuši krietnu gabalu, ievērojām, ka kādās mājās ceļa malā pa pagalmu staigā vācieši. Iegriezāmies nākamajās mājās un tur uzzinājām, ka vācieši meklējot aizsargus un ieročus un ka viņu māja jau esot izkratīta.

Nākamajā dienā ieradāmies Ēdolē un apmetāmies kādās vientuļās mājās mežā, kur mūs laipni uzņēma. Tur nodzīvojām dažas dienas, bet tad pienāca ziņa, ka pa pagastu vācieši taujājot, vai neesot redzēts kāds Universitātes profesors ar savu pavadoni. Mājas ļaudis aizjūdza zirgu un, drošības labā, aizveda mūs abus uz kādām mājām Jūrkalnes krastmalas tuvumā. Vēl pēc dažām dienām saņēmām ziņu, ka nākamajā naktī esot gaidāma zvejnieku laiva bēgļu uzņemšanai. Tanī vakarā devāmies uz piekrasti. Naktī no 23. uz 24. novembri tiešām ieradās laiva, kas īsā laikā piepildījās līdz malām ar cilvēkiem. Bijām vairāk nekā 160 braucēju. Laivas slēgtajās telpās novietojās bērni un vecākas sievietes, kamēr viss lielais vairums palikām uz klāja, saspiesti cits pie cita. Visu nākamo dienu pavadījām uz jūras, kas bija samērā mierīga. Reiz kāda ātrlaiva vai zemūdene mums ātri tuvojās, bet pēc

Bēgļu laiva 1944. gada novembrī ceļā no Jūrkalnes uz Zviedriju. Laivā bija vairāk nekā 160 braucēju (Fr. Forstmaņa uzņēmums)

kāda laika atstāja mūs mierā. Kad sākās krēsla, priekšā tālumā redzējām pāris apgaismotu kuģu, kas devās uz dienvidiem. Mūsu laivai bija paredzēts ierasties Gotlandes salas Slites ostā, bet kaut kādu pārpratumu dēļ tā bija novirzījusies pārāk tālu uz dienvidiem. Naktī gan piebraucām tuvu pie Gotlandes salas, bet mūsu laiva uzsēdās uz sēkļa. Laivas kapteinis uzšāva gaisā dažas raķetes, kas bija domātas glābēju saukšanai, bet neviens neatsaucās. Gaismai austot, saskatījām diezgan tuvu cietzemi. No tukšas benzīna mucas un pāris koka gabaliem sasēja plostu, uz kuģa uzsēdās uzņēmīgs jauneklis un ar airi rokā aizbrauca lūkot palīgus. Pēc kāda laika viņš atgriezās laivā, ko bija atradis krastā, un ziņoja, ka apmeklētā vieta ir — tikai neapdzīvota saliņa. Tad metām skatu uz ziemeļiem. Tur tālumā arī varēja saskatīt cietzemi un pie tam arī baznīcas torni. Tātad tur vajadzēja būt cilvēkiem. Tagad airu laivā iesēdināja spēcīgu airētāju un mani kā sakarņieku, jo, studēdams 1935. gadā Zviedrijā, biju mazliet piesavinājies zviedru valodu. Sasniedzām laimīgi tālo krastu un sastapām zvejnieku, kam izstāstīju par mūsu klizmu. Izrādījās, ka viņi bija redzējuši mūsu raķešu signālus, bet nebija tiem piegriezuši nekādu vērību, jo mūsu laiva bija iebraukusi militārā joslā, kur notiek dažādi manevri un kur privāta satiksme noliegta. Zvejnieks par notikumu tūlīt ziņoja policijai, un pēc brīža vairākas zvejnieku motorlaivas devās uz

Glābējus meklējot — jauneklis no bēgļu laivas uz improvizēta plosta jūrā
(Fr. Forstmaņa uzņēmums)

mūsu laivu, lai pārvestu krastā visus atbraucējus ar viņu nelielajiem mantu sainīšiem. Man bija jābrauc zvejnieku laivām līdz, lai saviem tautiešiem izskaidrotu, kas viņiem tagad jādara. Pēc tam man arī vajadzēja palikt mūsu laivā, kamēr visi līdzbraucēji bija aizvesti. Atstāju laivu kopā ar pēdējiem līdzbraucējiem.

Vieta, kur ieradāmieš, saucās Fide. Vietējā „lotu” organizācija (tā Zviedrijā sauc sieviešu biedrības, kas dibinātas brīvprātīgo aizsargu atbalstīšanai) steigā bija sagādājusi kafiju ar cepumiem, lai pacienātu izsalkušos un izslāpušos atbraucējus. Kad beidzot ierados krastā, cepumi bija gandrīz apēsti un kafija izdzerta. Mielasta vietā mani tautieši lika, lai viņu vārdā noturu pateicības runu „lotu” organizācijai par jauko uzņemšanu, jo vajadzēja taču runāt zviedriski.

Ap šo laiku zviedru iestādes bija sagādājušas dažas smagās automašīnas, kas mūs 25. novembra vēlā vakarā aizveda uz nelielu ciematu, kas saucās Hemse. Tur mūs novietoja trīs lielākās telpās (no tām vienā dievnamā un vienā kinematografā) pārgulēšanai uz steigā sagādātiem guļammaisiem. Tur palikām dažas dienas, kamēr mūs reģistrēja un izsniedza pirmās pagaidu uzturēšanās atļaujas Zviedrijā. Šinīs dienās biju iesaistīts stingrā darbā, jo bija jābūt par tulku, palīdzot zviedriem sastādīt ieradušos bēgļu reģistru. Šinī darbā noskaidrojās, ka atbraucēju vidū bija arī viens žīds, ko uzņēmīga latviešu grupa

Gotlandē 1944. gada novembrī. No kreisās puses: docents Kārlis Zīverts, viņa vēlākā dzīves biedre Lidija, dzim. Sprukta, un šīs grāmatas autors A. Aizsilnieks (Fr. Forstmaņa uzņēmums)

bija nogādājusi mūsu laivā tieši no meža, kur viņš bija visu laiku slēpies no vāciešiem.

Kaut gan, braucot pāri jūrai, izbaudījām aukstus vējus un arī dažs labs lielāks vilnis mūs „apmīloja”, taču dīvainā kārtā nevarēja manīt, ka kāds no mums slimotu ar saaukstēšanos.

Pēc tam kādu dienu mūs no Hemes aizveda uz armijas pirti „at-utošanai” un no turienes uz Gotlandes galvaspilsētu Visbiju. Atstājot Hemi, zviedri man uzdeva sadabūt grupiņu brīvprātīgo, kam bija jāpaliek kā pēdējiem, lai savestu kārtībā un kaut cik aptīrītu aizbraucēju atstātās telpas.

Visbijā lielāko vairumu bēgļu novietoja kāda teātra zālē, un bija jāguļ uz maisiem, kas bija novietoti uz grīdas. Tās dienas, ko pavadīju Visbijā, man pagāja lielā mērā, kalpojot saviem tautiešiem par tulku, jo daudziem bija visādas lietas, ko viņi gribēja kārtot ar zviedriem.

Es tomēr biju viens no pirmajiem, kas varēja atstāt Visbiju, lai došos uz Stokholmu: Zviedrijas patērētāju biedrību savienība KF bija mani pieprasījusi, lai palīdzētu man iekārtoties Zviedrijā. Pēc manis pamazām no Visbijas aizbrauca arī citi, gan pārvietojoties uz citām bēgļu nometnēm, gan arī saņemot atļauju apmesties Stokholmā vai kādā citā pilsētā.

Noslēgums

Metot skatu atpakaļ uz šeit aprakstītām manas dzīves gaitām, gribētos atrast kādu vispārēju atziņu, kas tās raksturotu. Pārdomājot uzrakstīto, atmiņā uzpeldēja pasaka, ko reiz draugu vidū stāstīja Latvijas Universitātes profesors Longins Ausējs, diemžēl, neminēdams pasakas autoru. Tā kā šī pasaka labi attēlo atsevišķā cilvēka likteni tanī vides vētru un viņu dejā, kuŗā tas ieslēgts, lai būtu atļauts šo pasaku pastāstīt arī manas grāmatas lasītājam. Ausējs stāstīja:

Reiz bija kāds nabadzīgs ķīniešu zemnieks, kam piederēja viens vienīgs zirgs. Kādu nakti zirgs pazuda. Atnāca zemnieka kaimiņi un izteica viņam savu dziļāko līdzjūtību viņa lielajā nelaimē. Zemnieks izbrīnījies jautājis:

— Kā jūs zināt, ka tā ir nelaime?

Dažas dienas vēlāk zemnieka zirgs tomēr atgriezies mājās, un tam līdzī bija atnākuši trīs meža zirgi, kuŗus zemniekam izdevās sagūstīt. Atnākuši atkal kaimiņi un izteikuši zemniekam savu prieku par viņa lielo laimi. Zemnieks izbrīnā paskatījies uz saviem kaimiņiem un jautājis:

— Kā jūs zināt, ka tā ir laime?

Zemniekam tagad vajadzējis sākt sagūstītos meža zirgus dresēt, lai tos varētu nodarbināt. Tas prasījis daudz laika un pūļu. Šinī darbā zemniekam ļoti izpalīdzīgs bijis viņa dēls, kas bijis pusaudzā gadus un tāpēc drosmes un uzņēmības pilns. Kādu dienu tomēr viens no dresējamiem meža zirgiem iespēris dēlam pa kāju un dēls palicis klibs uz visu mūžu. Atnākuši kaimiņi un izteikuši zemniekam savu dziļāko līdzjūtību viņa lielajā nelaimē. Zemnieks izbrīnījies paraustījis plecus un teicis:

— Kā jūs zināt, ka tā ir nelaime?

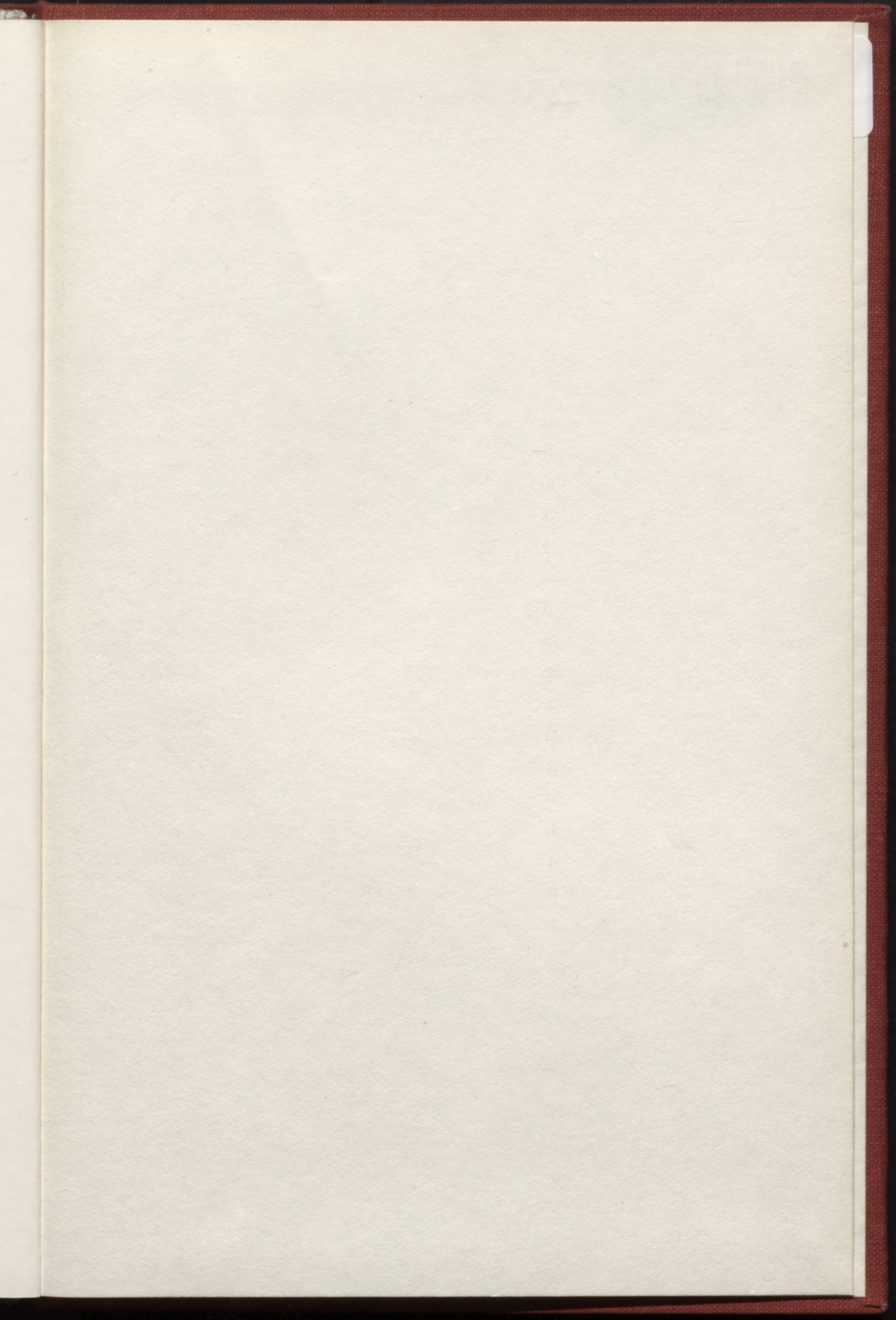
Dažus gadus vēlāk izcēlies karš. Visi jaunieši, izņemot zemnieka klibo dēlu, tikuši iesaukti un nosūtīti uz kara lauku, no kuŗa viņi vairs neatgriezušies. Dzīvs palicis tikai zemnieka dēls. Ieradušies kaimiņi, lai izteiktu savu prieku par zemnieka lielo laimi. Un atkal zemnieks izbrīna pilns jautājis:

— Kā jūs zināt, ka tā ir laime? . . .

Un tiešām cilvēka dzīve ir tik raiba un daudzi notikumi viņa dzīvē tik cieši savijas viens ar otru, ka grūti pateikt, vai atsevišķais notikums uzskatāms par ieguvumu vai zaudējumu, laimi vai nelaimi. Šādu notikumu pilnas ir bijušas arī manas gaitas, ko esmu centies aprakstīt, cik nu vien vecuma dienās dilstošās atmiņas spējas man to atļāva.

Satura rādītājs

Ievadam	7
I. Bērna dienas	9
II. Skolas gaitas	24
III. Patstāvīgās dzīves sākums	35
IV. Varen plašajā krievu zemē	39
V. Kaņavīra gaitas Latvijā	51
VI. Anekdote par autoru pašu	60
VII. Jaunā studenta raibie gadi	68
VIII. Viļa Siliņa jubileja	79
IX. Ceļā uz agronoma gradu un darbību	85
X. No agronoma par tautsaimnieku	94
XI. Iepazīšanās ar plašo pasauli	104
XII. Lai mācītu citus, jāmacās pašam	120
XIII. Dažas ainas no ģimenes dzīves	136
XIV. Pārdomas, metot skatu pagātnē	143
XV. Divu okupācijas varu ēnā	147
XVI. Grūtais ceļojums uz Zviedriju	160
Noslēgums	167

2.10 4.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304052214

